

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN
TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI'NIN
KURULUŞUNA KADAR HÜSEYİN RAUF (ORBAY) BEY**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar KIRAÇ

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Enis ŞAHİN

EYLÜL – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN
TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI'NIN
KURULUŞUNA KADAR HÜSEYİN RAUF (ORBAY) BEY

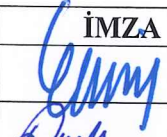
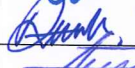

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar KIRAÇ

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

“Bu tez 10/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr. Enis ŞAHİN	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Dilâre USLU	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Tufan TURAN	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Bahar Kırac
Öğrenci Numarası	:	y156012107
Enstitü Anabilim Dalı	:	Tarih
Enstitü Bilim Dalı	:	Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Mondros Mütarekesi'nden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşuna Kadar Hüseyin Rauf (Orbay) Bey
Benzerlik Oranı	:	% 16

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

03.09/2019.
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

03.09/2019.
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı:

Prof. Dr. Enis ŞAHİN

Tarih: 03.09.2019

İmza:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

ÖNSÖZ

Tarihimize nam salmış kişilerin hayatlarına dair literatüre katkıda bulunmak adına ve bunu nesillerimize aktarmak üzere bu çalışmayı hazırlarken, birçok kişinin ilgi ve desteğini gördüğümünden onlara teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Öncelikle lisans ve lisansüstü öğrenimim boyunca profesyonel meslek yaşantısı ile birlikte, bireylere gösterdiği saygı, sevgi ve sabrı ile bana daima örnek olan ve tez çalışmamın her aşamasında ilgi ve yardımını esirgemeyen tez danışmanım, saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Enis Şahin'e sonsuz teşekkür ediyorum.

En umutsuzluğa düştüğüm anda beni teskin edip, bana yol gösteren, varlığını ve desteğini her zaman hissettiğim, tezimin bitirilmesi sürecinde göstermiş olduğu sonsuz sabır, saygı ve desteği için kıymetli eşim, Ramazan Kıraç Beyefendi'ye en derin şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tezimin son safhalarında ihmal ettiğimi düşündüğüm biricik oğlum Alper'ime ve ona bakmak suretiyle bana yardımcı olan sevgili annelerime teşekkür ediyorum.

Tezimin, kaynak tasnif ve tahlili aşamasında yardımlarını esirgemeyen, sevgili kuzenlerim Evren İnan ve eşine ve de medar-ı iftiharımız olan Mehmet Kaan İnan'a teşekkür ediyorum.

En önemlisi de akademik kariyerimin ilk aşaması olan bu çalışmamı, her koşulda üzerimden desteğini ve emeğini esirgemeyen değerli babam, Sami İnan'a ithaf ediyorum.

Bahar KIRAÇ

10 Eylül 2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM: MONDROS MÜTAREKESİ DÖNEMİNDE RAUF BEY	3
1.1. Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'in Mütareke Öncesi Kısa Hayatı.....	3
1.2. Mondros Mütarekesi Öncesi Anadolu'da Siyasi Ve Askeri Durum.....	10
1.3. Rauf Bey İle Mustafa Kemal Paşa'nın Tanışması	12
1.4. Rauf Bey'in Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisliği'nden İstifası	13
1.5. Rauf Bey'in Bahriye Nazırlığı Görevi	13
1.6. General Townshend ile Görüşmesi	16
1.7. Mütareke İçin Delege Seçilmesi	17
1.8. Mondros'a Gidiş	19
1.9. Amiral Calthorpe ile Görüşmesi	20
1.10. Mütareke Maddelerinin Müzakere Edilmesi ve Maddelerin Son Halleri	21
1.11. Mütarekenin İmzalanması.....	30
1.12. Mütareke Sonunda Rauf Bey'in Zihin Dünyası.....	31
1.13. Yurda Dönüş	33
1.14. Basın Toplantısı	33
1.15. Mütareke Şartlarına Karşı Padişah ve Sadrazamın Tutumu	35
1.16. Mütareke Şartlarına Dair Mustafa Kemal Paşa'nın Tutumu.....	36
1.17. İttihatçı Liderlerin Yurtdışına Kaçışları	37
1.18. Kabine Değişikliği ve Bahriye Nazırlığı Görevinden İstifa Etmesi.....	38
1.19. Mütareke Sonucunda İşgallerin Başlaması	40
II.BÖLÜM: MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE RAUF BEY	44
2.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki Evinde Çalışmaları	44
2.2. Milli Mücadele'nin Anadolu'dan Başlatılması	45
2.3. Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya Uğurlaması.....	46
2.4. Damat Ferit Paşa ile Görüşmesi	47
2.5. Rauf Bey'in Askerlikten İstifası ve Anadolu'daki Faaliyetleri.....	48
2.5.1. Çerkez Ethem ile Görüşmesi.....	49

2.5.2. Demirci Mehmet Efe ile Görüşmesi	50
2.6. Amasya Genelgesi ve Rauf Bey.....	51
2.7. Erzurum Kongresi ve Rauf Bey	54
2.7.1. Kongrede alınan Kararlar.....	56
2.7.2. Kongre Sonrası İstanbul Hükümeti ile İlişkiler	57
2.8. Sivas Kongresi ve Rauf Bey	59
2.8.1. Mustafa Kemal'in Liderliği Sorunu.....	60
2.8.2. Kongrede Alınan Kararlar.....	61
2.8.3. Manda Meselesi ile İlgili Düşünceleri	62
2.9. Heyet-i Temsiliye'deki Faaliyetleri	65
2.9.1. Amasya Protokolü.....	65
2.9.2. Sivas'ta Komutanlar Toplantısı	65
2.10. Rauf Bey'in Meclis-i Mebûsan'daki Faaliyetleri.....	67
2.10.1. Meclis-i Mebûsan'ın Açılması.....	67
2.10.2. Misak-ı Milli Beyannamesi.....	70
2.10.3. Meclis-i Mebûsan'ın İtilaf Devletleri Tarafından Basılması ve Tutuklanması	71
2.11. Rauf Bey-Mustafa Kemal Paşa Anlaşmazlığı.....	74
2.12. Malta'daki Sürgün Günleri	76
III.BÖLÜM TBMM DÖNEMİNDE RAUF BEY	80
3.1. Sürgün Sonrası Ankara'ya Gidişi.....	80
3.2. Nafia (Bayındırlık) Vekilliği Görevi.....	81
3.3. Rauf Bey'in Meclis İkinci Reisliği Görevi	83
3.4. Muhalif İkinci Grup ve Rauf Bey İlişkisi	84
3.5. Rauf Bey'in Başbakanlık Görevi	86
3.5.1. Keçiören Toplantısı	88
3.5.2. Büyük Taarruz	90
3.5.2.1. Rauf Bey'in Zafer Beyannamesi	92
3.5.2.2. Paşaların Terfisi ve Meclisteki Tepkiler	92
3.5.3. Mudanya Mütarekesi ile İlgili Görüşleri	94
3.5.4. Rauf Bey'in Saltanatın Kaldırılması ile İlgili Düşünceleri.....	96
3.5.5. Lozan Barış Konferansına Dair Görüşleri	99
3.5.6. Rauf Bey-İsmet Paşa Anlaşmazlığı	101
3.5.7. Ali Şükrü Bey Olayı	103

3.5.8. Rauf Bey'in Vekâlet Ettiği Vekillikler ve Verilen Soru Önergeleri.....	104
3.5.9. Başbakanlıktan İstifası.....	105
3.6. Rauf Bey'in Cumhuriyet ve İlanı ile ilgili Düşünceleri	107
3.7. Halifeliğin Kaldırılması ile İlgili Düşünceleri	111
3.8. Halk Fırkasındaki Faaliyetleri.....	113
3.9. Halk Fırkasından İstifası ve Muhalefete Geçişi	114
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	120
EKLER.....	130
ÖZGEÇMİŞ.....	149

KISALTMALAR

AAM	:	Atatürk Araştırma Merkezi
AAMD	:	Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
A.MTZ(05)	:	Eyalet-i Mümtâze Kalemî-Mısır
ATASE A	:	Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
ATA-ZB	:	Atatürk Kataloğu-Ziraat Bankası'ndan Gelen Evrak
BCA	:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDH Kol	:	Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu
BLH Kol	:	Balkan Harbi Koleksiyonu
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO	:	Bâb-ı Âli Evrak Odası
Belge nu	:	Belge Numarası
c	:	Cilt
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CTAD	:	Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çev.	:	Çeviren
DH-KMS	:	Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri
DH-ŞFR	:	Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî Belgeleri
DUİT	:	Dosya Usûlü İradeler Tasnifi
Haz	:	Hazırlayan
HR.İM	:	Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı
HR.SFR-3	:	Hariciye Nezareti Londra Sefareti Belgeleri
HR.SYS	:	Hariciye Siyasi Kısım Belgeleri
İ.BH	:	İradeler-Bahriye
İSH Kol	:	İstiklal Harbi Koleksiyonu
MM ZC	:	Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi
MV	:	Meclis-i Vükelâ Mazbataları
OTAM	:	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s	:	Sayfa
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMM GCZ : Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMM ZC : Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TCF : Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TTK : Türk Tarih Kurumu
Yay : Yayınevi

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	*	Doktora	
Tezin Başlığı: Mondros Mütarekesi'nden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşuna Kadar Hüseyin Rauf(Orbay) Bey			
Tezin Yazarı : Bahar Kıracı		Danışman : Prof. Dr. Enis Şahin	
Kabul Tarihi : 10 Eylül 2019		Sayfa Sayısı : vii (ön bölüm) +130 (tez) +19 (ek)	
Anabilim Dalı : Tarih		Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi	
<p>Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilerek ayrılan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi'ni imzalaması ile İtilaf Devletleri tarafından toprakları işgale açık hale getirilmiştir. İşgallerden sonra başlayan Milli Mücadele Hareketi, Anadolu toprakları üzerinde yeni bir siyasi düzen getirmiştir. Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Paşa'nın bu bağımsızlık savaşında yol arkadaşlarından biri olan Hüseyin Rauf(Orbay) Bey, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde birçok alanda adından söz ettiren önemli bir şahsiyettir.</p> <p>Rauf Bey, Hamidiye Kahramanı olarak adını duyurmuş, İstanbul Hükümeti'nde Bahriye Nazırlığı yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya önemli destekte bulunduğu Milli Mücadele Döneminde kabinenin Başbakanı olmuştur. Bu kritik aşamalardaki önemli görevlerinden dolayı kendisine pay çıkarmayacak kadar da faziletli davranmıştır. Ancak Mondros Mütarekesi'ni imzalaması, siyasi ve askeri başarılarını gölgelemiştir. Yine de olumlu-olumsuz tüm özellikleri kendisinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde önemli bir şahsiyet olarak anılmasına yetmiştir.</p> <p>Çalışmada; Rauf Bey'in Mondros Mütarekesi'ni hangi şartlarda imzaladığı, işgaller karşısındaki tavrı, Milli Mücadele Hareketi'ne katılımı, kongreler dönemindeki çalışmaları, Malta sürgününe sebep olan olaylar, TBMM'deki Başbakanlık süreci, askeri gelişmelerdeki etkisi, saltanatın kaldırılması sırasındaki tavrı ve düşünceleri, Lozan müzakerelerindeki tavrı, İsmet(İnönü) Paşa ve Mustafa Kemal Paşa ile aralarında oluşan anlaşmazlık, Cumhuriyetin ilanı ve Hilafetin kaldırılmasına dair düşünceleri, detaylarıyla kronolojik bir surette ortaya konulmuştur. Çalışma; arşivler başta olmak üzere, dönemin basını, birinci ve ikinci elden kaynakları titiz bir incelemeye tabi tutularak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, Rauf Bey'in siyasi hayatının en önemli evresi olan Mondros Mütarekesi'nden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuna kadar ki dönem bilhassa ayrıntılı incelenmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rauf, Mondros Mütarekesi, Milli Mücadele, TBMM			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	*	Ph.D.	
Title of Thesis: From the Armistice of Mondros to the Establishment of the Progressive Republican Party by Hüseyin Rauf ORBAY.			
Author of Thesis: Bahar Kıraç		Supervisor : Professor Enis Şahin	
Accepted Date : 10 September 2019		Nu of Pages : vii (pre text) +130 (main body) + 19 (app)	
Department : History		Subfield: History of the Turkish Republic	
<p>The Ottoman State He defeated in the First World War. With the sign of the Armistice of Mondros, the territories were made open for occupation by the Entente States. The National Struggle Movement, which started after the invasions, brought a new political order on Anatolian lands. The National Struggle Leader Mustafa Kemal Pasha, was one of the companions in the fight for independence. Hüseyin Rauf Bey, in the last period of the Ottoman Empire and in the newly established empire is an important figure who made a name in many areas of the Turkey Republic.</p> <p>Rauf Bey made a name for himself as the Hero of Hamidiye and served as the Minister of Navy in Istanbul Government. He became the Prime Minister of the cabinet during the National Struggle Period in which he supported Mustafa Kemal Pasha. Due to his important duties in these critical stages, his acts was virtuous enough not to make a attainable gain benefit. Although, the sign of the Armistice of Mondros overshadowed the political and military achievements, But all of his positive and negative features were enough to make him an important figure in the transition period from the Ottoman to the Republic.</p> <p>In this study, the condition in which Mr. Rauf signed the Armistice of Mondros , his attitude towards the invasions, his participation in the national struggle movement, his work during the congresses, events that led him into exile in Malta, the Prime Ministry process in the Turkish Grand National Assembly (TBMM), his impact on military developments, and thoughts during the abolition of the sultanate, his attitude in the Lausanne negotiations, the disagreement between İsmet (İnönü) Pasha and Mustafa Kemal Pasha, the proclamation of the Republic and his thoughts on the abolition of the Khilafah has put forward in a chronological order. This study has carried out primarily through a thorough examination of the archivement, the press of the period by the first and second hand sources. In this study, the period from Mondros Armistice, which is the most important stage of Rauf Bey's political life, to the establishment of Terakkiperver Republic Party has examined in detail specifically.</p>			
Keywords: Hüseyin Rauf, Armistice of Mondros, National Struggle Movement, TBMM			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, tarihimizde, denizcilikteki askeri başarısının yanında siyasi alandaki başarısı ile de tanınıp adından söz ettirmiş önemli bir şahsiyet olarak yer almıştır. Bu başarıları tarihte önemli dönüm noktalarını teşkil etmiştir. Rauf Bey'in hayatının en önemli dönüm noktası ise Bahriye Nazırı olduktan sonra başlamıştır. Bahriye Nazırı olarak baş delege sıfatıyla Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Rauf Bey, mütarekenin sonucunda işgallerin başlamasıyla Milli Mücadele Hareketi'nde yer alarak Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında aktif bir rol oynamıştır. Milli Mücadele liderlerinden Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, İsmet Paşa, Kazım Paşa ve Refet Paşa'nın hayatları sıkça incelenmişken, Rauf Bey'in hayatına dair akademik anlamda kapsamlı bir çalışmanın az oluşu, bu çalışmada konu olarak Rauf Bey'in seçilmesinde etken olmuştur.

Çalışmanın Amacı

Çalışmada, Rauf Bey'in hayatına dair kısıtlamaya giderek, hayatının en faal dönemini içeren Mondros Mütarekesi'ni imzalaması ile başlayıp Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşuna kadar olan devrenin ayrıntılarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Bu dönem hem Rauf Bey'in hayatında hem de Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde önemli başarılarla imza atılan bir dönem olmuştur. Çalışmada, bu dönemin Rauf Bey'e bakan yönüyle incelenmesi ile literatüre yeni kazanımın olması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Rauf Bey'in hayatına dair mevcut olan kaynaklarda hatıratı başta gelmektedir. Hatıraları 1960 yılında, uzak akrabası olan Feridun Kandemir'e anlattığı ve verdiği notlar üzerinden Yakın Tarihimiz dergisinin 1962-1963 yılları arasında yayımlanmış ve daha sonra dergi dört cilt halinde, hatıralarda bu ciltlerde derlenerek basılmıştır. Bu notları daha sonra Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söyleyemedikleriyle Rauf Orbay* adıyla kitap haline getirmiştir. Cemal Kutay da, Rauf Bey'in yeğeni Melike Hanım tarafından kendisine verilen bazı notları ve Yakın Tarihimiz'deki anıları da içeren Rauf Bey hakkında *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılıımızda Bir İnsanımız* adıyla beş ciltlik bir kitap yayınlamıştır. Bu hatıralar daha sonra farklı yayınevlerinde de basılmıştır. Ancak bu hatıralardaki güç nokta çok karışık olması ve yazılanların hayatı ile ilgili belli bir kronolojiyi

içermemesidir. Çalışma oluşturulurken de dağınık olan hatıralardan yararlanılmakla birlikte; çalışma, karışık olan bu bilgileri kronoloji esas alınarak, Rauf Bey'in en faal dönemi hakkında etraflı bir çalışmayı belgelerle temellendirerek ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma gerçekleştirilirken Rauf Bey'e dair farklı bilgilere ulaşp, bunu belgelerle temellendirerek yeni kazanımlar elde etmek hedeflenmiştir. Bu hedef gerçekleştirilirken de arşivler başta olmak üzere, dönemin basını, birinci ve ikinci elden kaynakları titiz bir incelemeye tabi tutularak çalışmada kullanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Rauf Bey'in mütareke öncesi hayatı kısaca ele alınıp, Mondros Mütarekesi'ne kadar aldığı vazifeler ile Milli Mücadele'nin Lideri Mustafa Kemal Paşa ile tanışması ve mütareke öncesi Anadolu'da siyasi ve askeri durum ortaya koyularak, mütarekenin imzalanma süreci ve mütareke sonucunda işgallerin başlamasına kadar olan aşamalarda Rauf Bey'in faaliyetleri ve tavrı incelenmiştir.

İkinci bölümde ise; Rauf Bey'in mütareke sonrası işgaller karşısında tarafını belirleyip Milli Mücadele Hareketi'nde yer alması ve Anadolu'daki direnişi örgütlemesi ile kongreler dönemindeki ve Meclis-i Mebûsan'daki faaliyetleri incelenerek, İngilizlerce tutuklanıp Malta'ya gönderildiği sürgündeki günleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde de; Rauf Bey'in sürgün sonrası Ankara'daki siyasi faaliyetleri, Başbakanlık süreci ve bu dönemdeki radikal değişimlere dair düşünceleri çok yönlü ele alınarak, muhalefet sürecine geçişini hızlandıran olaylar ve tartışmalar ile Başbakanlık ve Halk Fırkası'ndan istifası ve muhalif fırka olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na geçişi ortaya konulmuştur.

Sonuç bölümünde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış olup, ekler kısmında ise Rauf Bey'e dair belge, fotoğraf ve gazete demeçleri sunulmuştur.

I.BÖLÜM: MONDROS MÜTAREKESİ DÖNEMİNDE RAUF BEY

1.1. Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'in Mütareke Öncesi Kısa Hayatı

Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, 27 Temmuz 1881 yılında İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Cibali semtinde dünyaya gelmiştir. Beş çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelen Rauf Bey'in babası Çerkez asıllı olup, Osmanlı'da yüksek görevlerde bulunmuş olan Bahriye Şurası Başkanı ve Ayan üyesi Ferik (Amiral) Mehmet Muzaffer Paşa; annesi ise Girit eşrafından tımar sahibi ve tahrirat müdürü olan Emin Efendi'nin kızı Hayriye Rüveyde Hanım'dır¹.

Babası Mehmet Muzaffer Paşa Trablusgarp'a atandığında, ilkokulu burada tamamlayan Rauf Bey, daha sonra buradaki Askeri Rüştüye girmiştir. Babası ve ağabeyinin denizci olmasından dolayı donanma ve denizcilik duygusunu içinde yoğun biçimde yaşadığından bahriyeli olmayı tercih etmiş, Trablusgarp Askeri Rüştüyesi'ni bitirdikten sonra babasının işlerinden dolayı annesi tarafından İstanbul'a götürülmüş ve Heybeliada Bahriye Mektebi'ne kaydı yaptırılmıştır². 1898 yılında mühendis asteğmen rütbesi alarak Bahriye Mektebi'nden mezun olmuştur³.

Selimiye Fırkateyni'ne mühendis olarak atanan Rauf Bey; *Heybetnüma* ve *Selimiye Fırkateyni'nde* stajını tamamladıktan sonra, dönemin Devlet Vapur İşletmesi'nin (İdare-i Mahsusa) en büyük gemisi olan *Garp Gemisi'ne* seyir subay yardımcısı olarak atanmış ve bu gemi ile yaptığı zorlu seferde İzmir, Silifke, İskenderun, Akka, Trablusşam ve Yafa gibi sahil şehirlerinde toplanmış olan acemi erleri alıp Yemen'e götürmüştür⁴. Rauf Bey, Garp gemisindeki görevini başarıyla bitirdikten sonra *Saadet* ve *Şark Gemisi'ndeki* görevi ile iki yıllık sefer tecrübesini doldurunca rütbesi üsteğmenliğe terfi etmiştir⁵.

Rauf Bey, görevi icabı birçok kez de yurtdışına çıkmıştı. Yurt dışına ilk vazifeli seyahatini de seyir subayı olarak atandığı İzmir gemisi ile 1902 yılında Rusya'ya yapmıştır. Rus Çarlarının Karadeniz'e tatil amaçlı gelişlerinde "iyi tatiller" dilekleriyle, değerli hediyeler gönderilmesi Sultan Abdülmecit zamanından beri imparatorluğun bir ananesi

¹ Cemal Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, Kazancı Kitabevi, İstanbul, 1992, c. I, s.37-43

² Vakit Gazetesi, 19 Kanun-ı Sani/Kasım 1338/1922, s.1,

³ Osman Selim Kocahanoğlu, *Atatürk-Rauf Orbay Kavgası*, Temel Yayınları, İstanbul,2018, s. 68

⁴ Aksel Keskin, *İmparatorluktan Cumhuriyete Rauf Orbay*, Parola Yay. İstanbul, 2014, s.27-28

⁵ Mustafa Alkan, "Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı (1880-1964)", *AAMD*, c. XX, Temmuz 2004, Sayı-59, s. 600

olageldiğinden, tatile gelen Çar İkinci Nikola'ya hediyeleri götürecektir heyete İzmir gemisi ile ikinci kaptan olarak Rauf Bey de eşlik etmiştir⁶.

Rauf Bey, 1905-1911 yılları arasında ise yurtdışında onarılan, inşa edilen gemilerin teslim alma işinde görevlendirilmişti⁷. Bu gemiler İtalya'dan Mesudiye, Amerika'dan Mecidiye ve Almanya'dan getirilecek olan *Asar-ı Teyfik*, *Berk-i Satvet* ve *Peyk-i Şevket Kruvazörleri* idi. Mecidiye zırhlısının teslim aşamasında bu zırhlıyı Midilli'ye getirecek olan kaptan Ransford D. Bucknam (Bağnam Paşa) ile tanışmıştır. Bucknam Paşa, gemicilik tecrübesini Osmanlı'ya aktarmak üzere Sultan Abdülhamit'in huzuruna çıkarılıp Sarayda ikamete başlayınca Rauf Bey de iyi derecedeki İngilizcesinden dolayı Bucknam Paşa'nın tercüman danışmanı olarak saraya girmesiyle yeni tecrübeler edinmiştir. Bu göreviyle gemiciliğe dair yeni teknolojileri öğrenmiş ve Saray hayatına da daha vâkıf olmuştur.

Bucknam Paşa, Amerikan yapımı olan yeni denizaltılar ile ilgili Amerika'da incelemede bulunmak için Sultan Abdülhamit tarafından görevlendirildiğinde, Rauf Bey de refakat subayı olarak ona eşlik etmişti. İncelemelerini yaparken de Amerika Başkanı Theodore Roosevelt'ten randevu almışlardır Bu arada yüzbaşılığa yükseltelen Rauf Bey, Roosevelt ile 17 Aralık 1904'de Beyaz Saray'da, ilk kez yabancı bir devlet reisi ile görüşecek olmanın heyecanı içinde mütevazı geçen bir görüşme yapmışlardır. Görüşmede Roosevelt, Rauf Bey'in halini hatırlarını sorduktan sonra, kıyafetindeki nişanlarına iltifatta bulunarak seyahatlerinin nasıl geçtiğini, İngilizceyi nerede öğrendiğini ve Amerika'ya geliş amaçlarını sormuş Rauf Bey de iltifatlarına teşekkür ederek sorularını cevaplandırmıştır⁸.

Rauf Bey, üçüncü yurtdışı seyahatini de yine Bucknam Paşa ile birlikte Almanya'ya yapmıştır. Bu seyahatte 1868 yılında yapılan, hayli yıpranmış olan ve Almanya'ya bakıma gönderilen *Asar-ı Teyfik* firkateynini, 23 Ocak 1907'de sağ salim İstanbul'a getirdikleri için Rauf Bey'in rütbesi yüzbaşılıktan kıdemli yüzbaşılığa terfi ettirilmiş ve altın imtiyaz madalyası verilmiştir⁹. Ayrıca yine Almanya'da bulunan, *Berk-i Satvet* ve *Peyk-i Şevket* isimli kruvazörleri İstanbul'a getirme görevini de başarı ile tamamlayınca rütbesi kıdemli yüzbaşılıktan önyüzbaşılığa terfi ettirilmiş ve *Peyk-i Şevket Kruvazörü'ne*

---

⁶ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c. I, s. 205-206

⁷ Kazım Çavdar, *Kurtuluş Savaşımızın Ön kadrosu Rauf Orbay*, s.7

⁸ Keskin, *İmparatorluktan Cumhuriyete Rauf Orbay*, s.35

⁹ Alkan, "Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı", s.601

süvari olarak atanarak Sisam Ayaklanmasını bastırmakla görevli olan filoda yer almıştır¹⁰.

1908 yılından itibaren Avrupa seyahatleri sıklaşan Rauf Bey'in adı daha çok duyulmaya başlamıştır. 1911'de İngiltere Kralı V.George'un taç giyme törenine katılarak buradaki geçit töreninde Osmanlı donanmasını temsil etmişti. Bu seyahatindeki izlenimlerine dair raporunu 7 Temmuz 1911'de, Malta yoluyla Bahriye Nezareti'ne göndererek, beraberinde bulunan gemi mürettebatındaki zabitanın "hüsn-i hâl-i etvârdan ve Osmanlılığa has muamelât-ı mutedile-i nazikânedan başka lehü'l-hamd bir hâl sâdır olmadığını"¹¹ bildirerek törene herhangi bir sıkıntı yaşamadan katılıp, güzel bir şekilde karşılandıklarını belirtmiştir.

Rauf Bey, 1911 Türk-İtalyan Savaşı'nda Trablusgarp'a ikmal sevkiyatında görev aldıktan sonra namını tüm dünyaya yayacak olan *Hamidiye Kruvazörü'ne* tayin edilmiştir¹². Balkan Savaşlarında Hamidiye Kruvazörü'nün komutanı olarak Karadeniz ve Akdeniz'deki akıncı faaliyetleriyle tanınan Rauf Bey'in bu seferindeki başarısı Balkan bozgunundaki moral çöküntüsüne karşı halk ve devlet nazarında bir ümit ışığı olmuştur.

Rauf Bey, 22 Aralık 1912'de Çanakkale'den Hamidiye ile akıncı seferine başlarken, kruvazörünün bütün ışıklarını söndürüp Yunanların kendilerini görmemelerini sağlayarak Şıra'ya yönelmişti¹³. Burada Yunan gemisi olan Makedonya gemisinin bir İngiliz gemisine yanaşarak erzak ve mühimmat gibi şeyler aldığını görünce derhal gemiye hücum etmiştir. Bu sırada İngiliz gemisi teslim olmuştur. Yalnız kalan Makedonya gemisinin de baş tarafındaki cephaneliklerini vurmuş ve geminin alabora olmasıyla gemi batmıştır¹⁴.

Şıra bombardımanından sonra Ege denizine geçen Rauf Bey, kuvvetli Yunan gemisi olan Averoff zırhlısını arkasına takarak etkisiz hale getirmeyi düşünüp Akdeniz'e açılmıştı. Ancak Averoff'un kumandanı gemiyi Çanakkale Boğazı'ndan ayırmadığından bu düşüncesini gerçekleştirememiştir¹⁵.

---

¹⁰ Alkan, "Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı", s.601

¹¹ BOA, HR.SFR-3, 639/37

¹² Alkan, "Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı", s.601

¹³ Ersan Baş, "Efsane Gemi Gazi Hamidiye'nin Akın Harekatı", *Deniz Magazin Dergisi*, Ocak-Şubat 2003, sayı:56, s.83

¹⁴ M.Ali Nazima, *Barbaros'un Hafidi Metin Hamidiye'nin Kahraman Kumandanı Rauf Bey*, Meziyet-i İktisadiye Kitabhanesi, 1328, s. 23-24 (Osmanlıca Yazma Eser)

¹⁵ Tefvik İnci, *Balkan Harbinde Hamidiye Kruvazörünün Akın Harekatı*, Deniz Basımevi, 1952, s. 10

Hayli yıpranan Hamidiye'nin kömür takviyesi, ikmali ve bakımı için buradan Port Said'e geçmiştir. Rauf Bey, Mısır'da Port Said limanına demirlediğinde liman memurunun Mısır Fevkalade Komiserliğine yazdığı telgrafta "Hamidiye Kruvazörü Hümayununun kömür ve levazımâtını tedarik etmek için geldiğinde Mısır ahâlisinin gösterişli taltifleri ile karşılandığını"¹⁶ belirtmiştir.

Seferine devam edip Hamidiye ile Mısır'dan Adriyatik'e doğru açılan Rauf Bey, Arnavutluk kıyılarında Laros isimli Yunan gemisine ses olmasın diye top atışı yapmayıp çarparak gemiyi batırıp, kaptanını esir aldı. Kaptandan Yunan ordularının Şinkin limanında cephane ve asker nakletmekte olduğunu öğrendi¹⁷.

Rauf Bey'in bundan sonraki hedefi Şinkin Limanı idi. Trablusşam, Suriye, Mısır, Hicaz kıyılarını takip ederek Yunanlıların harp sevkiyatları yaptıkları Mısır kıyılarındaki Şinkin Limanı'nı bombardımana tutması galibiyet açısından önemli olmuştur. Hamidiye bu limana geldiğinde ticaret gemilerini görüp, teslim olma çağrısında bulundu. Ancak o sırada düşman gözcüleri ateş açmaya başlayınca Rauf Bey de karşı koyma emri vermiş ve oluşan ateş hattında Yunan gemilerinden altı tanesi batmıştır¹⁸.

Daha sonra Adriyatik'ten Akdeniz'e açılan Hamidiye Kruvazörü'nün, bakıma alınması için 5-29 Mayıs 1329/1913'da Başkumandanlık Vekâleti'yle yapılan yazışmalarda Yemen'den Basra'ya hareket etmesi emredilmiş¹⁹, ancak Basra'da bombardımana uğranması korkusundan endişe edilerek²⁰ ve barış görüşmelerinden dolayı emir geri alınmış²¹, en nihayetinde 29 Mayıs 1329/1913'da da geminin İstanbul'a hareket etmesi istenmiştir²². Rauf Bey de yedi buçuk aylık bir harekâttan sonra onarım için geminin İstanbul'a gelmesinin zor olacağını düşündüğünden İzmir'de bakıma alınmasını istemiştir. İzmir'e geldiğinde halkın tezahüratlarıyla karşılanmıştır. İzmir'de, seferde şehit olanlar adına mevlitler okunmuş, doğacak erkek çocuklarına dahi Rauf Bey'in isminin verilmesi düşünülmüştür²³.

---

¹⁶ BOA, A.MTZ(05), 3528/1

¹⁷ Yakın Tarihimiz Dergisi, "Hamidiye'nin Akınları (Fahri Engin'in Hatıraları)", c.IV, s.167

¹⁸ Ahmet Küçüköğlü, *Türk Donanmasında Hamidiye Zirhlisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2003, s.107

¹⁹ ATASE A, BLH Kol. 239/197-7

²⁰ ATASE A, BLH Kol. 239/197-7//7

²¹ ATASE A, BLH Kol. 239/197-7/19

²² ATASE A, BLH Kol. 239/197-7/13

²³ Nazima, *Barbaros'un Hafidi Metin Hamidiye'nin Kahraman Kumandanı Rauf Bey*, s.28

Dönemin basınında da Hamidiye'nin harekâtından bahsedilip Rauf Bey'in fotoğraflarının bulunduğu ve hakkında da "milyonlarca Müslümanın yüzünü güldüren simây-i mütebessim"²⁴ ve "kara günlerimizin beyaz lemâlarından biri" denilerek övgüyle bahsedilmiştir²⁵.

Balkan yenilgisinden sonra elde kalan tek teselli Rauf Bey'in Hamidiye ile yaptığı şanlı harekâtı olmuş ve kendisinin dünyada Hamidiye Kahramanı olarak anılmasını sağlamıştır. Rauf Bey ilerleyen hayatında başbakanlık yapmış olsa bile her zaman hafızalarda Hamidiye kahramanı olarak yer almıştır. Avrupalı liderler dahi Rauf Bey'in bu kahramanlığını imrenerek tebrik etmiştir.

Hamidiye harekâtına katılan askerler kararlaştırılan tezkire ile rütbe ve nişanlarla taltif edilmiştir²⁶. Ayrıca Hamidiye Kruvazörü namına tunçtan madalyalar yapılması ile ilgili nizamname layihası Bahriye Nezareti'nden Şûray-ı Devlet tarafından tatbik edilmek üzere arz edilmiştir. Layiha özetle şöyledir:

*"İşbu madalya Mecîdiye kıt'asında tunçdan mamûl bir tarafı tuğrâ-yı garrâ-yı hümâyûn ile müveşşah ve diğer tarafında Hamidiye Kruvazörü Hümâyûnu'nun resmi mahkûk olup resmin altına hâmilinin ismi ve tarih yazılacak ve ismi "Hamidiye Kruvazörü Hümâyûnu Madalyası" olacaktır...iş bu madalyanın miktarı üç yüz doksan üç adetten ibaret olup gemi mürettebatından başka kimseye verilmeyecektir."*²⁷

Rauf Bey de 1911'de yayımlanan irade ile bu harekâtta cansiperane ve fedakârane hizmetinden ötürü korvet kaptanlığı yani binbaşılığa terfi ettirilmiştir²⁸.

1913 yılının sonlarına kadar Hamidiye Kruvazörünün komutanı olarak kalan Rauf Bey, 8 Ocak 1914'de İngiltere'de yapımı biten *Sultan Osman Zırhlısını* almak üzere görevlendirilmiş ve bin kişilik mürettebatla birlikte gemiyi teslim almak için İngiltere'ye hareket etmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı başlaması sonucu, savaşa henüz iştirak etmeyen İngiltere bu gemiyle birlikte Reşadiye Dretnotuna ve pazarlığı yapılan iki torpido destroyerine el koymuş ve gemileri teslim etmemiştir²⁹.

²⁴ Şehbal Dergisi, 15 Eylül 1329/1913, s.1

²⁵ Şehbal Dergisi, 15 Nisan 1329/1913, s.1

²⁶ BOA, BEO, 4212/315880

²⁷ BOA, MV, 233/79

²⁸ BOA, BEO, 4209/315614 BOA, İ.BH, 12/35

²⁹ Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni-Siyasi Hatıralarım*, Emre Yayınları, İstanbul, c. I, s.16

Gemileri teslim alabilmek için üç aylık bekleyişten sonra İngiltere'den ülkesine dönen Rauf Bey, Birinci Dünya Savaşı döneminde, Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından, Padişahın buyruğuyla Afganistan ile ilişki kurmak ve Afgan Emiri'ne hediyeler ve padişahın name-i hümayununu götürmek üzere görevlendirilmiştir³⁰. Rauf Bey, bahriyeli bir asker olarak karada yürütülmesi gerekli olan bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmek üzere heyetini hazırlamaya koyulmuştur. Vazifesini yapmak üzere Alman askerlerden de oluşan heyetle yola koyulan Rauf Bey, Afganistan'a Irak-İran sınırları üzerinden geçmeye çalışmıştı. Nihayet Bağdat'a geldiğinde buradaki aşiretlerin İngilizlere çalıştığını ve müttefikimiz olan Alman askerlerinde bu duruma kayıtsız kaldığını görünce aralarında şiddetli tartışma çıkmış neticede durumu Enver Paşa'ya bildirmiştir³¹. Enver Paşa'da Rauf Bey'in Afganistan'a gitmesinden vazgeçerek, Güney İran Başkumandanı olarak görevlendirmiş ve Rauf Bey de bir müddet buradaki aşiretlerle mücadele etmiştir. Bu bölgede bulunmasının amacı aşiretleri İngilizlerin etkisinden kurtarmak, onların nüfuzunu kazanıp ajan faaliyetleri yürüterek Afganistan'a kadar uzanan bölgeyi Osmanlıya kanalize etme hedefine yardımcı olmak idi³².

Bu görevi sürecinde Rauf Bey, Türk-İran sınırındaki Mendeli kasabasında konaklarken Kirmanşah'taki İngilizlerin kışkırtmasıyla 26 Mart 1915'de İranlı Sencanî aşiretinin saldırısına uğramış, kuvvetleri ile birlikte geri püskürtmeyi başarsa da çıkan çatışmada üç şehit verilmiştir³³. Rauf Bey, Sencanî aşiretinin bu kadar muarız olmasını Alman Tahran sefirinin himayesinde olduğu kanaatine bağlamış ve bu yüzden etkisiz hale getirilmesini düşünmüştür³⁴.

Rauf Bey Kirmanşah'a kadar gidecek kuvveti olmayınca karargâhını Girind mevkiine kurarak burada İngilizlerin Bağdat'a girmesini engellemeye çalışmıştır. 29 Mart 1915'te kuvvetini takviye edip Kirmanşah'a geçen Rauf Bey³⁵, İran dahilindeki grupları lehimize kazanmak için Kirmanşah Valisi Emir Müfehhem ile görüşmüştür³⁶. Müfehhem ile işbirliğine varılmışsa da Sencanî, Guranî, Kalhanî gibi aşiretlerin düşmanca davranışlara devam ettiği Kelhurların da şimdilik tarafsız olduğu görülmüştür³⁷. Bunun yanında

---

³⁰ BOA, DH.ŞFR, 465/6

³¹ ATASE A, BDH Kol. 7-42/37A/6-3

³² İsrail Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk- Alman Projesi-Rauf Bey Müfrezesi", *OTAM*, Ankara,1992, sayı:3, s.265

³³ ATASE A, BDH Kol. 7-42/37A/6-1

³⁴ ATASE A, BDH Kol. 195-814/824/1-3

³⁵ ATASE A, BDH Kol. 7-42/37A/9

³⁶ ATASE A, BDH Kol. 7-42/37A/8-1

³⁷ ATASE A, BDH Kol. 195-814/824/1

Babacanî gibi bazı Kürt aşiretlerle anlaşma yoluna gidilerek bu aşiretlerin Cihad-ı Mukaddese'ye (Birinci Dünya Harbi) katılmalarını sağlamıştır³⁸. Ancak heyetin kuruluş amacını gerçekleştirilememesinde; Rauf Bey'e özellikle sıkıntı çıkaran Almanya'nın Tahran Ateşemiliteri Von Kanitz ile gizlilik noktasında dikkat etmeyen Osmanlı'nın Ateşemiliteri Ömer Fevzi Bey'in, müfrezenin kapatılması yönündeki girişimi etkili olmuştur³⁹. Yer yer başarı sağlamış olan ancak gerçek amacını gerçekleştirilemeyen Rauf Bey'in müfreze heyeti Ağustos 1914'ten 15 Eylül 1915'e kadar Irak-İran havalisinde mücadele etmişti.

Rauf Bey, bahriyeli de olsa elinden gelen gayreti göstermiş ve İran seferini bitirdikten sonra heyetiyle birlikte İstanbul'a dönmüştür. İran seferindeki katkılarından dolayı Rauf Bey'e fırkateyn kaptanı olup 1917'de yarbaylık rütbesi verilmiştir⁴⁰. Akabinde Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisliği'ne tayin edildikten sonra⁴¹, 1917 yazında Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile deniz kuvvetlerini güçlendirmek için çalışmalarda bulunmak üzere Almanya'ya gitmiştir⁴². Alman İmparatoru, Cemal Paşa ile konuşmasını bitirdikten sonra Rauf Bey'e Hamidiye Kahramanlığını takip ettiğini belirterek; "Bizim Emden de sizi taklit emek istedi fakat başaramadı. Sen başarı ile memleketine döndün, bunlar ise Uzakdoğu'da battı."⁴³ diyerek iltifatta bulunmuştur. Burada Senato tarafından heyete Hanze Atin Kroyiç nişanı takdim edilmiştir. Padişahın iradesiyle seyahat dönüşünde nişanlar kabul ve talik edilmiştir⁴⁴.

Rauf Bey, Almanya seyahatini bitirip yurda döndükten sonra 13 Eylül 1917'de kalyon kaptanı olup rütbesi albaylığa yükseltilmiştir⁴⁵. Birinci Dünya Savaşı boyunca Deniz Kurmay Başkanı sıfatıyla bu vazifede kalmıştır. 1917 Bolşevik İhtilalinden sonra Brest-Litovsk Barış Konferansı'na Osmanlı'yı temsil edecek heyet içinde Bahriye Murahhası olarak konferansa katılması kararlaştırılmıştır⁴⁶.

Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru hükümetteki Talat Paşa Kabinesi istifa etmiş, yerine kurulan Ahmet İzzet Paşa Kabinesi Rauf Bey'i Bahriye Nazırlığına getirmişti. Bu

³⁸ ATASE A, BDH Kol. 7-42/37A/9-3

³⁹ Kurtcephe, Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk- Alman Projesi-Rauf Bey Müfrezesi", s.268

⁴⁰ BOA, İ.BH, 14/18 BOA, BEO, 4378/328293

⁴¹ BOA, İ.BH, 14/32

⁴² Celalettin Yavuz, "Cemal Paşa'nın Almanya Gezisi", *Atatürk Yolu Dergisi*, 1997, c. V, Sayı:19, s.335

⁴³ Tercüman Gazetesi, 20 Temmuz 1964, s.3

⁴⁴ BOA, BEO, 4506/337894

⁴⁵ BOA, BEO, 4485/336373 BAO, DÜİT, 182/101

⁴⁶ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.34

görevi itibariyle Rauf Bey'in askeri alandaki faaliyetleri sona ermiş, siyasi alandaki faaliyetleri başlamıştır. Askerlikteki vazifelerini hakkıyla yerine getiren Rauf Bey, siyasi alanda çalkantılı dönemlerden geçse de hayatı boyunca vazifeden kaçmamış, aksine sıkıntılı süreçlere bizzat atılıp elinden geleni yapmaya çalışmıştır.

1.2.Mondros Mütarekesi Öncesi Anadolu'da Siyasi Ve Askeri Durum

Osmanlı Devleti'nde, 1908 yılında ilan edilen İkinci Meşrutiyetten 1918 yılına kadar, ordu içerisinde bir sürü iç ayaklanmalar olmuş ve devlet çeşitli savaşlarla mücadele etmiştir. Bu savaşlar; 1911 Trablusgarp Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşları, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı idi ve geçen on yıllık zaman zarfında, ülkede tek bir yıl huzur ve sükûnet içerisinde geçememişti⁴⁷.

Mütareke öncesi 1914-1918 yıllarında, İtilaf ve İttifak Devletleri arasında cereyan eden Birinci Dünya Savaşı'nda ise birçok cephe ve denizlerde çarpışmalar meydana gelmişti. Bu çarpışmalara Balkan Savaşları'ndaki yenilgiyi üzerinden atamayan Osmanlı Devleti de varlığını korumak için, İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmek zorunda kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda hükümette Talat Paşa Kabinesi olup, Osmanlı tahtında da 3 Temmuz 1918'e kadar Sultan Reşat bulunuyordu. İttihat ve Terakki idarecileri olan Sadrazam Talat Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve bilhassa Harbiye Nazırı olan Enver Paşa İmparatorluğu savaşa sokmak ithamında idiler. Çok eleştirilen Enver Paşa ve devletin savaşa girmesi ile ilgili Rauf Bey'in düşüncesi şu şekilde olmuştur: Enver Paşa ile ilgili düşüncesi dürüst, efendi, namuslu bir adam olduğu, her şeyin üstündeki vatanseverliğine toz kondurmadığını, O'nun hakkındaki tek ithamın memleketi harbe soktuğu ve bu ithamın da olanaksız olduğu yönündedir. Rauf Bey'e göre Birinci Dünya Savaşı'na girmek ise zorunlu olup o dönemin şartlarında savaştan kaçılmayacağı yönünde şöyle görüş beyan etmiştir:

“Umumi harbe girilmemiş olunsaydı, o zaman İngilizlerin müttefiki olan Ruslar, Türkiye'ye girerlerdi... Öte yandan müttefikimiz olan Almanlar da para veriyorlar, top veriyorlar ve harbe girilmesini istiyorlardı...Birinci Cihan Harbi'ne girmemiz kesinlikle zaruri idi”⁴⁸

Öte yandan 1915-1917 yılları arasında savaşın ortalarında Osmanlı toprakları İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya arasında yapılan İstanbul, Londra, Sykes-Picot ve Seant Jean de

⁴⁷ Cemal Kutay, *Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, ABM Yayınları, İstanbul, 2013, s.22

⁴⁸ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.23

Maurienne gizli anlaşmalarıyla paylaşılmış, bu anlaşmalarla Osmanlı, Anadolu ortasında küçük topraklara sıkıştırılmıştı⁴⁹.

Nitekim Birinci Dünya Savaşı'na girildiğinde uzun savaşıardan bıkan ordu ve askerlerin durumu da pek iç açıcı değildi. Bu konuda Yıldırım Orduları Komutanı olan Liman Von Sanders ise, savaş yıllarındaki Türk ordularının askeri durumundan bahsederken; Birçok yanlış önlemin sonucu olarak Türk ordularındaki savaş birliklerinin sayısının azaldığını ve bu birliklerin savaş yeteneklerinin önemli ölçüde gerilediğini, Türk ordusunun, çeşitli savaş cephelerinde büyük kayıplar verdiğini, bundan başka birçok yanlış hareket(Sarıkaş) dolayısıyla da kayıplara uğradığını belirtmiştir. O'na göre, bunların pek çoğundan sakınılabilirdi... Ayrıca, Türk ordusunda asker kaçaklarının sayısının 300 bini aşmış bulunduğunu ve bu kaçakların kendi yurtlarına dönüp oralarda hırsızlık, yağmacılık ve asayiş bozacak her türlü hareketlere giriştiğini belirtmiştir⁵⁰.

Mustafa Kemal Paşa ise Yedinci Ordu Komutanı iken memleketin durumuna dair, Talat, Cemal ve Enver Paşa'lara Halep'ten gönderdiği 20 Eylül 1917 tarihli raporunda ise dönemin ahvaline dair özetle şöyle bahsetmektedir:

“Halk ile idare arasındaki bağlar sarsılmış, memleket umumi bir anarşiye sürüklenmekte ve umumi hayat her köşede ve beldede esasından çürümektedir. Mülki idare tam bir acziyet halinde, halkın bu idareye karşı nefreti giderek artmaktadır. Zabıta kuvveti pek zayıf ve yetersiz, memurlar rüşvet, vurgunculuk yapmakta adliye işlememektedir... İaşe işleri, ticaret ve iktisadiyat müthiş bir surette çökmeye başlamış, paraya karşı halkta emniyet kalmamıştır...”⁵¹

Birinci Dünya Savaşı'ndaki bütün bu yokluk döneminden ise en çok ordu etkilenmiştir. Savaşın ilk iki yılı Osmanlı için toprak zayıatı olmasa da sonraki yıllarında savaşın uzaması ile ordunun bitap düşmesi, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi ile Almanya-Osmanlı bağlantısının kopması sonucu büyük toprak kaybı yaşanmıştır. Bütün Arabistan Yarımadası, Irak, Suriye, Filistin, Yemen ve Lübnan Osmanlının toprak kaybettiği bölgelerdendi. Bununla birlikte, ülkenin hemen her yerinde asayişsizlik peyda etmekte, yenilmekte olan ordunun ümidi kırılarak savaşmakta, yüzbinlere varan asker kaçakları oluşmakta, yer yer haydutluklar meydana gelmekte ve devlet hazinesinde de adeta ihtiyat

⁴⁹ Haluk Selvi, *Milli Mücadelede İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s.13

⁵⁰ Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Cumhuriyet Yay. İstanbul, 1999, c-II, s.94-97

⁵¹ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, AAM, Ankara, 2006, s. 1-8

akçesinden başka para kalmamıştı. Tüm bu sebeplerden ötürü, devlet erkânı da savaş durumundan çıkmak için ateşkes arayışlarına geçmek istemiştir.

1.3.Rauf Bey İle Mustafa Kemal Paşa'nın Tanışması

Rauf Bey ile Mustafa Kemal Paşa'nın tanışması 31 Mart Hadisesi'ne dayanır. İttihat ve Terakki liderleri, 23/24 Temmuz 1908'de Sultan Abdülhamit'e Meşrutiyeti ikinci kez ilan ettirmiş ve 1876 Anayasası tekrar uygulanmaya geçilmişti. Ancak özgürlük, hak, hukuk kavramlarına alışkın olmayan halk bu kadar yıldır işleyen düzenin bozulduğunu düşünmekte idi. Ordu içindeki alaylı-mektepli mücadelesi ile İttihat ve Terakki liderlerine karşı olumsuz düşünceler birleşince de bir karşı devrim kaçınılmaz hale gelmişti. Neticede, 31 Mart 1909'da Birinci Ordu'ya bağlı birlikler subaylarına karşı gelerek Ayasofya Meydanı'nda toplanıp “Şeriat İsteriz!” nidalarıyla isyan etmişlerdi⁵².

Mahmut Şevket Paşa liderliğindeki ve Mustafa Kemal Paşa'nın da Yüzbaşı olarak içinde bulunduğu Hareket Ordusu, Makedonya'dan İstanbul'a gelip 11 gün süren isyanı bastırmıştır. Mahmut Şevket Paşa isyan sırasında Bakırköy Telgrafhanesi'nde Yüzbaşı Mustafa Kemal'e birtakım emirler yazdırırken, yanında Rauf Bey'le içeri giren Kurmay Binbaşı Cemal Paşa: ‘İşte karşıdaki Yüzbaşı Mustafa Kemal'dir’ diyerek Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in tanışmalarına vesile olmuştur⁵³.

O zaman Mustafa Kemal Paşa'nın Rauf Bey'deki izlenimi ise şöyle idi:

“Omuzunda pelerini, yorgun ve solgun siması, sakin tavrıyla dikkati çeken bu zat Mustafa Kemal Bey'di... Hareket Ordusu İstanbul'u işgal ile isyan bastırıldıktan sonraki günlerde Mahmut Şevket Paşa'nın karargâhında rast geldikçe görüşürdüm...”⁵⁴.

Bu ilk tanışmadan sonra, zaman zaman bir araya gelen iki dostun, özellikle Mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinde samimiyete dayanan ve vatani kurtarma endeksli buluşmaları sıklaşmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Rauf Bey'i “Benim çok muhterem kardeşim, Türkiye'yi kurtarmakta hakiki yardımcım ve müzahirim kardeşim”⁵⁵ diye nitelemesi, birbirlerine karşı dostluklarını göstermesi bakımından önemli olmuştur.

⁵² Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017, s. 72

⁵³ Çavdar, *Rauf Orbay*, s.12

⁵⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.201

⁵⁵ Yakın Tarihimiz, c. III, s. 404

1.4.Rauf Bey'in Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisliği'nden İstifası

Rauf Bey, Ruslarla yapılan Brest Litovsk Antlaşması'ndan sonra Karadeniz'de donanmaya ihtiyaç kalmadığını düşünmekte idi. Ayrıca uzun zamandır anlayamadığı bahriyenin başındaki Alman Amiral Souchon'un yerine Amiral Pasaviç gelmiş olmasına rağmen, Alman amiralin donanmanın başında kalmasını uygun bulmadığından, bu durumu Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya açmıştı. Ancak Almanları gücendirmekten çekindiği görülen Cemal Paşa, durumu Vükelâ Heyeti'ne arz edeceğini bildirmiştir. Birkaç gün sonra Cemal Paşa'nın, vekillerin teklifi kabul etmediğini söylemesi üzerine, üzülen Rauf Bey; Cemal Paşa'nın teklifle ilgili yeterince ısrarcı olmadığını, Vükelâ Heyeti'nin memleketin çıkarlarına uygun olan bir teklifi kabul etmemelerine imkân olmadığını düşünerek bu şekilde çalışamayacağını anlayıp 5 Haziran 1918'de Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisliği'nden istifasını vermiştir⁵⁶. Ancak istifası Cemal Paşa tarafından kabul edilmemiş olmasına rağmen Rauf Bey daireye gitmemiş, yerine Birinci Şube Müdürü Ali Rıza Bey bakmış, Cemal Paşa da bu duruma ses çıkarmayıp üstüne varmamıştı. Rauf Bey, bu şekilde dört ay kadar vazifesini yerine getirmemiştir⁵⁷.

1.5.Rauf Bey'in Bahriye Nazırlığı Görevi

Birinci Dünya Savaşı mağlubiyetle sonuçlandığında İttihat ve Terakki iktidarı savaş suçlusu olarak görülmüş, mecliste güvenoyu alamayan Talat Paşa Kabinesi de 8 Ekim 1918'de görevinden istifa etmişti⁵⁸. 4 Temmuz 1918'de tahta oturan Vahdettin, hükümeti kurma görevini yaşı hayli ilerlemiş olan Tefvik Paşa'ya vermek istediğini Talat Paşa'ya açıklamış, O da kabinenin istifası için, üç nazırlığın yakın arkadaşlarına verilmesinde ısrar etmiştir. İkisinin Fethi ve Cavit Bey olduğunu, diğerinin de Rauf Bey olduğunu belirtmiştir. İngilizlerin Rauf Bey'i Hamidiye Kahramanı olarak tanıdığını, Mütareke'nin de İngilizlerle yapılacağını, Rauf Bey'in de kabinede olmasını zaruret olarak gördüğünü belirtmiştir⁵⁹.

Mecliste hala çoğunluğu elinde bulunduran İttihat ve Terakki Fırkası Tefvik Paşa'ya güvenoyu vermeyeceğini bildirmişti. Buna rağmen Tefvik Paşa bir hafta kadar uğraşmışsa da, kabineyi kuramamış ve istifa etmiştir⁶⁰. Tefvik Paşa'nın yerine yeni

⁵⁶ Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi, Mütferrik Evrak, 48303

⁵⁷ Yakın Tarihimiz, c.I, s.50

⁵⁸ Tefvik Çavdar, *Talat Paşa-Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, İmge Yay. İstanbul, 2001, s.491

⁵⁹ Çavdar, *Talat Paşa-Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, s.490

⁶⁰ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, XI. Cüz, s.2003

kabineyi kurma görevi, İttihatçılığa bulaşmamış olan mektepli, hassas ve vatansever bir asker olan Ahmet İzzet Paşa'ya verilmesi Padişah için de uygun olmuştur. Sadarete gelen İzzet Paşa yeni kabineyi 14 Ekim 1918'de kurmuştur⁶¹. 20 Teşrin-i Evvel/Ekim 1334/1918 tarihli Hadisat Gazetesi'nden yayımlanan "İzzet Paşa Hükümetine İtimat" başlıklı yazıda; Talat Paşa'nın geç de olsa nihayet istifa ettiği, buhranlı dönemde hükümetin İzzet Paşa'ya gösterdiği itimadın önemli olduğu ve işgal altındaki illerin kabinedeki mebuslarının düşüncelerini içeren yazı ile İzzet Paşa kabinesinin kurulması anlatılmıştır⁶².

Ahmet İzzet Paşa yeni kabinenin kurulmasında Rauf Bey'in de fikirlerini almıştı. Maliye Nazırı olacak olan Cavit Bey'in görevi istememesine karşın Büyükkada'daki evine ziyarete gidip ülkenin ahvalinden bahsederek Cavit Bey'i ikna etmişlerdi. Rauf Bey, kurulacak olan Harbiye Nezaretine Mustafa Kemal Paşa'nın getirilmesini arzu etmiş, bu düşüncesini Ahmet İzzet Paşa'ya da açmıştı. O da kendisiyle aynı fikirde olduğunu, ancak buhranlı Suriye cephesinden ayrılmasının ordunun dağılmasına yol açabileceğini düşündüğünü, mütareke mümkün olduğu an kendisine bu görevi devredebileceğini belirtmiştir⁶³. Rauf Bey, İzzet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'yı Harbiye Nazırı ya da Genelkurmay Başkanı yapması için çok çaba sarf etse de bu hiçbir zaman gerçekleşemedi. İzzet Paşa her iki görevinde kendi tekelinde olmasını daha uygun bulmuştu. İzzet Paşa, Harbiye Nezareti Müsteşarlığı'na İsmet(İnönü) Bey'i, Dâhiliye Nazırlığı'na da Ali Fethi(Okyar) Bey'i getirmiştir. Kabinede Mustafa Kemal Paşa olmamasına rağmen bu kabine, içinde Milli Mücadelede aktif olacak kişilerin bulunduğu ilk kabine olmuştur⁶⁴.

Aslında Harbiye Nazırlığı görevini Mustafa Kemal Paşa da istemekteydi. Bu isteği için; ülkenin bulunduğu durumun buhranlı olduğunu, gerekli tedbirlerin ciddi ve seri bir şekilde alınması gerektiğini belirtir bir telgrafı Seryaveri Naci Bey aracılığı ile Padişah Vahdettin'e göndermişti. Telgrafta yeni kabine için Ahmet İzzet Paşa'yı ve nezaretlere de bazı arkadaşlarını isimleriyle vererek getirilmesini tavsiye etmiş, kendisinin de bu kabinede olmasını istemiştir⁶⁵. Ancak bahsettiği arkadaşlarının önemli kısmı kabineye girmesine rağmen, kendisi girememiştir.

⁶¹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 19

⁶² Hadisat, 20 Teşrinievvel/Ekim 1334/1918, s.1

⁶³ Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa-Askeri ve Siyasi Hayatı*, TTK Yay. Ankara, 2013, s.199

⁶⁴ Lord Kinross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s. 185

⁶⁵ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, s.13

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa bu konuda, Sadrazam İzzet Paşa'nın, sonradan kendisine çektiği bir telgrafın hatırında kalan son cümlesine çok içerlemiştir. O cümle ise “Badessulh refakatimiz eltaf-ı süphaniyeden memuldür, (Sulhtan sonra birlikte olmamızı Tanrı'nın lütfedeceğini umarım)”⁶⁶ idi. Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa da, sulhün hemen gelmeyeceğini çok zor şartlar altında kalınacağını, böyle zor bir zamanda vatana hizmet etmek için Harbiye Nezareti makamını istediğini, sulhtan sonra o sükûnet içerisinde bu makama gelecek çok kıymetli zatlara olduğunu, buna nazaran da sulhtan sonra birlikte olmayı zaruri ve lüzumlu addetmediğini belirten bir cevap vererek nazırlık konusunda niyetine açıklık getirmiştir. Ancak bu açıklamasına rağmen Mustafa Kemal Paşa istediği makamı elde edememiştir.

Rauf Bey, Cavit Bey'e Büyükkada'da Maliye Nazırlığı vazifesini tebliğ ettikten sonra İstanbul'a dönünce İzzet Paşa'nın yanına gitmiş ve Cavit Bey'in nazırlık konusunda ikna olduğunu bildirmiştir. İzzet Paşa da mutlu olduğunu söyledikten sonra Rauf Bey'e de: Rauf Beyefendi... Bahriye Nezareti'ni reddetmezsiniz değil mi? diye sormuştur. Rauf Bey ise cevabında şu şekilde diyerek vazifeye dair yeşil ışık yakmıştır:

“Günlerdir nasıl güç tahammül edilir hadiselerle, sadece vatana hizmet cehdiyle mücadele ettiğimize rüyet şahidiyim. Biliyorum ki beni lütfen layık gördüğünüz makama, benden daha çok layık şahsiyetler vardır. Ben doğru olarak bildiğimi son ana kadar müdafaya azimli, size refakat etmekle bir vatan hizmeti ifa ettiğime kanii olarak yanınızda olacağım”⁶⁷

Kabine, Hariciye Nazırlığına Nabi Bey'in getirilmesi ve Şeyhülislamlık makamına da padişah tarafından Haydari İbrahim Efendi'nin getirilmesi ile kuruluşunu tamamlamıştır. Rauf Bey, 1918 Ekimin 14'üncü günü saat on raddelerinde tertip edilen Sadaret Alayı'nda kendisine tevdi olunan tezkere ile Bahriye Nazırlığı vazifesini üzerine almıştır⁶⁸.

Ahmet İzzet Paşa kabinesi kurulduğunda Suriye dâhil tüm cepheleler çökmüştü. Rauf Bey'e göre kabinenin ilk görevi, sen ben kavgalarını bir kenara bırakıp, vatanın bağımsızlığına çalışma, iç huzuru ve sükûnu sağlama, kanun hâkimiyetini temin etme, sulh arayışlarına geçme idi. Tüm bunlar için ancak elden gelen yapılabilecekti⁶⁹. Bu

⁶⁶ Falih Rıfkı Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Cumhuriyet, Ocak 1998, s. 71-72

⁶⁷ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c. IV, s. 147

⁶⁸ Takvim-i Vekayi, 15 Teşrin-i Evvel/Ekim 1334/1918, s.1

⁶⁹ Yakın Tarihimiz, c.I, s.82

yüzden İzzet Paşa kabinesinin ilk işi savaş durumuna son vermek için İtilaf Devletleri ile anlaşma arayışlarına geçmek olmuştur.

1.6.General Townshend ile Görüşmesi

İzzet Paşa Kabinesi, mütareke sağlanması için farklı kanallardan arayışlara geçmiştir. Bu noktada büyükelçiliklerin faaliyetleri haricinde üç koldan teşebbüs gerçekleştirilmiştir. İzzet Paşa öncelikle, eski bir tanıdığı olan Marcel Savoie adında bir banka müdürünü Fransızlarla görüşmesi için, Fransız ordusu generali Franchet D'Esperey' e göndermişti. Daha sonra Amerikalılar ile görüşmesi için yarı resmi vazifeli olarak Hahambaşı Naum Efendi Amerika'ya gönderilmişti⁷⁰. Tüm bu gidiş gelişler Rauf Bey tarafından organize edilmiş ve gizlice yürütülmüştür. Ancak bu girişimler bir fayda vermemiştir. Nihayet, Hükümetin önüne hiç beklemediği anda bir fırsat geçmiştir. Üçüncü olarak Kutu'l Amâre'de esir düşmüş olan İngiliz Kumandanı General Townshend'in Rauf Bey'e 15 Ekim'de göndermiş olduğu mektup, mütareke için bir ışık doğurmuştur.

General Townshend, esir düştüğünde ona esir muamelesi yapılmamış, kaçmayacağına dair verdiği söze karşılık Büyükkada'da özgür bir şekilde yaşamış ve Rauf Bey ile de iyi bir arkadaş olarak dostluğu olan biriydi. Rauf Bey'in yeni vazifesini tebrik için yolladığı mektupta: "Eğer yeni kabine, öteki müttefikiniz devletler gibi mütareke akdine kararlı ise size delalet etmekten hem zevk duyacağım, hem de şahsınıza ve milletinize beslediğim iyi hislerin izharına vesile bulacağım" diye bir not düşmesi, sulh için Rauf Bey'e ümit ve ilham olmuştur. Townshend, arabuluculuk yapmak için de kendisinin ve esir askerlerinin serbest bırakılmasını şart koşmuştur⁷¹. İngiliz devlet hassasiyetini iyi bilen Rauf Bey de, bir hiyerarşi mevzû olarak, kendisine ümit veren bu mektubun içeriğinin Sadrazam İzzet Paşa'ya da bildirilmesini tavsiye ile teşekkürlerini sunarak mektuba cevap vermiştir. Bu durumdan İzzet Paşa'ya da bahsetmişti. Ertesi gün General Towshend, daha resmi bir dille yazılmış mektubunu, mütareke kabul edilirse delege olarak heyette Rauf Bey'in olması notunu da düşerek İzzet Paşa'ya göndermiştir⁷². General, Sadaret makamına davet edildikten sonra, kabinede sulh için bazı şartları içeren bir metin üzerinde ittifak edilmiştir.

---

⁷⁰ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987, s. 42

⁷¹ Charles V.F. Townshend, *Mezopotamya Seferim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Gürol Koca, İstanbul, 2012, s.636

⁷² Yakın Tarihimiz, c.I, s.116

Vükelâ Heyeti, hükümetin şartlarını Townshend'e iletme ve kimseye duyurmadan Akdeniz'deki İngiliz kuvvetlerinin bulunduğu en yakın yere ulaştırma görevini Rauf Bey'e vermiştir⁷³. Townshend'in Büyükkada'daki evine giden Rauf Bey, burada Townshend ile mütareke şartlarını görüşüp hükümetin isteklerini belirtmiştir.

Townshend'in gidiş güzergâhı, Çanakkale Boğazı ve İstanbul'un çevresi gibi bazı istihkâmlara Almanlar komuta ettiği için, Çanakkale yoluyla değil de İzmir Valisi Rahmi Bey'in de yardımıyla Bandırma-İzmir yolu olarak belirlenmiştir⁷⁴. 18 Ekim sabahı yola çıkan Townshend, 20 Ekim akşamı Midilli'ye ulaşmıştır. Townshend'in mütarekeyi görüşeceği Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe'un karargâhı, Midilli'nin Mondros Limanı'nda idi. Burası müttefiklerin deniz üssü ve donanmalarının bakım-onarım merkeziydi⁷⁵.

Rauf Bey, mütareke görüşmesine dair, Townshend ile birlikte gönderilen Yüzbaşı Tevfik Bey'den 24 Ekim 1918'de bir telgraf almıştır. Telgraf da; İtilaf Devletleri'nin, mütareke için Amiral Calthorpe'u delege olarak görevlendirdiği, eğer mütareke yapmak isterlerse hazır oldukları bildirilmiştir⁷⁶.

1.7.Mütareke İçin Delege Seçilmesi

İzzet Paşa Mütareke için İtilaf Devletleri'nin hazır olduğunu bildiren telgrafı Padişah Vahdettin'e sunmuş, Vahdettin bunu hükümetin bir başarısı sayarak memnun olduğunu belirttikten sonra, Birinci murahhas olarak Damat Ferit Paşa'nın gönderilmesini istemişti.

İzzet Paşa da “ ‘Bu adam delidir. Bu türlü önemli vazifeyi kendisine nasıl tevdi edebiliriz?’ diye söylemesi üzerine; Vahdettin de, ‘Biz onu idare ederiz’ diyerek fikrinde ısrar etmiş, ertesi gün Damat Ferit'i İzzet Paşa ile görüşmesi için Babıali'ye göndermiştir. İzzet Paşa ile aralarında geçen konuşmada Damat Ferit: ‘Devletin toprak bütünlüğünü kabul ettiremezsem, hemen bir harp gemisiyle Londra'ya gidip İngiltere Kralı ile görüşüp, babasının eski dostu olduğunu söyleyerek isteklerimizi kabul ettiririm’ gibi tuhaf bir beyanda bulununca, bu durumla tek başına başa çıkamayacağını anlayıp şaşırın İzzet Paşa da, durumu Vükela Heyeti'ne açmıştır⁷⁷.

⁷³ Townshend, *Mezopotamya Seferim*, s.641

⁷⁴ Charles V.F. Townshend, *Irak Seferi ve Esaret*, Yeditepe Yay. İstanbul, 2007, s.652

⁷⁵ Kocahanoğlu, *Atatürk-Rauf Orbay Kavgası*, s.103

⁷⁶ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, MEB Yay. Ankara, 1977, c.I, s.20

⁷⁷ Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s. 168-169

Damat Ferit Paşa'yı daha önce görüp tanımayan Rauf Bey, deli denebilecek birinin delege olarak gönderilmesinde; padişahın müttefik krallarının başına gelenlerin kendi başına da gelmesinden korkması ve tahtını da ancak hanedandan birinin koruyabileceği düşüncesinde olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Vükela Heyeti'nde söz alan Rauf Bey konu ile ilgili düşüncesini şöyle belirtmiştir;

“Memleketin idaresinden sorumlu olan hükümetin deli olduğunu bildiği bir zatı, mütareke yapması ile görevlendirerek vatan menfaatlerini koruyacağını kabul etmesi mantık dışıdır. Demek oluyor ki bu hayati vaziyette hükümet, ülke çıkarlarını bir deli kadar koruyacak kudrete sahip değildir. Padişah bu fikirdedir... Hükümetin istifası daha doğru olacak kanaatindeyim”⁷⁸.

İzzet Paşa kabinesi de Ferit Paşa'nın delegeliğine karşı çıkarak, gerekirse istifa edeceğini ve bu durumdan padişahı haberdar etmesi için, Mabeyn Başkâtibi Ali Fuat (Türkgeldi) Bey'i de Vahdetin'e göndermişlerdir. Durumu bildiren Ali Fuat Bey'e, Padişah: Ferit Paşa'nın gitmesini isteyişinin maslahata bir faydası olur düşüncesiyle olduğunu, işi bozmak amaçlı olmadığını, bu derece abartılıyorsa, gönderilmesinden vazgeçtiğini, ancak gönderilecek murahhaslara verilecek talimata, bazı eklemelerde bulunmak istediğini ifade etmiştir. ‘Birincisi; Saltanat ve Hilafet hukukunun devamı ve korunmasının temini; ikincisi de bazı eyaletlere muhtariyet verilecek olursa bunlara siyasi muhtariyet değil idari muhtariyet verilmesi... Şayet hiçbir çare ve imkân bulunamayıp siyasi olacak ise istiklâliyet daha ehven olacağı ve eğer siyasi muhtariyeti kabul edecek olursak İslam Âlemine ihanet etmiş olacağımız kanaatindeyim’⁷⁹ diyerek saltanat ve hilafetini koruma düşüncesinde olduğunu belirtmiş ve delege seçimini Vükela Heyeti'ne tevdi etmiştir.

Hükümet Rauf Bey'in, baş murahhas olarak Mondros'a gitmesini efdâl bulmuştu. Rauf Bey ise, orduların durumunu yakından bilen bir zatın mütareke yapmaya memur edilmesini belirterek itiraz etmiş, İzzet Paşa da şu vakitte uygun kişiyi bulmanın zorluğundan bahsederek bir an evvel sulhun yapılmasını, vaziyetin nazik ve vaktin de dar olduğunu, kabul etmemenin doğru olmayacağını belirtmiştir⁸⁰. General Townshend'in de heyette Rauf Bey'in olmasını tavsiye etmesi notunun da tesiriyle, çaresiz görevi kabul etmiştir. Kabine, Rauf Bey'in yanında diplomat olarak, Hariciye Nezareti Müsteşarı Reşat Hikmet Bey'i, askeri delege olarak Kurmay Yarbay Sadullah Bey'i, heyet kâtibi

⁷⁸ Yakın Tarihimiz, c.I, s.190

⁷⁹ Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s. 170

⁸⁰ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.90

olarak da Saray Başkâtibi Ali Fuat Bey'in oğlu Ali Bey'i görevlendirmiştir⁸¹. Murahhaslar, düzenlenen irade-i seniyye lâyihasının Padişaha arzından sonra mütareke selâhiyetnâmelerini almışlardır⁸².

Padişahın talimatından başka, hükümet de mütareke için sekiz maddelik bir talimat belirlemiştir. Bu talimat şöyleydi:

- 1) “Boğazlar İtilaf Devletleri'nin savaş ve ticaret gemilerine açılacak, fakat Yunan harp gemilerinin geçişine müsaade edilmeyecektir.
- 2) Askerlerin, barış zamanındaki miktarını aşmayacak şekilde terhisi kabul olunacaktır.
- 3) Mütarekenin imzalandığı günkü harp cepheleri geçilemeyecek ve İtilaf Devletleri buna uyacaklardır.
- 4) İçte ve karasularında emniyet ve asayişin korunmasını hükümet sağlayacaktır. Hükümetin idaresine karışılmayacak, hiçbir yere asker çıkarılmayacaktır.
- 5) Karadeniz'de, Almanların taarruza geçmeleri ihtimaline karşı savunmayla ilgili tedbirler hükümete ait olup, İngilizlerin inanmaları adına denetleme hakkını sahip olacaklardır.
- 6) Mütarekeden sonra serbest ticaret gemileri geçebilir. Memleketimize hububat ve gıda ithalinin hızlandırılması teklif edilecektir.
- 7) Mütarekeden sonra Almanya Türkiye'ye borç vermeye devam edemeyeceği için para yardımı talep edilecektir.
- 8) Milli namusu rencide edecek her türlü istekler reddedilecektir.”⁸³

1.8.Mondros'a Gidiş

Mütareke için yola çıkmadan önce Dolmabahçe Sarayı'na giden Rauf Bey hatıratında; Padişah Vahdettin'in heyeti tasdik ettiğini, saltanat ve hilâfetin devamını ve korunmasının temin edilmesini ve Şehzade Osman Fuat Efendi'nin bir türlü kurtulup çıkamadığı Trablus'tan dönmesi için özel olarak teşebbüste bulunmasını kendisinden istediğini belirtmiştir⁸⁴.

---

⁸¹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.I, s.21

⁸² BOA, MV,259/142

⁸³ Selek, *Anadolu İhtilali*, c. I, s. 43

⁸⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralar*, c. I, s. 84

Rauf Bey, Padişahla görüştüktan sonra gece yarısı Reşat Hikmet Bey ve Ali Beyle birlikte, Peyk-i Şevket Kruvazörüne binerek İstanbul'dan Bandırma'ya, oradan da trenle İzmir'e hareket etmişlerdir⁸⁵. 26 Ekim sabahı 'Zafer' römorkuna binerek İzmir'den ayrılmış ve torpil hatlarını da geçerek Foça açıklarında kendilerini bekleyen İngilizlerin karakol gemisine bindiler. Akşama doğru Sığırı açıklarında İngilizlerin 'Liverpool' kruvazörüne geçmişlerdir. Akşam on sularında da heyet, Midilli Adasının Mondros Limanına vardı. Mondros Limanı İtilaf Devletleri'nin deniz üssü idi. Heyet, buradaki 'Agamemnon' zırhlısında İngiliz Akdeniz Filosu Başkomutanı ve mütareke için İtilafların baş delegesi olan Amiral Calthorpe ile buluşmuştur. Amiral Calthorpe, geminin kendisine mahsus en lüks salon ve kamarasını Rauf Bey'e, üst zabıtana ait olanları da arkadaşlarına tahsis etme gibi bir centilmenliği göstermiştir⁸⁶.

Vakit geç olduğundan müzakerelere 27 Ekim 1918 ertesi sabahı saat dokuzda başlamalarını kararlaştırarak dinlenmeye çekildiler. Müzakerelere başlamadan önce Rauf Bey, Amiral Calthorpe ile baş başa görüşme talebinde bulunmuş ve olumlu cevap almıştır.

1.9. Amiral Calthorpe ile Görüşmesi

Amiral Calthorpe bu görüşmeye İkinci Amiral Seymour'un da katılmasını istemiş ve üçü birlikte müzakere salonunun yanındaki dinlenme salonunda geçmiştir. Görüşmede Rauf Bey, kronolojik olarak son iki yüzyıla uzanan hadiselerin özetini geçtikten sonra: Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin asıl sebebinin Rusya olduğunu, Rusların Türkiye'yi yüzyıllardır çiğneyip yok etmeye çalıştıklarını, İtilaf Devletleri'nin de Rusya ile birleşip Türkiye'nin milli varlığını tehlikeye düşürdüğünü, Türk Milleti de varlığını korumak için dört yıldır cansiperane savaştığını, Türkiye'nin Yakındoğu'da faydalı barış ve sükûn unsuru olabileceğinin İngiltere hükümetince de anlaşılmış olması gerektiğini, memleketimizin sulh ve sükûn içinde gelişip ilerlemesinin İtilaf Devletleri'nin lehine olacağını belirttiikten sonra kabinenin biran önce barış yapmak isteğinde olduğunu bu yüzden buraya geldiklerini, ancak kabul ve tatbik edilemeyecek şartlar altına imza koymayacaklarını, barış gerçekleşmeyip savaşın devamı halinde ise İtilaf Devletleri'nin İstanbul'a kadar girmesi durumu belirebilirse de buradaki azınlıkların taşkınlıkları sonucu İstanbul bir iç harbe maruz kalarak ortalık kan ve ateş içinde kalabilir ki bu durumda

---

⁸⁵ Hadisat, 27 Teşrin-i Evvel/Ekim 1334/1918, s.1

⁸⁶ Yakın Tarihimiz, c.I, s.210

akacak kandan ve husule gelecek zarardan Türklerin sorumlu olmayacaklarını ifade etmiştir⁸⁷.

Bir saate yakın süren bu ön görüşmeyi sükûnetle ve dikkatle dinleyen amiraller, cevaben; ne demek istediklerini iyice anladıklarını, yapılacak müzakerelerin savaşa son verecek bir mütareke olması ve Osmanlı Hükümeti ile İngiltere Devleti arasında, her iki tarafın çıkarlarını koruyacak bir dostluğun yeniden başlaması için elinden geleni yapacağını beyan etmişlerdir⁸⁸. Daha sonra toplantı salonuna geçip mütareke maddelerinin müzakerelerini görüşmeye başlamışlardır.

Rauf Bey ve Amiral Calthorpe mütareke için karşılıklı selâhiyetnâmelerini birbirlerine gösterdikten sonra görüşmelere başlandı. Mütarekenin şartları, İngiliz Savaş Bakanlığı ve Amiraller tarafından saptanıp, 3 Ekimde kabine önüne geldikten sonra Versailles'da 6-8 Ekim arasında görüşülüp, 22 Ekimde İngiliz kabinesince Amiral Calthorpe'a gönderilmişti. Özellikle ilk dört şartın çok önemli olduğu ve ilk bu maddelerin kabul edilmesi gerektiğini içeren bir yazıyı da beraberinde göndermişlerdi⁸⁹.

Amiral Calthorpe, Osmanlı heyetine, mütarekenin ilk dört maddelik teklifi kabul edilmediği takdirde mütarekenin diğer maddelerine geçilemeyeceğini belirtmiştir. Amiralin bu sözleri karşısında Rauf Bey de; bu şekilde müzakerenin doğru olmayacağını, Mütareke şartlarını bilmeden yalnız bu dört madde kabul edilmiş olsa bile, öteki maddelerde çıkabilecek anlaşmazlıklar yüzünden iki tarafında istediği neticeye varamayacağını ve şartların hepsini bilmelerinin öncelikli olduğunu ifade etmiştir⁹⁰. Uzun tartışmalardan sonra Amiral, Rauf Bey'in teklifini kabul etti ve diğer maddelere geçildi. Ancak mütarekenin ilk dört maddesi müzakere esnasında heyetçe de kabul edilmiştir.

1.10. Mütareke Maddelerinin Müzakere Edilmesi ve Maddelerin Son Halleri

Amiral Calthorpe tarafından okunan ve İtilaf Hükümetlerince mütareke için teklif edilen maddeler, uzun tartışmalar sonucu, uzlaşmaya varılamayan hükümlerle ilgili hükümete yazılan telgrafların beklenmesiyle görüşmelere ara verilmiştir. Zaman zaman Kesintiye uğrayan müzakerelerde teklif edilen maddeler ve görüşmeler şu şekildedir:

---

⁸⁷ ORBAY, *Siyasi Hatıralar*, c. I, s. 90-91

⁸⁸ Yakın Tarihimiz, c.I, s.239

⁸⁹ AKŞİN, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, s. 57

⁹⁰ ORBAY, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s. 93

1)Karadeniz'e geçmek için Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması ve geçişin emniyetli olması açısından boğazdaki istihkâmların İtilaf kıtaları tarafından işgal edilmesi.

Birinci madde görüşülürken Rauf Bey, boğazlardaki istihkâmların İtilaf Kuvvetlerince işgal edilmesinin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Amiral Calthorpe da “savaş durumunun gerektirdiklerini düşünmeye mecbur olduklarını, bu nedenle de boğazlardan serbestçe geçişin ancak buraların işgali ile emniyet altına alınabileceğini ifade etmiş, heyetimiz de; serbest geçiş hakkında, kendilerine her türlü teminatı verebileceklerini”⁹¹ belirtmelerine rağmen Calthorpe, tekliflerinde bir değişiklik olmayacağını kesin bir dille yinelemiştir. Ancak uzlaşma sağlanamayınca iki taraf da konuyu hükümetlerine bildirip açıklama istemiştir. Netice de birinci madde Osmanlı hükümeti tarafından esas itibariyle kabul edilmiş, fakat hükümet istihkâmlarda İngiliz ve Fransız kıtaları ile birlikte Osmanlı askerlerinden başkasının bulunmamasını istemiştir. Rauf Bey de Calthorpe'un, istihkâmlarda başka ülkenin askerinin olmamasına dair verdiği teminatı belirtir, hususi bir mektubu kendisine yazmasını istemiştir. Calthorpe da teminat mektubunu Padişah ve sadrazamdan başkasının okumamasını talep etmesi ile Rauf Bey'e bir mektup yazmayı kabul etmiştir⁹².

Calthorpe, çok tartışılan bu teminat mektubunda; Çanakkale ve Karadeniz Boğazları istihkâmlarının yalnızca İngiliz ve Fransızlarca İşgalini hükümetinin kabul ettiğini, işgal kuvvetlerinin yanında Türk kuvvetlerinin de bulunmasını, İstanbul ve İzmir'e Yunan askeri gönderilmemesine Osmanlı isteğini hükümetine bildirdiğini, Osmanlı hükümeti asayişini koruduğu sürece İstanbul işgal edilmeyeceğini ve İngiliz-Türk ilişkilerinin dostça olması yönünde gayret göstereceğini yazmıştı⁹³.

Calthorpe'un yazdığı herhangi bir güvencesi olmayan mektuba aldanan heyet ve Rauf Bey, ilerleyen zamanlarda işgaller başladığında mektubun geçerliliğini yitireceğini görmüştür.

2) Osmanlı sularındaki bütün mayın tarlalarının yerlerinin gösterilmesi, bunları taramak ve kaldırmak için gerektiğinde yardım edilmesi.

İkinci madde aynen kabul edilmiştir.

---

⁹¹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.96

⁹² Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.I, s.25

⁹³ Türk İstiklal Harbi, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, c.I, s.50

3) İtilaf Devletleri'ne mensup savaş esirleri ile Ermeni esir ve tutukluların İstanbul'da toplanarak, kayıtsız şartsız İtilaf Devletleri'ne teslim edilmesi.

Üçüncü madde de Rauf Bey; hükümetimizce Ruslarla yapılan anlaşma gereği, Rus esirlerin iade edildiğini, Ermeni esir ve tutuklular için de hükümetin af ilan edip salıverileceğini bunun için de bu maddeden Ermeni koşulunun çıkarılmasını istemiştir. Amiral de Ermeniler hakkında çıkan birçok dedikodudan heyecanlanan İngiliz kamuoyunu yatıştırmak için bu maddenin yerinde kalması gerektiğini belirtmiştir⁹⁴. Bu madde de bu yüzden bir değişiklik yapılmadan aynen kabul edilmiştir.

4) Karadeniz'deki mayın yerleri hakkında bilgi verilmesi

Dördüncü madde de aynen kabul edilmiştir.

5) Sınırların korunması ve asayişin sağlanması için gerekli görülen askeri kuvvetlerin dışında kalanların derhal terhis edilmesi

Beşinci maddeye de Reşat Hikmet Bey'in teklifiyle, teklif edilen maddenin sonunun Miktarı Osmanlı Hükümeti ile Müttefikler arasında görüşülerek tayin edilecektir şeklinde düzeltilmesini istemişse de beşinci madde, 'Osmanlı Hükümeti'nin reyi alındıktan sonra müttefikler tarafından kararlaştırılacaktır' ibaresinin eklenmesi ile kabul edilmiştir⁹⁵.

6) Osmanlı kara sularında veya Osmanlı kuvvetleri tarafından işgal edilen sularda bulunan bütün savaş gemilerinin teslimi ve bunların gösterilecek liman veya limanlarda enterne edilmesi

Altıncı madde ise uzun tartışmalardan sonra gemilerin Osmanlı limanlarında tutuklu bulunması şekline dönüştürülmüştür⁹⁶.

7) Önemli stratejik noktaların İtilaf kuvvetleri tarafından işgal olunması

Yedinci madde ise, çok geniş anlamlar taşımakla birlikte birer bahane ile toprakların işgal edilmesini açık hale getiren bir mana taşıyordu. Bu maddeye sebep ve gerek olmayıp silinmesini ifade eden Rauf Bey'in, hükümetine durumu sormak istemesi üzerine ertelenen müzakere, daha sonra maddeye "emniyetleri tehdit edecek herhangi stratejik bir nokta" cümlesinin eklenmesi suretiyle kabul edilmiştir⁹⁷.

---

⁹⁴ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.100

⁹⁵ Yakın Tarihimiz, c.I, s.274

⁹⁶ Yakın Tarihimiz, c.I, s.274

⁹⁷ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.120

8) Halen Osmanlı işgali altında bulunan bütün liman ve demiryollarından, İtilafa mensup gemilerin istifade etmesi

Sekizinci madde karşılıklı anlaşma ile şu şekli almıştır; “Müttefiklerin gemilerine karşı demiryolları ve limanlar kapalı tutulup sadece İtilaf gemileri faydalanacak, Osmanlı gemilerine ise sadece ticaret ve ordunun terhisi işlerinde kullanılmak üzere serbesttir.”⁹⁸ Bu madde ile hükümet, kendi sularımızda dahi istediğimiz gibi yararlanamayacak bir konuma itilmiştir.

9) İtilaf deniz kuvvetleri için, İstanbul’un üs olarak kullanılması ve Osmanlı limanlarında bulunan bütün tersanelerin, tamir işlerini kolaylaştırmak için tahsisi

Dokuzuncu madde de uzun tartışmalar sonucu İstanbul’un üs olması ibaresi kaldırılarak “İtilaf gemilerinin bütün Osmanlı tersanelerini her türlü tamirat için kullanabileceklerdir”⁹⁹ cümlesi getirilmiştir.

10) Toros tünellerinin işgali

Bu maddenin Adana bölgesini işgal etmek amacını güttüğünü belirtip kabul etmeyip silinmesini belirten Rauf Bey’e Calthorpe; bunun müttefiklerin emniyeti yani tünellerin tahrip edilmemesi için konmuş olduğunu belirtti. Uzlaşma sağlanamayınca ertelenen müzakere de netice olarak Calthorpe bir nevi şantaj ile dokuzuncu maddedeki ‘İstanbul’un üs olarak kullanılması’ ibaresinin kaldırılmasına karşılık bu maddeyi kabul etmelerini söylemiştir. Rauf Bey’in şu düşüncesi ile onuncu madde de aynen kabul edilmiştir: Toros tünellerinin işgalini isteyen bu madde, Rauf Bey’e göre:

“Adana’nın tarafımızdan boşaltılması ile ilgili idi. Adana’nın boşaltılmasından vazgeçirtmeyi başarırsak bu maddenin hükmü kalmayacağını düşündüm. Adana’nın boşaltılmamasında ısrara karar vererek İstanbul’un deniz üssü olması hakkındaki kaydın bir an evvel kaldırılmasına karşıdakileri razı etmeyi tercih ile onuncu maddeyi kabule razı oldum”¹⁰⁰

11) İran’ın kuzeybatı kısmında ve Kafkasya’daki Osmanlı Kuvvetlerinin harpten önceki sınırlara çekilmesi

Bu madde de uzun tartışmalar sonucu Rauf Bey’in teklifiyle şu şekilde değiştirilmiştir. “İran’ın kuzeybatı kısmındaki Osmanlı kuvvetlerinin derhal harpten evvelki sınır gerisine

⁹⁸ Yakın Tarihimiz, c.I, s.274

⁹⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralar*, c. I, s. 117

¹⁰⁰ Yakın Tarihimiz, c.I, s.305

çekilmesi hususunda verilen emir yerine getirilecektir. Maverây-ı Kafkas'ın evvelce Osmanlı kuvvetleri tarafından kısmen boşaltılması emredildiğinden kalan kısmı müttefikler tarafından yerli durum incelenerek istenirse boşaltılacaktır.”¹⁰¹

12) Telsiz telgraflarla kabloların İtilaf memurları tarafından kullanılması

Bu madde “Osmanlı hükümet haberleşmeleri hariç olmak üzere, telsiz telgraf ve kabloların İtilaf memurları tarafından denetlenmesi”¹⁰² şeklinde değiştirilmiştir. Nitekim daha sonra özellikle Milli Mücadele döneminde İtilaflar tarafından hükümet yazışmaları da kontrol edilmiştir.

13) Askeri ve ticari deniz araçları ile malzemesinin tahrip edilmemesi

Bu maddede uzun tartışmalar sonucu aynen kabul edilmiştir.

14) Kömür, akaryakıt ve deniz malzemelerinin Türkiye kaynaklarından satın alınması için kolaylık gösterilmesi

Rauf Bey adı geçen malzemenin memleketin ihtiyaçlarına bile yetecek düzeyde olmadığını ve bunların İtilaf hükümetlerince satın alınması kaydı konulursa memleket büsbütün sıkıntı ve darlığa düşer diyerek silinmesini teklif etmiştir. Ancak bir cümle eklenerek madde şu son halini almıştır: “Memleketin ihtiyacı temin olunduktan sonra artacak kömür, akaryakıt vs. deniz malzemelerinin Türkiye kaynaklarından satın alınması için kolaylık gösterilecek ve bu maddelerin hiçbiri ihraç edilmeyecektir.”¹⁰³

15) Bütün demiryolları denetiminin İtilaf askerlerinin emrine verilmesi (Maverây-ı Kafkas'ta halen Osmanlı idaresinde bulunan demiryolları da dâhildir. Ve bunlar da serbest ve tam olarak İtilaf memurlarının emrine verilecektir. Bu maddeye Batum ve Bakü'nün İtilaf Devletleri tarafından işgali dâhildir.)

Bu madde de Rauf Bey; bu maddeyi aynen kabul edersek Osmanlı Hükümeti'nin vazifesini yapamayacağını ve demiryollarının tamamen İtilaf emrine verilmesi halkın gerekli ihtiyaçlarını sağlayamayacağını, terhis edilecek askerlerin memleketlerine gönderilmesinde zorluklar yaşanılacağını belirtmiştir. Reşat Hikmet Bey de İngilizlerin Osmanlı demiryollarından faydalanmaları her zaman mümkün olduğunu ve böyle bir fikranın eklenmesine lüzum olmadığını ifade edince Calthorpe da; bu maddeyi Osmanlı

¹⁰¹ Orbay, *Siyasi Hatıralar*, c.I, s. 110

¹⁰² Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c. III, s.113

¹⁰³ Yakın Tarihimiz, c.I, s.305

delegesinin dediği şekilde değiştirirler mütarekeyi kendilerinin değil Osmanlı Devleti'nin tayin ettiğinin düşünüleceğinden bahsederek maddenin olduğu gibi kabul edilmesini istemiştir. Netice de on beşinci madde; 'ahalinin ihtiyaçlarının giderilmesi göz önüne alınacaktır' ibaresi eklenerek aynen kabul edilmiştir.

16) Hicaz, Irak, Yemen, Suriye ve Kilikya'da bulunan kuvvetlerin en yakın İtilaf kumandanına veya Arap mümessiline teslimi

Bu madde de Rauf Bey Kilikya kaydına itiraz ederek; Hicaz, Asir, Yemen ve sair yerlerdeki tecrit edilmiş muhafız kıtalarının boşaltılmasını kabul edebileceklerini ve İtilaf kuvvetlerinin işgal ettiği muharebe hatlarının gerisinde kendi başlarına kalmış kuvvetlerimizin buldukları yerleri boşaltmalarını da görüşebileceklerini belirtmiştir. Fakat bir şartla bunu yapabileceğini, ordumuzun arkasında kalarak müdafaa edilmekte bulunan Kilikya'nın işgaline asla razı olamayacaklarını ve buradaki askerlerimizin tesliminin de söz konusu olamayacağını ifade ederek maddeden Kilikya'nın çıkarılmasını istemiştir¹⁰⁴.

Reşat Hikmet Bey de; "Kilikya harp hattının gerisinde ve bizim taraftadır. Mütareke yapınca iki taraf seyyar ordularının, buldukları yerlerde durmaları gerekecektir. Maddenin bu şekilde kabulü halinde Kilikya da bulunan Osmanlı askerlerinin İngiliz hatlarına kadar gelerek; Bizi teslim alınız demeleri icap edecek. Maksudunuz bu mudur? Deyince Amiral Seymour da budur cevabını vermiştir. Bunun üzerine Reşat Hikmet Bey; Hicaz'da bulunan askerlerimizin Cidde ve Yenbu Limanlarında İngiliz kuvvetleri tarafından teslim alınabileceğini, fakat asilere teslim olmalarının mümkün olmadığını"¹⁰⁵ belirterek maddeden Arap Mümessilleri kaydının çıkarılmasını istemiştir.

Zaman zaman ertelenen müzakerede Calthorpe nihayetinde, Kilikya'daki askerlerimizin teslimini istemelerinden vazgeçtiklerini sadece çekilmeleri ile yetineceklerini belirtmiştir. Neticede maddeye, 'Arap mümessilleri yerine İtalyan temsilcilerine teslimi'¹⁰⁶ ibaresi eklenerek madde son şeklini aldı. Böylelikle görünürde Adana'nın işgal edilmesinin önüne geçilmiş oldu.

17) Trablus ve Bingazi'de bulunan Osmanlı subaylarının en yakın İtalyan garnizonuna teslimi

---

¹⁰⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.113

¹⁰⁵ Yakın Tarihimiz, c.I, s.306

¹⁰⁶ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.118

Bu madde de Rauf Bey; Trablus'daki zabitlerimize memlekete dönmeleri için verecekleri emrin, yerine getirilmeyeceğini, hükümetin böyle bir emrin icrasını garanti edemeyeceğini, kendilerinden isteyebilecekleri şeyin, o taraflarda kalacak zabitlerle ilişkileri kesmek olabileceğini belirtince madde şu son hali aldı: “Trablus ve Bingazi’de bulunan Osmanlı zabitleri en yakın İtalyan kıtalarına teslim olacaktır. Osmanlı Hükümeti teslim emrine itaat etmedikleri takdirde muhabere ve muaveneti kesmeyi taahhüt eyler.”¹⁰⁷

18) Trablus ve Bingazi’de işgal edilen bütün limanların en yakın İtilaf Devletleri’ne teslimi

Bu madde için Rauf Bey: Trablus ve Bingazi’deki limanların boşaltılması için gerekli emri verebileceklerini fakat emrin uygulanması kudretine sahip bulunmadıklarını ifade ettikten sonra, İtalyan Savaşı’nda benzer bir madde ile On iki Ada’nın elimizden nasıl çıktığını anlatıp tatbik edemeyecekleri bir maddeyi kabul etmelerinin mümkün olmadığını belirtmiştir¹⁰⁸. Ancak tüm çabalara rağmen bu madde de aynen kabul edilmiştir.

19) Alman ve Avusturya-Macaristan deniz, kara, sivil memur ve tebâların en yakın İngiliz veya müttefik komutanlıklara teslimi

Bu madde okunurken büyük bir heyecanla, tüm mazi ve şerefli tarihimiz gözünde canlanan Rauf Bey: “Bu maddeyi kabule imkân göremediklerini, bu teklifin her şeyden önce insanlık kaidelerine aykırı olduğunu, Milletimizin şiarıyla asla bağdaştırılamayacağını, Osmanlı devleti kurulduğu günden beri büyük fedakârlıklara katlanarak ne pahasına olursa olsun hiçbir zaman bir tek dostunu dahi kendi vatanında tutup ve kendi elleriyle düşmanlarına teslim etmek gibi bir alçaklığı göstermediğini, böyle yüz kızartıcı bir harekete girişmektense ölümü tercih ettiğini ifade etmiştir. Akabinde Bu haklı ve şerefli geleneği bizim bozabileceğimizi sanmak hatadır demiştir. Eğer bu noktada ısrar edilirse de müzakereye son vererek İstanbul’a dönmeye mecbur olacaklarını belirterek maddeyi kabul edemeyeceklerini söylemiş ve müzakere bir müddet ertelenmiştir.

Tekrar müzakereye konulan bu madde de Rauf Bey; düşüncesini yineleyerek, yapılan teklifi kabul ettikleri takdirde Almanların haklı olarak misli ile mukabelede

---

¹⁰⁷ Yakın Tarihimiz, c.I, s.338

¹⁰⁸ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.114

bulunmalarına yol açacağını ve kabul edemeyeceklerini tekrarlamıştır. Buna karşılık Calthorpe da; bu gibi tatsız durumların harbin zaruretlerinden olduğunu belirttiikten sonra Alman ve Avusturya-Macaristan uyrukluların mütarekeden sonra Türkiye’de kalmalarına razı olamayacakları, cevabını vermiştir. Bunun üzerine Rauf Bey de; O halde, salimen memleketlerine dönmelerini temin etmek şartıyla, Türkiye’den gitmelerine razı oluruz diye belirtmiştir¹⁰⁹. Neticede tarafların uzlaşması ile madde şu son şekli aldı: “Alman ve Avusturya-Macar deniz, kara, sivil memurlar ve tebâları bir ay içinde, uzak yerlerde bulunanlar bir aydan sonra mümkün olduğu kadar kısa sürede, Osmanlı memleketlerini terk edeceklerdir.”¹¹⁰

20) Osmanlı kuvvetlerinin, silah, cephane ve nakliyesi hakkında verilecek emirlere itaat etmesi

Rauf Bey bu maddenin “Osmanlı kuvvetlerinin askeri ve ticari vasıtalarla memleket dışına gönderilmelerini ve İtilaf Devletleri’nin gerek görecekleri herhangi bir harp cephesine sevklerini yorumlamaya elverişli olacak derecede geniş manalı bulunduğunu ileri sürerek, teklifi kabul edemeyeceklerini söylemiştir. Calthorpe da; Beşinci maddenin son fıkrasının (İşbu askeri kuvvetlerin miktarı ve vaziyetleri İtilaf hükümetleri tarafından Osmanlı Devleti ile görüşüldükten sonra kararlaştırılacaktır) şeklinde genişletilerek düzeltilmesini kabul ederseniz ben de yirminci maddenin (Beşinci madde gereğince terhis edilecek Osmanlı kuvvetlerine ait silah, cephane, teçhizat ve nakil vasıtalarının kullanılması tarzına dair verilecek talimata riayet edilecektir.) şekline konulmasına razı olurum”¹¹¹ diye belirtmiştir. Uzun müzakereden sonra yirminci madde de bu şekilde kabul edilmiştir.

21) Erzak ve malzemelerin İtilaf subayları tarafından denetlenmesi

Bu maddeye dair Rauf Bey; “memleketin iaşesini sağlamak için bir İaşe Nezareti kurulduğunu, istenen teklifin bu nezaret olduğunu ve bunun da içişlerimize müdahale şeklini alacağını ki bunu da kabul edemeyeceklerini, ifade edince Calthorpe da biraz düşündükten sonra; maksatlarının tebâlarının menfaatlerini korumak olduğunu belirtmiş ve temsilci tayin etmeyi teklif etmiştir. Netice de madde şu son şeklini aldı: Müttefiklerin menfaatlerini korumak için İaşe Nezareti nezdinde İtilaf temsilcileri bulunacak

¹⁰⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s. 115-121

¹¹⁰ Yakın Tarihimiz, c.I, s.338

¹¹¹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.133

kendilerine bu babda lüzum görülecek ve talimat verilecektir”¹¹² ibaresi eklenerek madde kabul edilmiştir.

22) Osmanlı esirlerinin İtilaf kuvvetlerince muhafaza edilmesi

Bu madde için Rauf Bey; Osmanlı esirlerinin de kendi esirleri gibi geri verilmesini teklif etmiş, Amiralın razı olmayışı üzerine kırk yaşını geçmiş esirlerimizin iadesini istemesi de kabul edilmeyince esirlerin mübadelesine dair olan Bern anlaşmasında İngilizlerin de imzasının olduğunu ve mütareke ile bu anlaşmanın hükümden düşmeyeceğini, belirtmiştir. Bunun üzerine maddeye, ‘sivil harp esirleriyle asker yaşı dışında olanların serbest bırakılmaları dikkat nazarına alınacaktır’¹¹³ ibaresi eklenerek madde kabul edilmiştir.

23) Osmanlı hükümetinin merkezi hükümetlerle olan bütün ilişkilerinin kesilmesi

Ekonomik açıdan Osmanlı’yı ilgilendiren bu madde para sıkıntısı yaşatacak ve memleketin idaresi karmakarışık bir hal alacak düşüncesi ile reddedilse de aynen kabul edilmiştir.

24/A) Ermeni vilayetlerinde karışıklık çıktığında bu vilayetlerin İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmesi

Rauf Bey; Ermenilerin diğer vilayetlere göre daha kalabalık olduklarını, Doğu vilayetlerinin işgali kaydı, düşünülen karışıklığı önlemek yerine, Ermenileri şımartarak karışıklıkları çabuklaştırır diyerek maddeyi kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Hükümetinden aldığı talimatla, buralara durumu kendi gözleri ile görüp incelemek üzere İngilizlerden oluşan bir heyetin gönderilmesini teklif etmiştir¹¹⁴. Fikri olumlu kabul edilse de istedikleri olmamıştır. Sadullah Bey de, Ermenilerin bu hükümden ümide kapılarak karışıklık çıkarabilecekleri ihtimaline binaen hiç olmazsa bu maddenin gizli tutulması gerektiğini talep etmiştir. Amiral de bunu hükümetine yazacağını belirttikten sonra madde şu son hali aldı; ‘Altı Ermeni vilayetinde karışıklık çıktığında bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf kuvvetleri tarafından muhafaza ederler.’¹¹⁵

24/B) 7. 10. ve 15 inci maddelere ek olarak Sis, Haçın, Zeytun ve Ayıntap’ın işgal edilmesi

¹¹² Kutay, *Yüzyıllımızda Bir İnsanımız*, c. IV, s. 226

¹¹³ Yakın Tarihimiz, c.I, s.368

¹¹⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.134

¹¹⁵ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, TTK Basımevi, Ankara, 1953, c.I, s.524

Bu madde de uzun tartışmalardan sonra yedinci maddenin aynen kabul edilmesi şartıyla kaldırıldı. Rauf Bey bu maddenin kaldırılmasını daha sonra bir başarı olarak nitelemiştir.

25) Müttefiklerle Osmanlı Devleti arasında düşmanlık, 1918 senesi Ekiminin otuz birinci günü ortalama mahalli saatle öğle vakti sona erdirilecektir¹¹⁶.

İlave: İngiltere hükümet-i krâliyeti sefâin-i harbiyesinden Limni adasının Mondros limanında lenger-endaz (Agamemnon) zırhlısında 1918 senesi Teşrin-i Evvelinin otuz birinci günü iş bu mütareke şartnamesi nüshateyn olarak imza edilmiştir¹¹⁷.

1.11. Mütarekenin İmzalanması

Mütareke maddeleri ile ilgili son görüşmeler yapılırken özellikle yedinci madde hususunda anlaşmazlık çıkmıştı. Bu maddenin ucu açık ve son derece ağır olması Rauf Bey'i ve diğer delegeleri haklı olarak endişelendiriyordu. Olduğu gibi kabul etmekten ziyade değiştirilmiş şekli bile ürkütüyordu. Bu noktada hükümete yazılan telgrafa da hava şartları bahanesinden ötürü cevap alamamışlardı ve bu şekilde kabul etmek istemiyorlardı.

Bu arada basında ise 29 Teşrin-i Evvel 1334'te Hadisat Gazetesi'nde Süleyman Nazif'in 'Mütareke İmzalanırken' başlıklı yazısında Nazif, ülkenin düştüğü durumdan yakınarak kabineye mütareke akdi için başarılar dilemiştir.

“Bu satırlar yazılırken ihtimal ki hükümet murahhasları sakız adasında mutazammın bir karara vaz-ı imza ediyorlar diye başlayıp, tarihteki kahramanlıkları hatırlatarak İzzet Paşa Hükümeti'nin nihai zaferi Hind ü Sind'de ararken, Halep Şehrinin İngilizler eline düştüğü bir günde mütareke dilendik... Bir milyon şehidimizin ervahına hürmeten İzzet Paşa'ya muvaffakiyet dileriz diyerek Ey Amerika Reis-i Cumhuri bu böyle bir milletin yaşamaya hakkı vardır”¹¹⁸

Amiral Calthorpe, heyetin kararsızlığından dolayı sinirlenerek, 30 Ekim akşamına kadar “mütarekeyi ya ret ya da kabul etmelerini talep edeceğini”¹¹⁹ belirtip toplantıya son vermiştir. Tekrar toplanılana kadar bu ihtar üzerine Rauf Bey hükümete son bir telgraf daha göndermiştir. Telgrafta Rauf Bey; Bütün maddelerin tetkikinin sona erdiğini, bazı maddelere küçük değişiklikten başka bir şey yapamadıklarını, Kilikya dan maksat Adana

¹¹⁶ Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c. I, s. 524

¹¹⁷ BOA, HR.SYS, 2563/2, Mütareke Şeraitinin Suret-i Resmîsi

¹¹⁸ Hadisat, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1334/1918, s.1

¹¹⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s.136

havalisi olduğunu izah ederek, Osmanlı ordusunun çekilmesinin ısrarla talep edildiğini, amiralin mütarekenin daha fazla yazışmaya mütehammil olmadığını beyanla bir an evvel imzalanmasını talep ettiğini belirterek, durumun ciddiyet arz ettiğinden diğer telgrafnâmeyle rica olunan emirlerin acilen gönderilmesini istirham etmiştir¹²⁰. Ancak hükümetin cevaben gönderdiği talimat alınmadan, Calthorpe'un da imzayı oldubittiye getirip rest çekmesiyle mütarekenin ağır şartları kabul edilip imzalanmıştır. Mütareke maddelerinde, uzun uğraşlardan sonra Osmanlı Delegelerinin istediği şekilde karara varılamamıştır.

Mütarekenin imzalanması son haberler şeklinde Hariciye Nezareti'nden gönderilen tebliğ ile cephelerde savaşın durması emri verilerek kamuoyuna duyurulmuştur¹²¹. Maddelerin çoğunun ucu açık ifadeler ve yer yer belirsizlikler içermesini İtilaf kuvvetleri mütarekeden sonra çokça kullanmışlardır. Mütarekenin imzasından sonra maddelerini kendilerine göre yorumlayarak, toprakları işgal etme haklarını kendilerinde bulmuşlardı. Osmanlı'nın hasta adam olarak düşünülmesi de bu işgalleri tetiklemişti. Mütarekenin savaş haline son verilmesi bakımından sevindirici bulunması, bu hale son vermeye yetmemişti. Aksine üç hafta geçmeden işgallere başlanmış ve askerlere terhis emri verilse de savaş hali yine devam etmiştir.

1.12. Mütareke Sonunda Rauf Bey'in Zihin Dünyası

Üç gün süren müzakerelerde yorgun düşen Rauf Bey'in, imza aşamasına gelişi, mütareke şartlarının zihninde düşündürdükleri ve bu esnadaki aciziyeti kendisi için unutulmazdı. Üç gündür misafir olarak bulunduğu Agamemnon zırhlısında bu kadar sıkılıp sabırsızlanmadığını, saatler geçtiği halde, arkadaşlarından Babiâli ile haberleşme imkânı bulduklarına dair bir haber alamadığını, hafızasından silinmeyecek kadar zor ve üzüntülü dakikalar yaşadığını, en selâmetli yolun hangisi olduğunu zihninde tartarak; Üç gündür süren çekişmelere rağmen istedikleri şekle koyamadıkları maddeler, pürüzlü kalmış fikralar gözünün önüne geliyor ve böyle bir mütarekenâmeyi nasıl imzalayabileceğini düşündükçe, içinin yandığını hissediyordu¹²².

Ayrıca Rauf Bey, mütarekeyi reddetmeyi düşünmüşse de şu şekilde düşünerek vatanın bağımsızlığını mütarekenin imzalanması gerektiğine bağlamıştı:

¹²⁰ Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1993, c. II, s. 9

¹²¹ Hadisat, 1 Teşrin-i Sâni/Kasım 1334/1918, s.1

¹²² Yakın Tarihimiz, c.II, s.17

“Reddetmek? Buna kim mani olabilirdi? Elbette reddebilirdik. Fakat o zaman ne olacaktı? Reddedtiğimiz takdirde, harp devam edecek ve harp devam edince de çaresiz, bütün cephelerde yenile yenile pek kısa bir zaman içinde perişan olacaktık. Suriye, Irak gibi Araplarla meskûn yerleri bırakın, öz yurdumuz olan Anadolu’nun varlığı ve istiklali bile tehlikeye düşecekti...”¹²³

Her ne kadar muhasebe içinde olsa da, elinden gelen gayreti gösterse de Rauf Bey’in, müzakereler sırasında birtakım sözlere bel bağlaması, İngilizlere duyduğu o zamanki güven ve hayranlık mütarekeyi imzalamada etkili olmuştur. Özellikle mütareke sonunda amiralin vermiş olduğu mektuptaki “Boğazlardaki istihkâmların yalnızca İngiliz ve Fransız askerlerince işgal olunacağı, bu sırada Yunan askerlerinin olmayacağına”¹²⁴ dair teminatı ve müzakerelerdeki anlaşılmayan kısımların düzeltilmesi talebine Amiralin “hükümetime bildireceğim, elimden geleni yapacağım” gibi mesnetsiz, sözlü beyanlarına güvenip, ona aldanarak imzalamıştı. Mütareke sonunda Calthorpe’a dediği “İngilizlerin devlet ve milletin imzalarına sadık, vaatlerine vefakâr olduklarına itimadımız vardır. Bu inanç, üzerimize düşen ağır vazifeyi yapmakta cesaret verdi.”¹²⁵ minvalindeki beyanı İngilizlere olan güvenini ve hayranlığını gösteriyor ve mütareke şartlarına bağlı kalacaklarını düşünüyordu.

Mütareke sırasında bir faydası görülemeyen ve müzakerelere sokulmayan General Townshend ile anlaşma imzalandıktan sonraki görüşmesinde ise Rauf Bey:

“Mütarekenâmede ağır şartlar var. Bunlara razı oluşumuzun başlıca sebebi İngilizlerin durumu kavrayarak, milli izzet-i nefsimizi incitmekten çekineceklerine dair Calthorpe’un centilmence ve askerce verdiği teminattır. Esasen mütareke hükümlerini tatbik de kendisi memur edilmiş olduğuna göre, tatbikatta bütün maddelerin ruhuna uygun surette hareket edeceği hakkındaki sözleri bizi ayrıca tatmin etmiştir. Biz bunlara inandık.”¹²⁶

Bu şekilde dedikten sonra mütarekenin İngilizlerle dostça ilişkiler geliştirebileceğine dair beklentisini ve Calthorpe’un teminatına inanarak imzaladığını açıkça ifade etmiştir. Rauf Bey o gün bu şekilde düşünse de daha sonra işgaller başladığında İngilizlerin dalaveresini ve Calthorpe’un aldaticılığını görecektir.

¹²³ Orbay, *Siyasi Hatıralar*, c. I, s. 139-140

¹²⁴ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c. III, s.136

¹²⁵ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c. III, s.138

¹²⁶ Yakın Tarihimiz, c.II, s.54

Şevket Süreyya Aydemir'e göre ise Rauf Bey'in; "Harp sonunda bir insana teklif edilebilecek en ağır işi kabul ettiğini, Osmanlı Devleti adına mütarekeyi imzaladığını, bunun için kimsenin onu kınamamasını, mütareke şartlarının bir tartışma konusu değil, bir dikte olduğunu, bu sonucu hazırlayanın da, başta kaçanlar olmak üzere eski idarenin mesulleri olduğunu ve Mütarekeyi nasıl olsa birinin imzalayacağını"¹²⁷ belirtirken meselenin mukadderat yönüne vurgu yapmıştı. Gerçekten de bu mütareke o dönem için imzalanacaktı ve dönemin şartlarına göre bunun olması da gerekiyordu. Mütarekeyi bir başka kişi imzalasaydı o kişi üzerinden mütarekenin şartları konuşulacaktı. Belki Rauf Bey'in çabuk inanan bir yapıda olması ve fazla şüpheli bir yapısının olmaması şartları farklı mecraya çekebilirdi. Eleştirilen nokta da genel de bu yapısı ile ilgili olmuştur.

1.13. Yurda Dönüş

Uzun müzakerelerden sonra mütareke imzalanmış ve heyet üyelerinin ayrılık vakti gelmişti. Delege Heyeti, imzadan sonra Agamemnon kaptanına veda ederek kendilerini bekleyen Liverpool kruvazörüne binip, gece yarısında Foça'ya doğru hareket ettiler. Ertesi sabah başka bir römorköre binerek öğle vakti İzmir'e ulaştılar. Bu arada mütarekenin imzalandığını bir telgraf ile de hükümete bildirdiler.

Murahhaslar vakit geçirmeden aynı günün akşamı trenle Bandırma'ya hareketle, orada kendilerini bekleyen "Berk-i Satvet" kruvazörüne binerek, 1 Kasım 1918 Cuma günü İstanbul'a dönmüşlerdir¹²⁸. Galata Rıhtımına inen heyet, hükümet namına Şûray-ı Devlet Reisi Reşid Akif Paşa ile Sadrazamın Yaveri Binbaşı Muzaffer, Bahriye Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Rıza Beyler tarafından karşılanmıştır¹²⁹.

1.14. Basın Toplantısı

Rauf Bey İstanbul'a vardıklarında mütareke ile ilgili malumatları padişaha sunmak için Dolmabahçe Sarayı'na gitmişti. Ancak padişahın yakın adamı Refik Bey, Padişahın yorgun olduğundan harem de dinlenmekte olduğunu, görüşemeyeceğini, dört gün sonraya randevu verdiğini ve padişaha arz etmek üzere bilgi verebileceklerini belirtmiştir¹³⁰. Heyet de kısaca gereken bilgileri verdikten sonra gazetecilerden oluşan bir gruba mütareke ile ilgili demeç vermek üzere Bahriye Nezaretine geçti.

---

¹²⁷ Aydemir, *Tek adam*, c. I, s.377

¹²⁸ İnkılab-ı Beşer Gazetesi, 2 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹²⁹ Yeni Gün Gazetesi, 2 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹³⁰ Yakın Tarihimiz, c.II, s.81

Rauf Bey'in mütareke ile ilgili, Yeni Gün Gazetesi'ne 2 Kasım 1918'de verdiği demeç özetle şu şekildedir:

“Mütarekeyi imzalamak için İstanbul'dan hareket ederken bugünkü gibi iftihar ve sevinçle avdet edeceğimi tasavvur etmiyordum. İngiliz murahhaslarının bize karşı gösterdikleri hüsnü kabul ümidin fevkinde olmuştur... İmzaladığımız mütareke neticesinde devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tamamıyla kurtarılmıştır. Bu mütareke galip ile mağlup arasında münakit bir mütareke değil, belki harp halinden çıkmak isteyen mütevazın iki kuvvet beyninde akdolunacak bir tatil-i muhasamat mahiyetindedir.”¹³¹

Gazetecinin sizi bu derece memnun eden esbap nedir? sorusuna da Rauf Bey: Öncelikle; İngilizlerin, Türklüğün imhasını amaçlamadıklarını anladığını, memleketimizin işgal altına alınmayacağını gördüğünü, İstanbul'a tek bir düşmanı askeri çıkmayacağını, fakat birkaç zabitanın şurada burada görülebileceğini, bundan başka tersanelerin de işgal olunmayacağını İngiliz ve Fransızların bundan yalnız tamir ve sair gibi hususlar için istifade edeceklerini, tren hatlarına askeri bir vaziyet yapılmayacağını ancak demiryollarından istifade edebileceklerini belirtmiştir.

Gazetecinin Adana, Batum ve Kars'ın düşman eline geçecek mi sorusuna ise Rauf Bey şöyle cevap vermiştir:

“Hayır. İngilizler başlangıçta Adana'nın hatta Sis ve Haçin'e kadar terkini talep etmişlerdi. Fakat biraz ısrar ile Sis ve Haçin'i kurtardığımız gibi son günde de Adana'nın tamamen tahliyesi mümkün olmuştur... Batum ve Kars da şimdilik tahliye edilmeyecektir. Size tekrar ediyorum ki İngilizler bize fevkalade iyi muamelede bulunmuşlardır. O kadar ki askerimizin ne kadarının terhis olacağını tayin hakkını bize vermişlerdir. Evet, yaptığımız mütareke ümidimizin fevkindedir...”¹³²

Rauf Bey, mütareke hakkında iyimser ve zafer havasında yorumlarda bulunurken ayrıca beyanatında gazetecilerden, sükûn ve asayiş muhafaza etmeyi, ecnebi müdahalesine fırsat verecek hareketlerden kaçınmak için halkı itidalli davranmaya sevk edici minvalde yazılar yazmalarını, hükümete bu noktada yardımcı olmalarını talep ederek, aksi halde ise her şeyi kaybetme tehlikesi olduğunu ifade etmiştir¹³³.

¹³¹ Yeni Gün, 2 Teşrin-i Sâni/Kasım 1334/1918, s.1

¹³² Yeni Gün, 2 Teşrin-i Sâni/Kasım 1334/1918, s.1

¹³³

Dönemin gazetelerinde, mütareke şartlarının resmî metni, bütünüyle yayınlanırken, mütarekeye dair açıklamalara yer verilerek, asayişin bozulmaması için kamuoyu itidalli davranmaya davet edilmiştir¹³⁴.

Hariciye Nazırı Nabi Bey ile müsteşarı Reşat Hikmet Bey ise Hadisat Gazetesi'ne verdiği izahatta; birinci, ikinci, üçüncü maddelerin tafsilatına lüzum görmeyip, beşinci maddeden başlayarak mütareke maddelerinin tafsilatını yapmış, halkı mütarekenin ihlali anlamına gelecek olan asayiş bozucu faaliyetlere girmemeleri noktasında uyarmıştır¹³⁵.

1.15.Mütareke Şartlarına Karşı Padişah ve Sadrazamın Tutumu

Mütareke şartlarına dair kamuoyunda olumlu bir hava estirilirken Padişah, Delege Heyeti'nden hemen bilgi almamıştır. Rauf Bey çok sonra bir Cuma selamlığında Padişah Vahdettin'e mütarekenin tafsilatını anlatmış ve sessizce Rauf Bey'i dinleyen Padişah o zaman mütarekeye dair bir yorumda bulunmamıştır¹³⁶.

Padişah Vahdettin'in mütareke ile ilgili görüşü daha sonra Yaveri Avni Paşa'ya anlattığı anılarında topu kabineye atarak şöyle bahsetmektedir:

“Umumi harbin toplayıp getirdiği felaketlerin ve hataların topuna birden mütarekenin akabinde göğüs germek durumunda kaldım... Mütareke esnasında dahi hatalar olmadığı söylenemez. Ne çare ki kabineler ve başkanları bu yarayı iyileştiremediler. Şahsen onlardan ayrı ve bağımsız bir siyasetim de yoktu...”¹³⁷

Ayrıca İngilizlere karşı itimadına dair de; umumi harpten evvel babasından miras kalmış olan İtilaf devletlerinin siyasetini de kurtuluş olarak kabul edenlerden olduğunu, Kaderin bir cilvesiyle yenilgi sonrasında, zafer coşkusu içinde mağrur, hesap sorma ve intikam alma mevkiinde bulunan İngilizlerin zıddına hareket etmemek, Fransız ve İngilizleri gücendirmemek suretiyle iyi geçinerek, mümkün olursa onlarla yeniden dost olmak gibi itilaf-perverane bir siyasetinin olduğunu belirtmiştir.

Delegelerin bildirdiği, İngilizlerin mütareke şartlarını öğrendiğinde ise Padişah, Sadrazam İzzet Paşa'ya şöyle demiştir: “Bu koşullar çok ağır olmalarına rağmen kabul edelim. Öyle ki, sanıyorum İngilizlerin doğuda yüzyıllarca süren dostluğu ve iyiliksever siyaseti değişmeyecektir. Biz onların hoşgörüsünü daha sonra elde ederiz.”¹³⁸ Bu düşüncesiyle de

¹³⁴ Hadisat, 3 Teşrin-i Sani /Kasım 1334/1918, s.1 İnkılab-ı Beşer, 3 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹³⁵ Hadisat 3 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹³⁶ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.186

¹³⁷ Osman Öndeş, *Vahdettin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 354

¹³⁸ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş savaşında İngiliz belgeleri-1*, Cumhuriyet, 2001, s. 21

İtilafları gücendirmemek adına adeta ucu açık ve ağır koşullar içeren maddelerin kabulüne razı olmuştur.

Ancak buna mukabil de; ‘Mütarekenin bütün hatalarını yalnız bir iki kişiye yüklemenin doğru olmadığını, bilinen hataları tüm hükümet kabinelerine, siyasi olaylara ve zaferden sonra İtilaf devletlerinin aykırı tavırlarına, memleket dahilindeki kıskançlık ve zıddiyete bölüp, her birine bir hisse pay edecek olunursa kendi hissesine pek az miktarının isabet edeceğini’¹³⁹ belirterek mücadeleye girişmeden, İtilafların himayesini eftal bularak, vatanın işgaline zemin hazırlayan mütareke ve sonrasındaki hatalarda kendi payını az bulmuştur.

Sadrazam İzzet Paşa ise mütareke ile ilgili; Mondros mütarekesinin şartlarını ağır bulmakla birlikte, şartları Bulgar mütarekesine göre daha hafif bulmuş, gösterdiği başarılarından dolayı Rauf Bey’i kutlamış ve Amiral Calthorpe’a da tebrik telgrafi göndermiştir¹⁴⁰.

1.16.Mütareke Şartlarına Dair Mustafa Kemal Paşa’nın Tutumu

Mütareke şartlarına dair Milli Mücadele Hareketi’nin mimarı Mustafa Kemal Paşa, mütareke sırasında Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı iken, emri altında bulunan kuvvetleri tüm zorluklara rağmen hakiki kuvvet haline getirmek ve onları takviye etmek niyetinde idi. Bunu başarırca Türk sesinin duyurulabileceği kanaatini taşıyordu. Bu nokta üzerinde arkadaşlarıyla çalıştığı sırada, İstanbul’dan sadrazam tarafından gönderilen bir telgraf aldı. Telgrafta İzzet Paşa; İtilaf Devletleri ile akdedilen mütarekenin şartlarını göndermiş, bu malumata binaen her ordunun kendine ait hususları uygulaması gerektiğini bildirmiştir¹⁴¹.

Telgrafi inceleyen Mustafa Kemal Paşa’nın, mütareke şartlarına karşı oluşan kanaati ise: “Osmanlı Devleti’nin bu mütareke ile kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim ettiği, yalnız teslim etmesi değil, düşmanların memleketi istilasını için ona yardımı da vaat ettiği, bu şartlar olduğu gibi tatbik edilirse memleketin baştan aşağı işgal ve istilaya uğrayacağı, hatta bir gün Osmanlı kabinesini düşmanların tayin edeceği yönünde idi¹⁴². Nitekim çok geçmeden öyle de olmuştur.

---

¹³⁹ Öndeş, *Vahdettin’in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor*, s. 355

¹⁴⁰ Bayar, *Ben de Yazdım*, c.I, s.61

¹⁴¹ Atay, *Atatürk’ün Bana Anlattıkları*, s. 78

¹⁴² Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.85

Mustafa Kemal Paşa, sadrazamın emrini uygulamadan evvel sakat maddeleri sormak üzere ve sadrazamın telgrafına cevaben 3 Kasım 1918’de İzzet Paşa’ya gönderdiği telgrafta: Toros tünelleri ve Suriye sınırındaki garnizonların teslimi ile ilgili maddelerin muğlak olduğunu, işgalinin ne için gerektiğini, orduların terhisini kimin ne zaman söyleyeceğini ifade ederek muğlaklığa dair bilgi almak istemiştir¹⁴³. İzzet Paşa da cevaben: “Toros tünelleri İtilaf Devletleri tarafından sadece muhafaza için işgal olunacaktır. İşletme ordular grubuna aittir. İtilaf devletlerinin Amanos tünellerini de işgal etmeye hakkı yoktur. Suriye sınırındaki garnizonların teslim olması maddesi de ihtiyat olarak yazılmıştır”¹⁴⁴ diye ifade ederek işgalin dayanağını belirtmiştir.

Bu cevaptan tatmin olmayan Mustafa Kemal Paşa ile İzzet paşa arasında bir dizi telgraf muhaberesi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, telgraflarında Sadareti uyarıcı mahiyette hatırlatmalarda bulunmuş, mütareke maddelerinin belirsiz olduğunu, mütarekenin kapsamını ve dayanağını bir an önce tespit etmek gerektiğinden, İngilizlerin her dediğine boyun eğilirse ihtiraslarının önüne geçilemeyeceğinden bahsetmiştir. Üzerinde ‘tehir eden idam olunur’ yazılı 6 Kasım 1918 tarihli telgrafında ise; İskenderun’a asker çıkarma girişimine karşı, emri altındaki askerlerine silahla karşı koymayı emrettiğini ve İngilizlerin aldatici emirlerini uygulamayı yaradılışına aykırı gördüğünü, tabii bulunduğu kumandayı hemen teslim almak üzere yerine başkasının tayin olunmasını istemiştir¹⁴⁵. Bundan sonra da Mustafa Kemal Paşa, teslim-i silah etmeyerek İstanbul’a geçip mütareke şartlarına karşı çareler düşünmeye başlamıştır.

1.17.İttihatçı Liderlerin Yurtdışına Kaçışları

Mütareke imzalandıktan sonra 1 Kasım 1918’de İttihat ve Terakki Cemiyeti, Talat Paşa tarafından olağanüstü kongresini toplamış, parti feshedilmiş ve mal varlığını yeni kurulacak olan, Teceddüt Fırkasına devretmiştir¹⁴⁶. Savaş suçlusu olarak İtilaf Devletleri tarafından yargılanma korkusu nedeniyle, İttihatçı liderler Talat, Cemal ve Enver Paşa’lar ile birlikte Dr. Nazım, Bahaettin Şakir, polis müdürleri Bedri ve Azmi Beyler, 1/2 Kasım 1918 gecesi, Çubuklu önlerinde bekleyen Alman torpidosuyla birer birer boğazdan Odesa’ya doğru kaçmışlardır¹⁴⁷. Kaçış planını Von Bronzart ile Kara Kemal hazırlamıştır.

¹⁴³ Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri-IV, Belge nu:6

¹⁴⁴ Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s.82

¹⁴⁵ Atatürk’ün tamim telgraf ve beyannameleri-IV, Belge nu:9 Atay, Mustafa Kemal’in Mütareke Defteri, s.13

¹⁴⁶ İnkılab-ı Beşer, 2 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹⁴⁷ Bünyamin Kocaoğlu, Mütarekede İttihatçılık, Temel Yay. İstanbul, 2006, s.73

Kaçış haberleri gazetelerde de duyulunca, yönetimde ve bürokraside ittihatçıların firarları infial yaratmıştır. Firarla alakalı kamuoyunda hükümetin bilgisinin olduğu ve göz yumduğu haberleri yayılmaya başlamıştı.

Rauf Bey, Paşaların firar ettiklerini duyduğunda daha önce haberinin olmadığını belirtip, durumun aslını araştırmıştır. Nihayet Cemal Paşa'nın kendisine bıraktığı tezkeresini okuyunca kaçtıklarına emin olmuştu. 1 Kasım 1336 tarihli tezkere de Cemal Paşa, Rauf Bey'e; Memleketi terk etmek zorunda kaldığını, Gazze muharebelerinde ele geçirilerek hatıra olmak üzere muhafaza eylediği bahriyede bulunan şahsına ait otomobilin ailesine teslim edilmesini belirtmiş ve veda etmişti¹⁴⁸.

İttihatçı paşaların yurt dışına kaçışları basında da geniş yer almıştı. Hadisat Gazetesi'nde Firarlar Meselesi başlığıyla, Firarın tafsilatı anlatılmış, padişahın Alman vapuru ile kaçmalarından ötürü, hükümetin Alman hükümetine İttihatçıların geri gönderilmesini talep ettiğini, ancak kaçtıkları için de halk nazarında kendilerini mahkûm durumuna soktuklarını, memleketi savaşa sokarak suçlu sayıldıklarını içeren yazı kaleme alınmıştır¹⁴⁹.

1.18.Kabine Değişikliği ve Bahriye Nazırlığı Görevinden İstifa Etmesi

İttihatçı liderlerin yurt dışına kaçması dolayısıyla gazetelerin hükümete yönelttikleri suçlamalar ve bu konudaki padişaha gelen imzalı imzasız mektuplarda, kabinedeki İttihatçıların (Cavit Bey ve Hayri Efendi), aleyhindeki yazılar sebebiyle padişah Vahdettin tedirgin olmuştur¹⁵⁰. 7 Kasım'da İtilafçılardan bir heyetin İstanbul'a geleceği telaşı ile kendisinin de kabinede İttihatçı birilerinin olmamasını istediğinden, Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey'i görevlendirerek İzzet Paşa'ya bu durumu arz etmesini istemişti.

Rauf Bey ile durum değerlendirmesi yapan İzzet Paşa, Padişahın Kanun-u Esasi gereğince hükümeti azletmeye yetkisi olup olmadığını araştırmasını istemiştir. Yapılan araştırma üzerine, Kanun-i Esasi'nin -hükümet mecliste çoğunluğu kaybederse kabineyi azledebilir- 7. maddesine göre hareket etmeye çalışmışlardır¹⁵¹.

Bu noktada Rauf Bey, Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey ile görüşmüş, Ahmet Rıza Bey, Padişahın ifadelerini Rauf Bey'e de anlatıp kabinenin istifa etmesini istemiştir. Rauf

¹⁴⁸ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s. 165

¹⁴⁹ Hadisat, 5 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹⁵⁰ Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, s.65

¹⁵¹ Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, s.66

Bey'in, istifa etmezse nasıl olur sorusu üzerine Ahmet Rıza Bey; 'bu konuda anlaşılmazsa Ayan Meclisinin tefsir selâhiyeti vardır, ayan azaları da benimle aynı fikirdedir'¹⁵² diye görüşünü belirtmiştir. Görüşmede padişahın kabineyi azletmesi ile ilgili Kanun-ı Esasî maddesinin altına kırmızı kalemle çizilmiş olduğunu görünce Rauf Bey, Ahmet Rıza Bey'in padişahı etkilediğine kanaat getirmiştir.

Rauf Bey, daha sonra Cuma Selamlığında Padişah Vahdettin ile görüşmeye geçmiştir. Görüşmede, Mütareke şartları ile ilgili müzakerelerden bahsetmiştir. Ferit Paşa'nın Rumları kılıçtan geçireceklerine dair gazetelere verdiği beyanatının ayaklanmalara sebebiyet verip İstanbul'un işgal edilmesine yol açabileceğini, Ferit Paşa'nın padişahın eniştesi olması dolayısıyla bu sözlerinin padişahla da ilişkilendirilmesi üzerine isyanlar çıkabileceğinden bahsederek konuşmasını bitirmiştir. Sessizce dinleyen Vahdettin; Ferit Paşa'yı kardeşinin iyi bir eşi olarak sevdiğini, fikirlerine taraftar olmamakla birlikte, siyasi düşüncelerinin aleyhinde olduğunu ve bu yüzden aralarında şiddetli bir ayrılık olduğunu belirterek; Beyefendi, ortada bir millet var, koyun sürüsü! Bunun İdaresi için bir çoban lazım. O da benim! diyerek konuşmasını bitirmiştir¹⁵³.

Rauf Bey akabinde saraydan çıkıp Sadrazam İzzet Paşa'nın yanına geçerek kendisine, Ahmet Rıza Bey ve Vahdettin ile yaptığı görüşmeyi anlatmıştır. Bu görüşmelerle, padişahın kışkırtıldığı neticesine varılarak bir infiale sebebiyet verilmemesi için durum değerlendirmesi adına Vükela Heyeti'nin toplanmasına karar verilmiştir.

Padişah, İzzet Paşa kabinesinin istifa edip, kendisine daha itaatkâr bir kabine kurulmasını istiyordu. Meclisteki uzun tartışmalar sonucunda, 8 Kasım 1918'de İzzet Paşa kabine değişikliği yerine istifa etmeyi tercih etmiştir¹⁵⁴. İstifanamesinde kısa süreli görevinde, mütarekenin akdedilerek düşman taarruzunu durdurduğunu, memleketin nefes aldığını, asayiş sağladığını belirterek, Kanun-i Esasî'ye aykırı davranıldığını ve padişahın meşrutiyete uymayan hareketinin çalışmaya devam etmeye engel olduğunu belirtmiştir¹⁵⁵. İstifanamesi kabul edilip imzalanarak Saraya gönderilmiştir.

Yeni kurulacak olan kabineyi kurma görevi de Padişahın dünürü Tevfik Paşa'ya verilmiştir¹⁵⁶. 10 Kasım da toplanan kabine İttihatçıları temizlerken, bir yandan ordu

---

¹⁵² Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.181

¹⁵³ Yakın Tarihimiz, c.II, s.241

¹⁵⁴ İnkılâb-ı Beşer, 10 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹⁵⁵ İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, XI.cüz, s.2006

¹⁵⁶ İnkılâb-ı Beşer, 11 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

terhis edilmekte ve bir yandan da cephelerden çağrılan kumandanlar İstanbul'a gelmekteydi. 21 Aralık 1918'de meclis feshedilince artık hükümet itilaf devletlerinin emrinden dışarı çıkamamış, memleket işgallere açık hale gelmiş ve ülke kaosa sürüklenmiştir.

Tevfik Paşa, Sadaret'e geldiğinde Rauf Bey ile görüşmek istemişti. Bunun için Babıâli'ye giden Rauf Bey'e yeni sadrazam Padişahın selamını ileterek; mütareke şartlarına dair malumat istediğini ve gerek duyuldukça işler üzerinde kendisi ile görüşülmek istendiğini belirtmiştir. Rauf Bey de buna cevaben; Sorumlu bir memur olarak devlet işlerini görmekte devam edemeyeceğini anlayıp istifa ettikten sonra, sorumsuz olarak da devlet işlerini velev ki fikirlerini belirtmek suretiyle olsun, katılmayı faydalı ve doğru bulmadığını ifade ederek Bahriye Nazırlığı görevinden istifa ettiğini belirtmiştir¹⁵⁷.

Rauf Bey, İzzet Paşa'nın istifasından sonra artık vazifesini bitmiş olarak addediyordu. Bahriye Nezareti'nde bulunduğu yirmi beş gün gibi kısa bir zamanda; genellikle siyasi ve dış işlerle uğraşmak zorunda kalmış, Mondros Mütarekesi gibi sorumluluğu ağır, tarihi bir anlaşmayı imzalamış ve Bahriye'ye ayıracak vakit pek bulamamıştı. Ancak önemli bulduğu Seyr-i Sefain Dairesi (Deniz Yolları İdaresi)'ni ıslah edip Bahriye Nezareti'ne bağladığından memnuniyet duyuyordu. Bir de 11 Kasım'da Almanların da mütareke istemek zorunda kaldığını öğrenince Mondros'a tam vaktinde gitmiş olduğuna kanaat getiriyordu.

Rauf Bey, İtilaf Devletleri'nin işgallerine ve memleketin buhranlı hallerine şahit olunca, bundan sonraki vazifesinin işgallere karşı fedakârane bir direniş olmasının lazım geldiğini anlayıp, kendisini Mustafa Kemal Paşa ve diğer yol arkadaşları ile birlikte vatanın kurtuluşu için mücadele etmeye adayacaktı.

1.19.Mütareke Sonucunda İşgallerin Başlaması

Rauf Bey, mütareke ile ilgili iyimser temennilerde bulunsa da işgaller başladığında Calthorpe'un teminatsız mektubunun işe yaramayacağını görmüştür. Hâlbuki mütareke imzalanır imzalanmaz, 31 Ekim de İngiliz hükümeti tarafından Calthorpe'a gönderilen talimatla; İstanbul'un işgal edilmeyeceğine dair herhangi bir güvencenin verilmemesi istenmiş ve durumun vehametini Türk zihniyetine ancak böyle bir işgalle hatırlatabileceklerini bildirmişlerdi¹⁵⁸. İngilizlerin bu talimatı, Rauf Bey ve İzzet Paşa'nın

¹⁵⁷ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s. 200

¹⁵⁸ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri-1*, s.57

o zamanki iyimserliğine nazaran, Mondros'ta sergiledikleri diplomatik oyundan farklı değildi. Zira mütarekenin imzalanmasının üzerinden çok geçmeden İtilaflar, memleketi işgallere başlamışlardı.

İlk olarak 7 Kasım 1918' de Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın kontrolündeki Musul işgal edildi. 13 Kasım 1918'de İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden oluşan 61 parçalık filo İstanbul Limanına gelerek, meclis binası ve padişahın oturduğu Dolmabahçe Sarayı önünde demirledi. İçlerinde 3500 kişilik askerle karaya çıkmak ve boğazlara yerleşmek için talimat bekliyorlardı. Bunlar olurken Amiral Calthorpe ise İstanbul'a İngiliz Yüksek Komiseri olarak tayin edilmişti¹⁵⁹. Böylelikle Mütareke müzakerelerinde, Calthorpe'un yazdığı şahsi mektubundaki Yunanlıların İstanbul'a girmeyeceğine dair vaadi gerçekleşmemiş, İtilaf donanmasına Yunan filosu da katılmıştı.

Mustafa Kemal Paşa da aynı gün Yedinci Ordu'nun eski komutanı olarak İstanbul'a gelmişti. İtilaf filosunu görünce "Geldikleri Gibi Giderler!" sözleriyle işgallere karşı tavrını göstermiştir. İstanbul sokaklarının düşman askerleri ile dolu olduğunu, Boğaziçi'nin topraklarını sağa sola çeviren düşman zırhlıları ile örtülü olduğunu, birçok İstanbulluların, ancak ekmek ve yiyecek almak için evlerinden çıktıklarını ve yolda hakarete uğramamak için ezilip büzülerek yürüdüklerini belirtirken, 'Koskoca İstanbul, yüzbinlerce insanı ile sesi kısılmış bir halde' diyerek İstanbul'un o zamanki hazin halini tasvir etmiştir¹⁶⁰.

Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı d'Esperey ise, İstanbul'a girdiğinde, azınlıkların gösterileri ile 21 parça top atışı ve mızıkça sesleriyle karşılanmıştır. Sirkeci'den Beyoğlu'na kadar beyaz bir at üzerinde adeta Türklerden İstanbul'u tekrar aldıklarını gösteren bir edâ ile gösterişli bir yürüyüş yapmıştı. Dolmabahçe Sarayında oturacağını söyleyerek padişahın oradan çıkarılmasını istemiştir¹⁶¹.

Fransız generale karşı tepki, 9 Şubat 1919'da Hadisat Gazetesi'nde çıkan Süleyman Nazif'in siyah çerçeve içine alınan Kara Bir Gün yazısında dile getirilmişti. Fransız generalinin dün İstanbul'a girişi münasebetiyle bir kısım vatandaşlar tarafından icra olunan nümayişin Türk'ün ve İslam'ın kalbinde müebbeden kanayacak bir ceriha açtığını, aradan asırlar geçse de bugünkü hüznün ve idbarımızın şevk ve ikbale münkalib olsa bile

¹⁵⁹ Türk İstiklal Harbi, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, ATASE Yay. Ankara, 1999, c.I, s.60

¹⁶⁰ Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, s. 98

¹⁶¹ Selvi, *Milli Mücadelede İlk İşgaller İlk Direnişler*, s.34

bu acıyı hissedeceğini ve bu hüznün ve tesiri evlat ve ahfadımıza nesilden nesile ağlayacak bir miras ter edeceğini belirttikten sonra şöyle bitirmiştir:

*“Mevcudiyet-i milliye ve lisaniyelerini bizim uluv-ı cenabımıza medyun olan bir kısım halkın hay ü huy-ı şemâtetî ile matem-i muazzezimize en acı hakaretlerin birer tokat şeklinde atıldığını gördük. Buna müstehak değil idik diyemeyiz. Müstehak olmasaydık bu felakete duçar olmazdık...”*¹⁶²

Azınlıkların faaliyetlerini ve kışkırtmalarını rapor eden Polis Müdüriyet-i Umumîsi’nden Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen telgrafta ise; “Rum ve Ermeni Patrikhanelerin teşvikleriyle, bazı ermeni cemaati gençlerinin kışkırtmaları ile Avrupa kamuoyuna Türk ve İslam ahalisinin kendilerine baskı uyguladıklarını gösterir faaliyetler içinde bulunarak, Türk zaptiyesinin müdahalesinden de masun bulduklarından, bu eşhasın siyasi ihtiras ve şahsi gazezlerle hareket etmelerinin engellenmesine dair tedbirlerin alınması gerekliliği”¹⁶³ bildirilmiştir.

Ayrıca aynı Polis Müdüriyetinden, bu minvaldeki içerikle padişaha gönderilen telgrafta ise

*“Pâyitahttaki Hristiyanların hayatı tehlikede ve daima zulüm ve tazyik altında bulunduğuna dair Avrupa efkâr-ı umûmiyesinde bir fikir hâsıl etmek maksadıyla Rum ve Ermeniler tarafından muntazam bir program dahilinde yapılan tahrikat bir çok şekillerde cereyan ettiği gibi nazar-ı kanunda haiz oldukları şekl-i ruhanîden bit-tecerrüt Hükümet-i Osmaniye’nin aleyhinde birer merci-i millî-i siyasî hükmünü iktisab etmiş olan Ermeni ve Rum patrikhanelerinin teşvikiyle Fransız ve İngiliz polisi kayıt olunan ve mikdârı binlere baliğ olan gayr-ı müslim gençlerin İngiliz ve Fransızlardan gördükleri itimadı sù-i istimal ederek bütün faaliyetlerini İslâm ve Türk ahalinin tahkir ve tazyik ve tahfîfine hasr etmek ve içlerinde pek çok sabıkalı ve mahkûm eşhas bulunmakta olduğundan ve sevhil-i mütecevire vapurlarına konulan bombaların Rumlar tarafından vaz edildiği muhakkak iken bunlara karşı mezkûr polislerin bir şey yapmayacakları tabii olduğundan...”*¹⁶⁴ azınlıkların kışkırtmalarından bahsedilerek, bu hususlarda İngiliz ve Fransız mümessilleri ile teşebbüse geçmek padişahın takdirine bırakılmıştır.

Azınlıkların taşkınlıklarına karşı Hükümet ise, azınlıkları, İngiliz Yüksek Komiserliğine şikâyet etmekten başka bir şey yapamamıştır. Gelen cevap ise daha vahimdir: “Savaşta yenildiniz, ateşkes anlaşmasına göre yükümlülüğünüzün her bir zerresini yerine

¹⁶² Hadisat, 9 Şubat 1335/1919, s.1

¹⁶³ BOA, DH.KMS, 49-2/25

¹⁶⁴ BOA, DH.KMS, 49-2/25

getirmedikçe, bize olan şikâyet yazılarınız kabul edilmeyecektir.”¹⁶⁵ Azınlıkların faaliyetleri yine devam etmiş, hükümet cenahında da mütarekenin gerektirdiklerine teslim olunarak mukadderata boyun eğmekten başka çare düşünülemedi. Rauf Bey ise işgallere karşı şaşkınlıkla şöyle diyecektir:

“Calthorpe, daha bir ay evvel bana kati teminat vermiş olduğu halde şimdi Dolmabahçe önünde demirlettiği Averof da İstanbullu Rumlara ziyafetler çektiriyordu. Farklı vazifelerle uzun zaman aralarında bulunarak her hallerini yakından görüp, ağırbaşlılıkları, dürüstlükleri ve bilhassa ahde vefakârlığıyla bildiğim İngilizler bunlar mı idi? Böylesine bir aldaniş, kendi kendime bir türlü izah edemiyorum”¹⁶⁶.

Ayrıca Mütareke şartları ile ilgili, Sabahattin Selek’in Anadolu İhtilali adlı kitabında; Rauf Bey’in mütareke şartlarının uygulanma şeklini görerek, vicdan azabı çektiğinden şüphe edilmediğini ve memleketin kurtarılması uğrunda hizmetlerinin hatasını örtmeye bol bol yettiğini belirtmişti¹⁶⁷. Bu cümledeki vicdan azabı ve hatasına dair düşüncesini ise Rauf Bey, Feridun Kandemir’e şöyle bahsetmiştir: Birader benim hatam ne? Mütarekenin uygulanma şekli ise şahsen buna nasıl mani olabilirdim? diye ifade etikten sonra, Bahriye nazırlığından çekildikten sonra mütarekenin uygulanma şeklinin berbat edildiğini ve Babıâli’nin devamlı İtilaf Devletlerine boyun eğerek her isteklerini yapması kendilerinin vazifeden çekilmesine sebep olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte sonradan mütarekeye imza atmasından dolayı vicdan azabı duymadığını şöyle dile getirmiştir:

“Burada şahsıma taalluk eden bir hata ve vicdan azabı göremiyorum. Ortada ancak dünyaya fîilen hakîm, muazzam düşman kuvvetleri karşısında yenilme talihsizliği vardır. Elbette bu durum karşısında muzdarip olup kıvrandım, çareler aramaya başladım. Ancak hata ve vicdan azabı bahis mevzu değildir.”¹⁶⁸

Rauf Bey mütarekeyi imzalamış olsa da işgallerden sonra İngilizlerin gerçek yüzünü görmüş ve tepki olarak Milli Mücadele saflarında yerini almıştır.

¹⁶⁵ Selvi, *Milli Mücadelede İlk İşgaller İlk Direnişler*, s. 34-37

¹⁶⁶ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.227

¹⁶⁷ Selek, *Anadolu İhtilali*, s.148

¹⁶⁸ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.178

II. BÖLÜM: MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE RAUF BEY

2.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki Evinde Çalışmaları

Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldiğinden, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a geçtiği tarihe kadar altı ay İstanbul'da kalmıştır. Bu süre zarfında Şişli'de kiraladığı evde yol arkadaşları ile birlikte zaman zaman bir araya gelerek milli direnişin beyin fırtınasını yapmışlardır.

Rauf Bey de, arkadaşlarıyla birlikte sürekli gittiği bu evde vatanın kurtuluşuna dair çare aramakta idi. Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinde kurtuluşa dair öncelikle; İzzet Paşa'nın istifasının engellenmesi ve Tevfik Paşa'nın mecliste güvenoyu almaması için mebusları organize ile gazetelerde Tevfik Paşa aleyhine yayınlar yapmak suretiyle kulis yapmak fikrini benimsemişlerdi¹⁶⁹. İzzet Paşa'yı tekrar sadrazamlığa getirip Mustafa Kemal Paşa'da kendisine bu kabinede görev verilmesini istemişti. Bu düşüncüyü kurtuluş çaresi olarak kararlaştırdılar. Ancak teşebbüs etseler de bunu başaramadılar. Meclisten güvenoyu alan Tevfik Paşa kabinenin başına geçmişti.

Rauf Bey daha sonra, İsmail Canbulat'la Şişli'deki eve gittiğinde, İttihatçı Kara Kemal Bey'i Mustafa Kemal Paşa ile konuşurlarken bulmuştur. İzzet Paşa ile ilgili teşebbüsleri gerçekleşmeyince Mustafa Kemal Paşa, Kara Kemal ile birlikte Tevfik Paşa'yı, şoförünü değiştirip kaçırarak İstanbul'dan uzaklaştırmak suretiyle, kabineyi düşürmek teşebbüsüne girmeyi ikinci bir yol olarak denemek istediler. Ancak İsmail Canbulat Bey'in "komitacı işlere giremem" itirazıyla bu düşünce de akim kaldı¹⁷⁰.

Bu girişimleri başarısız olan Mustafa Kemal Paşa çareyi, padişahı aydınlatmak yolunda gördü. Bu nokta da padişah Vahdettin'le görüşmelerde bulundu. Bu görüşmelerde, ordunun mevcut hali ve padişaha olan bakış açısı ve ülkenin genel durumuna karşı yapılabilecekler üzerinde duruldu. Ancak padişahın tavrında kendi keyfiyetini düşünmekten başka bir durum sezememişti. Son çare olarak Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi Beyle ortak olduğu Minber gazetesinde hükümeti ikaz maksatlı, halkı aydınlatıcı yayınlar yapmayı denedi. Bu yayınlardan 'Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat' başlıklı bir yazıda özetle; kuvvetli hükümetin ilmi, fenni, askeri ve ahlaki anlamda kuvvetli olması

¹⁶⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralar*, c.I, s.222

¹⁷⁰ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.31

ile olacağını, memleketin muhtaç olduğu terakkiye huzur ve sükûn ile hürriyet ve istikbalini kurtarmaya çok çalışarak, bu sükûnu sağlayacak dostluklara da taraftar olduğunu belirtmiştir¹⁷¹.

Tüm bu teşebbüslerden sonra Ali Fuat Paşa ve Kazım Karabekir Paşa da, İstanbul'a geldiğinde Rauf Bey'le birlikte Şişli'deki evde görüşmeler yapmışlardır. Memleketin ahvaline dair konuşmalarından sonra İstanbul da yapılacak bir şeyin kalmadığını düşünüp Anadolu'ya geçilmesi gerektiğine karar vermişlerdir. Kazım Karabekir Paşa ve Ali Fuat Paşa orduları ile birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde olduklarını belirterek kendileri Anadolu'ya geçmişlerdir.

2.2. Milli Mücadele'nin Anadolu'dan Başlatılması

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları İstanbul'da yapabilecekleri bir şey kalmadığını, Anadolu'ya geçmekten başka çare olmadığını anlamışlar, Anadolu'ya hangi yollarla gideceklerini araştırmışlardı. Bu konuda Ali Fuat Paşa bir fikir söylemiş, kardeşinin kızı ile evlenecek olan Mehmet Ali Paşa (Damat Ferit Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırı olacak olan)'dan yardım alınabileceğini belirtmiş¹⁷² ve Mustafa Kemal Paşa ile tanıştırmıştı¹⁷³.

Diğer yandan Samsun ve dolaylarında çıkan asayişsizliğe tedbir alınması için sadrazam Damat Ferit Paşa, Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'den bu duruma çare bulmasını istemişti. Mehmet Ali Paşa'da asayişsizliği düzeltmek için dirayetli ve tecrübeli birinin gönderilmesi gerektiğini düşünerek, samimiyetini ilerletip takdir ettiği Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesini öne sürmüştü¹⁷⁴. Damat Ferit Paşa tereddüt etse de daha sonra bu öneriyi kabul etmiştir. Kabul etmesindeki sebep ise Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'dan uzaklaştırmak, hükümet aleyhinde yaptığı çalışmalar ve Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılarla arasının bozulmuş olması idi.

Mustafa Kemal Paşa, nihayetinde güçlü ve geniş yetkilerle Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne tayin edildi. İmzalanan kararname "Mülga Yıldırım Grubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne tayin edilmiştir" şeklinde

---

¹⁷¹ Minber Gazetesi, 17 Teşrin-i Sani/Kasım 1334/1918, s.1

¹⁷² Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.229

¹⁷³ Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s.89

¹⁷⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.230

belirilerek 5 Mayıs 1335(1919) tarihinde, resmi gazete olan Takvim-i Vekâyi'de yayımlanmıştır¹⁷⁵.

Dokuzuncu Ordu Müfettişliği vazifesi Mustafa Kemal Paşa'ya geniş yetkiler vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, emri altında bulunacak olan 3. ve 15. Kolorduya, doğrudan doğruya emir ve komuta vermenin dışında, müfettişlik bölgesindeki komşu illere tebligat yapabilecek, Anadolu'nun bütün sivil yönetim amirleriyle ilişkiler kurabilecek ve yazışmalarda bulunabilecekti¹⁷⁶. Bundan dolayı Anadolu ya geçmesi ve arkadaşları ile Milli Mücadele'yi Anadolu'da başlatması için aradığı fırsat ayağına gelmişti.

2.3. Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya Uğurlaması

Müfettişlik vazifesini alan Mustafa Kemal Paşa 16 Mayıs 1919'da Galata Rıhtımı'ndan kalkacak olan Bandırma Vapuru ile Samsun'a doğru yola çıkacaktı. Yola çıkacağı gün son temaslarını yapmak üzere Babıali'ye geçmişti. Hükümet erkânını Sadaret'te bulamayınca Padişah ile görüşmek üzere Yıldız Sarayı'na gitmiştir. Bu görüşmede; Vahdettin'le diz dize denecek kadar yakın oturduğunda, denizden saraya bakan düşman zırhlılarına gözü takılmıştır. Bu sırada Vahdettin; "Paşa Paşa! Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin, bunların hepsi artık tarihe geçmiştir. Bunları unutun, asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa devleti kurtarabilirsin! dediğinde Mustafa Kemal Paşa, Padişahın samimiyetini çözememiş, kısa basit bir cevapla; Elimden gelen hizmette kusur etmeyeceğime emniyet buyurunuz, irade-i seniyyeleriniz olursa hemen hareket edeceğim ve bana emir buyurduklarınızı bir an unutmayacağım diye karşılık vermiştir. Muvaffak ol! Hitab-ı şahanesine mazhar olduktan sonra kendisine verilen zat-ı şahanenin ufak bir hatırası ile"¹⁷⁷ saraydan ayrılarak eve doğru hareket etmiştir.

Eve geçtiğinde Rauf Bey de kendisini uğurlamaya gelmişti. Aralarında geçen konuşmada Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'e: Çok şükür işlerin yoluna girdiğini, Samsun'a çıkar çıkmaz kendisinin de üzerine şüphe çekmeyecek şekilde, Bandırma yolu ile gerekenlerle temasa geçtikten sonra Ankara'ya geçmesini, buradan Ali Fuat Paşa ile birlikte yanına gelmesini belirtmiştir¹⁷⁸. Planlarını bu şekilde yaptıktan sonra iş para meselesine geldi ve

---

¹⁷⁵ Takvim-i Vekayi, 5 Mayıs 1335/1919, s.1

¹⁷⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.7

¹⁷⁷ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.140

¹⁷⁸ Kandemir, *Rauf ORBAY*, s.33

ikisinde de para yoktu. Bu işler için yüklü miktarda para gerekiyordu. Para meselesini de Topçuoğlu Nazmi Bey¹⁷⁹, kendi kesesinden beş bin lira vererek sorunu çözmüştür.

Mustafa Kemal Paşa eve gelmeden önce Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte gidecek olan Refet Paşa'nın; "Vapurumuzun İngilizler ya da başkaları tarafından yolda batırılacağına dair bir rivayet dolaşıyormuş, ne dersin? Sorusuna muhatap olmuştur. Rauf Bey de cevaben, böyle bir sabotaja ihtimal vermediğini, yine de tedbiren geminin kıyılarına yakın gitmesini, belirtmiştir. O sıra eve gelen Mustafa Kemal Paşa padişahla görüşmesini anlattıktan sonra Refet Paşa'ya; Rauf'a vapurun batırılacağı rivayeti üzerinde fikrini sordun mu, diye sormuş, Rauf Bey'de aynı fikrini beyan etmiştir."¹⁸⁰

Nutuk'ta ve Samsun'a çıkarken Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olan yaveri Cevat Abbas Gürer'in anılarında konu şöyle geçmektedir: "İstanbul'dan ayrılmak üzere evinden otomobile bineceği sırada Rauf Bey, yanına gelmiş, bineceği vapurun takip edileceğini, belki de Karadeniz'de batırılacağını belirtmiş, Mustafa Kemal Paşa'da, kısa bir düşünceden sonra burada kalıp tutuklanmaktansa, batıp boğulmayı tercih ettiğini, kendisinin de başı sıkışıp İstanbul'dan çıkması gerekirse yanına gelmesini"¹⁸¹ söyleyerek ayrılmışlardır.

Hatıralarda farklı yorumlanmış olsa da Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bu gününde yanında yer alıp, O'nu uğurlamaya gelerek sonsuz desteğini ve samimiyetini göstermiştir.

2.4. Damat Ferit Paşa ile Görüşmesi

Rauf Bey, Milli Mücadele Hareketi'ne katılmak için 27 Şubat 1919'da askerlik vazifesinden istifanamesini Bahriye Nezareti'ne sunmuştu. Bu sırada Tevfik paşa kabinesi istifa etmiş yerine Damat Ferit Paşa Kabinesi kurulmuştu. Bahriye Nazırı Müşir Şakir Paşa vazgeçiririz düşüncesiyle istifanameyi muameleye koymak istememişti. Tekrar ısrarcı olan Rauf Bey'e, Damat Ferit Paşa'nın kendisi ile görüşmek üzere Sadaret Konağı'na davet ettiğini belirtti.

¹⁷⁹ Topçuoğlu Nazmi Bey, Rauf Bey'in gizli Karakol Cemiyetinden arkadaşı idi.

¹⁸⁰ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.IV, s.345-346

¹⁸¹ Turgut Gürer, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.117 Atatürk, *Nutuk*, s.23

Sadrızamın davetine icabet eden Rauf Bey, daha öncesinde Damat Ferit Paşa'yı hiç görmemişti. Aklında kötü intibadan başka bir şey yoktu. Görüşmeye kararlılığını belirtmek adına sivil giyinip giden Rauf Bey'e Damat Ferit Paşa; "kendisini bir dost olarak görüşmeye davet ettiğini, babasının Ayan Meclisi'nden sevdiği bir dostu olduğunu, padişahın askerlikten çekileceğini duyduğuna müteessir olduğunu ve istediği makamda istediği vilayette bulunabileceğine dair olan padişah emrini belirtti. Rauf Bey de görüşlerini açık sözle dile getirip; hükümetin yanlış yolda olduğunu, liyakatsiz atamalar yaptığını, askerın terhis edilerek aç bîilaç sadaka almaya muhtaç hale geldiğini, bu muamelenin yıllarca mücahede eden askerlere yakışmadığını ve bir hareketlenmenin çıkabileceğini, asker olarak değil sivil olarak bu hareketlenmenin içinde yer almak istediğini"¹⁸² belirtmiştir. Bu sözler karşısında Damat Ferit Paşa sadece pekiyi efendim diyebilmişti.

Damat Ferit Paşa'nın bu ilk ve son görüşmelerinde Rauf Bey'de bıraktığı intiba: "*Gayet efendi, nazik, terbiyeli... Ancak akl-ı selim, izan ve temkin adına bir şeye sahip olmayışı*"¹⁸³ idi.

2.5. Rauf Bey'in Askerlikten İstifası ve Anadolu'daki Faaliyetleri

Rauf Bey, İstanbul'dan uzakta başlaması lazım geldiğine kanaat getirdikleri mücadeleye, her türlü resmi sıfat ve yetkilerden sıyrılarak, serbestçe atılması için askerlikten istifa etmesi gerekiyordu. Zira Rauf Bey, bahriyeli bir asker idi ve bu mücadele karada yürütüleceğinden ve diğer yol arkadaşlarının buna bir manisi bulunmadığından kendisine bir vazife verilemezdi. Bu düşünce ile de 27 Şubat 1919 tarihinde;

*"Ben bu mesleğe sırf haysiyet ve şeref ocağı olmak itibariyle girmiş olduğumdan şimdiye kadar resmi hayatımda hiçbir şahsi emel takip etmedim. Bununla beraber bugünkü şartlar altında aynı resmi hayatı bundan sonra da devam ettirmeliğime manen ve maddeten artık imkân kalmadığını anlıyorum. Bu vicdani mecburiyete istinaden tekaüt(emekli) ve istifa kanununun mahsus maddesi gereğince askerlik hizmetinden affımla lüzumlu muamelenin teşriine müsaade buyurulmasını rica ederim"*¹⁸⁴ diyerek istifasını vermiştir.

Vahdettin'in Yaveri ve Eski Bahriye Nazırı olan Avni Paşa da istifa isteği üzerine yakından tanıdığı Rauf Bey'i vazgeçirmek için teşebbüste bulunmuştu¹⁸⁵. Avni Paşa; "Sadrızam Paşa'nın da tavsiyesi üzerine şeref ve haysiyetiniz ile münasip bir hizmet

¹⁸² Yakın Tarihimiz, c.III, s.403-404

¹⁸³ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.238

¹⁸⁴ Yakın Tarihimiz, c.II, s.403

¹⁸⁵ BOA, DÜİT, 186/19-2

bulunabilir, bahriyenin ve hükümetin sizden mahrum kalmasına asla müsaade edilmez, diyerek Rauf Bey'i ikna etmeye çalışmıştır. Rauf Bey de teşekkür ederek, *ben Damat Ferit Paşa ile bir kazanda kaynayamam. İstifamı kabul etmeleri benim için en büyük lütuf olacaktır*¹⁸⁶ diye ifade edip kati cevabını vermiştir.

Velhasıl Rauf Bey'in yaklaşık iki ay geciktirilen istifası, Damat Ferit Paşa ile görüşmesinden sonra, 13 Nisan 1335/1919 tarihinde Bahriye Nezaretinden Padişaha arz edilerek, 22 Mayıs 1919'da kabul edilmiştir¹⁸⁷.

2.5.1. Çerkez Ethem ile Görüşmesi

Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a geçeceği gün son görüşmelerinde, Batı Anadolu'daki direnişi örgütlemek üzere; buralarda baş gösteren çeteci faaliyetlerde bulunanları tanıdığını ve onları Milli Mücadele Hareketi'ne devşirmek amacıyla, Batı Anadolu'ya geçme isteğini Mustafa Kemal Paşa'ya belirtmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a vardığını öğrenince, 24 Mayıs 1919'da hazırlıklarını tamamlayan Rauf Bey, arkadaşları Topçuoğlu Nazmi Bey, İbrahim Süreyya Bey, Yüzbaşı Osman Tufan ve Abdurrahman Beyler ile birlikte Bandırma'ya doğru yola çıkmışlardır¹⁸⁸.

Kendisi de Çerkez olan Rauf Bey, Bandırma'dan Manyas'a geçip daha önceden tanıdığı Çerkez Ethem ve kardeşleri ile görüşmüştür. Kardeşleri Reşit ve Tevfik Bey'ler; memleketin gidişatından muzdarip olduklarını ve Yunanlıların İzmir'i işgalinden bahsederek neler yapabileceklerine dair tavsiye istemişlerdir. Rauf Bey de Çerkez Ethem den silahlı bir kuvvet toplamasını, silah ve cephane ile dolu depo hüviyetindeki Kuşçubaşı Eşref'in çiftliğinde bir karargâh kurmasını, Yunanların içlere yayılmasına karşı direniş göstermesini önermiştir¹⁸⁹. Bu konuda tecrübeli olan Çerkez Ethem de Kuvây-ı Seyyâre olarak bilinen Batı Anadolu'da tek etkili, milliyetçi güç olan çeteci birlikleri kurmaya başlamıştır¹⁹⁰. Bu birlikler Milli Mücadele'de Batı Anadolu'daki işgallere karşı savunma hattı kurarak önemli ölçüde destek olmuştur.

---

¹⁸⁶ Öndeş, *Avni Paşa Anlatıyor*, s.199

¹⁸⁷ BOA, DÜİT, 186/19-1

¹⁸⁸ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.34

¹⁸⁹ Çavdar, *Rauf Orbay*, s.100

¹⁹⁰ Zürcher, *Milli Mücadele'de İttihatçılık*, s.134

2.5.2. Demirci Mehmet Efe ile Görüşmesi

Rauf Bey, Manyas'tan sonra Uşak, Akhisar, Salihli ve Ödemiş'e geçmiştir. Akhisar'a uğradığında arkadaşı olan 56. Tümen komutanı Bekir Sami Bey ile görüşmek istemişti. Ancak kendisini burada bulamayınca, genel durumdan bahseden bir mektup bırakıp Ödemiş'e geçmiştir. Ödemiş'te de yörenin tanınan efelerinden Demirci Mehmet Efe ile görüşüp kendisini Milli Mücadele Hareketi'ne kanalize etmek istemiştir. Ancak buralardaki yöre halkının moralinin bozuk, maneviyatının düşük olduğunu görmüş üzülmüş ve bir şey yapamamıştır¹⁹¹.

Buradan Aydın Nazilli ye geçmiş ancak Yunan işgaline uğradığını görünce geri dönüp, Sandıklı üzerinden Afyon'a geçmiştir. Afyon'da 23. Fırka kumandanı Ömer Lütfi Bey ile görüşmüştür. Buradan Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgrafta Ankara'ya geleceğini ve kendisini karşılamasını istemiş, Ali Fuat Paşa'da hasretle beklediğini bildirmiştir. Afyon'daki temaslarını bitiren Rauf Bey arkadaşları ile birlikte Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. Ankara girişinde Akköprü mevkiinde Ali Fuat Paşa onları karşılamış ve beraberce Ali Fuat Paşa'nın Keçiören'deki evine geçmişlerdir¹⁹².

Rauf Bey'in Anadolu'ya geçişini Ali Fuat Paşa da, Rauf Bey gibi yapılan plan gereği olduğunu belirtmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa aralarında herhangi bir anlaşmadan bahsetmeyerek Nutuk'ta şöyle anlatmıştır:

“İstanbul'dan ayrılmadan önce Rauf Bey'e başı sıkışırsa yanıma gelmesini söylemişim... Rauf Bey, İstanbul'dan çıkma gereğini duymuş ve çıkmış. Fakat benim yanıma gelmedi. Arkadaşı olan 56. Tümen komutanı Albay Bekir Sami Bey ile buluşmak ve İzmir cephesine daha yakın yerde daha faal ve faydalı olacağını düşünerek Bandırma-Akhisar yolu ile Manisa civarına gitmiş. Gittiği yerde halkın moralinin bozuk, vaziyeti tehlikeli ve korkunç görmüş, derhal adını gizleyerek Afyon üzerinden Aziziye-Sivrihisar yolu ile Ankara'ya Ali Fuat Paşa'nın yanına gelmiş..”¹⁹³

Kazım Karabekir Paşa'ya çektiği bir telgrafında da Rauf Bey'in; İstanbul'da birçok mühim zatlarla görüştüğünden sonra doğruca Aydın vilâyetine geçerek oradaki ahvâli görüp sonra da Ankara'ya teşrif buyurduğunu belirtmiştir. Rauf Bey'in telgrafta; “İstanbul'un ahvâlini gayet açık ve hazin bir surette anlattığını, İstanbul'un siyasi tekelinin tamamıyla İngilizler eliyle yürütüldüğünü, birçok kişinin bu mahsur vaziyetten hemen kurtulmak ve

¹⁹¹ Atatürk, *Nutuk*, s.23

¹⁹² Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s.118-119

¹⁹³ Atatürk, *Nutuk*, s.23

Anadolu'ya atılmak için hazır olduklarını ve Anadolu'dan kendiliğinden doğacak milli kuvvetten başka hiçbir ümit ve kuvvetin bu devlet ve milleti kurtarmaya vesile olamayacağı ve garbî Anadolu'da aydınlar tarafından da böyle düşünüldüğü hakkındaki ortak ve genel kanaati bildirdi"¹⁹⁴ diyerek Anadolu'daki ortama dair bilgiler verdiğini söylemiştir.

Görülen o ki Rauf Bey, Anadolu turunda halkın ve ileri gelenlerin nabzını tutarak Milli Mücadele'ye karşı düşüncelerini öğrenmiş ve ihtiyaç duyulduğunda buradaki bölgesel örgütlenmelerden destek almıştır.

2.6. Amasya Genelgesi ve Rauf Bey

Rauf Bey, Ankara'ya geldiğinde rahatsızlanmış ve biraz dinlenmişti. Ali Fuat Paşa Havza'ya geçmiş olan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta: "Tanıdığı bir zatın, bazı arkadaşlarla birlikte İstanbul'dan Ankara'ya geldiğini, nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda emir beklediklerini yazmıştır. Şifreli olan telgrafta ismi açıklanmayan tanıdığı zatın gizlenmiş olmasına şaşırarak Mustafa Kemal Paşa; Ankara'dan ayrıldığını belli etmeyecek tedbirleri aldıktan sonra, isim ve kıyafet değiştirerek, İstanbul'dan gelen arkadaşları da yanınıza alarak, birkaç gün içinde hemen yanıma geliniz"¹⁹⁵ diye cevap vermiştir.

Hazırlıklarını tamamlayan Rauf Bey ve diğer arkadaşları, 12 Haziran 1919'da Tosya-Osmancık-Merzifon yoluyla Havza'ya hareket ettiler. Altı gün sonra, 18 Haziran'da ulaştıkları, Havza'ya birkaç kilometre olan Değirmenler mevkiinde, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan ayrılıp Amasya'ya geçtiğini öğrendiler. Ertesi sabah yola koyulan kabile akşam Amasya'ya vardı.

19 Haziran 1919'da Amasya'ya vardıklarında, Mustafa Kemal Paşa telgrafta adı gizlenen tanıdığı zatın, Rauf Bey olduğunu anlamıştı. Bu duruma "Pek güzel! Ama adını saklayarak beni üzmenin ne anlamı vardı?"¹⁹⁶ diye içinden geçirerek arkadaşlarını karşılamıştır. Akabinde Kazım Karabekir Paşa'ya telgraf çekerek Ali Fuat Paşa ve Rauf

---

¹⁹⁴ ATASE A, ATA-ZB, 17/8AA

¹⁹⁵ Atatürk, *Nutuk*, s.23 Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s.120

¹⁹⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.23

Bey'in Amasya'ya geldiklerini, genel durum hakkında görüşeceklerini ve kendilerine bildireceklerini belirtmiştir¹⁹⁷.

Rauf Bey ile Mustafa Kemal Paşa Amasya'da buluştuklarında ikisi de samimi birer arkadaş idiler. Ancak halk tarafından kabul görme nezdinde Rauf Bey bir adım önde idi. Çünkü kendisi bütün memlekette, hatta yurt dışında ve bilhassa İngiltere ve Almanya'da "Hamidiye Kahramanı" olarak nam salmış, saygı duyulan bir kimseydi. Bahriye Nazırı olarak da arkadaşları arasında siyaseten en yüksek makama ulaşmış idi. Halk tarafından tanınan, sevilen, saygı duyulan biriydi. Amasya'ya hükümetle ilişkisini kesip, sivil olarak gelmesi halk nezdinde padişahçı olmaması dolayısıyla kabul görmüştü.

Mustafa Kemal Paşa ise; memlekette ve aydınlar içerisinde Anafartalar kahramanı olarak tanınmış olmasına rağmen geniş halk kitlelerine ulaşamamıştı¹⁹⁸. Anadolu'da Enver Paşa'ya duyulan kızgınlığın etkisiyle, bütün sivrilmiş kumandanlara şüphe ile bakılıyordu. Neticede Amasya'ya ulaştığında "fahri yaver-i hazret-i şehriyari" ünvanı almış, müfettişlik görevi ile asker kişiliği ön planda idi. Rauf Bey ise eski Bahriye Nazırı olarak siyasi kimliği ile öndeydi. Tabii bunlar bir ayırıştırma oluşturmuyor sadece Milli Mücadele için gerekli olan askeri ve siyasi dehanın kuvvetini gösteriyor ve Milli Mücadele Hareketi'ni başarıya ulaştırması açısından önem taşıyordu.

Rauf Bey ve arkadaşları ile Mustafa Kemal Paşa, yapılacak mücadelenin şahsiyattan çıkartılıp, bütün bir milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak şekilde olabilmesi için, Amasya'ya geldiklerinde vatanın kurtuluşu adına bir toplantı gerçekleştirdiler. Toplantıda, öncesinde Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlanan müsvedde incelenerek, görüş birliğine vardıkları kararları, Erzurum'da kolordusunun başında olan Kazım Karabekir Paşa'ya da bildirip muvafakatini aldılar.

21/22 Haziran 1919 gecesi hazırlanan genelgenin esas noktaları şunlardı:

"Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir

İstanbul Hükümeti üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir

---

¹⁹⁷ ATASE A, İSH Kol. 346/119

¹⁹⁸ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.36

Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır

Milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür bir sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak, milli bir heyetin varlığı zaruridir

Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta hemen milli bir kongrenin toplanmalıdır

Bunun için bütün illerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olan en kısa zamanda yetişmek üzere yola çıkarılması gerekmektedir

Doğu illeri adına 23 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanmalıdır. O tarihe kadar öteki illerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse, Erzurum kongresinin üyeleri de Sivas genel kongresine katılmak üzere hareket etmelidir¹⁹⁹.

Genelge metnini Ali Fuat Paşa tereddütsüz imzalarken, hemen imzaladığını belirten Rauf Bey'in²⁰⁰, Nutuk'ta ise imza için çekingen davrandığı belirtilmiştir: Rauf Bey, misafir olduğundan bu müsveddeye imza koymak için kendini ilgili ve yetkili görmediğini, Mustafa Kemal Paşa da bunun tarihi bir hatıra olarak imzalaması gerektiğini belirtmiş ve bunun üzerine imzalamıştı²⁰¹. Refet Paşa ise imzadan çekinerek tamimdeki bazı maddeleri anlayamadığını, yeni bir devlet mi kurma kararındayız diye düşüncesini dillendirince, maddeleri Ali Fuat Paşa tarafından izah edildikten sonra imzalamıştır²⁰². Mustafa Kemal Paşa'ya göre maddeler basit ve anlaşılmayacak bir husus yoktu.

Müşterek çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan Amasya Genelgesi, Milli Mücadele'nin tanınması ve tüm halka duyurulması bakımında önemli olmuştur. Bakıldığında İstanbul Hükümeti'ne karşı bir isyan niteliğindedir. Zira Mustafa Kemal Paşa bu bölgeye hükümet adına asayiş düzeltmek için gönderilmişti. Şüphesiz bu genelgeye Milli Mücadele'nin ilk işaret fişeği olarak, tahmin edilenin üzerinde alaka duyulmuştur. Rauf Bey'ler buradan Erzurum'a geçerek kongre hazırlıklarına başlamışlardır.

---

¹⁹⁹ Atatürk, *Nutuk*, s. 22

²⁰⁰ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.230 Kandemir, *Rauf Orbay*, s.36

²⁰¹ Atatürk, *Nutuk*, s. 23

²⁰² Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s.128

2.7. Erzurum Kongresi ve Rauf Bey

Rauf Bey'ler Amasya'dan hareket ettikten sonra Kazım Karabekir Paşa'nın daveti üzerine, Tokat üzerinden 27 Haziran'da Sivas'a, 3 Temmuz 1919'da da Erzurum'a vardılar. Burada Kazım Karabekir Paşa tarafından sevinç ve hasretle karşılandılar. Mütarekeden sonra Doğu illerini Ermenilere verilmesini önlemek amacıyla, merkezi İstanbul'da kurulan direniş cemiyetlerinden Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti, Erzurum'da bütün doğu illerini kapsayan bir kongre düzenlenmesini kararlaştırmıştı. 10 Temmuz 1919 tarihi için planlanan bu kongre, tarihi Erzurum Kongresi adını alacaktır. Ancak üyelerin zamanında gelememesi nedeniyle 23 Temmuzda yapılması kararlaştırılmıştır. Rauf Beyler 3 Temmuz'da geldikleri Erzurum'da, kongrenin başlayacağı 23 Temmuz gününe kadar farklı imtihanlara maruz kalmışlardı. Şöyle ki:

Amasya'da yayımlanan bildiri Osmanlı hükümeti tarafından dikkatle takip edilmiş ve bu kararlardan ötürü vazifeli olarak gönderdikleri Mustafa Kemal Paşa'yı, hakkında oluşan şikâyet ve ithamlar hususunda dinlenilmesi için İstanbul'a davet etmişlerdi. Bu davete gitmeyen Mustafa Kemal Paşa'yı görevinden alarak, emirlerinin hiçbir resmi geçerliliğinin bulunmadığını vilayetlere tebliğ etmek üzere Dâhiliye Nezareti'ni görevli kılmışlardı²⁰³. Damat Ferit Paşa Hükümeti İngiliz yanlısı siyaset yürüttüğünden, Mustafa Kemal Paşa'yı buna engel olarak görmekte ve ülkenin içinde bulunduğu durum da bahane edilerek derhal İstanbul'a dönmesi için çaba sarf etmekteydi²⁰⁴.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Erzurum'da eline ulaşan telgraflar karşısında bir karar vermesi gerekmişti. Rauf Bey böyle bir zamanda yanında durarak kendisine destek vermiştir. Tavsiyesi kendisinin istifa edip, sivil olarak direniş göstermesi yönündeydi²⁰⁵. İstifa için ise Mustafa Kemal Paşa, halk nezdinde olumsuz bir netice doğuracağı fikrinde olduğundan çekinceleri vardı. Rauf Bey Mustafa Kemal Paşa'nın bu çekincesine karşı "Tam aksine zafer mühürlü mazinle milletin kalbinde layık olduğun yeri daha parlak bir surette alacaksın"²⁰⁶ diyerek fikrini beyan etmiştir.

---

²⁰³ BOA, MV, 216/54

²⁰⁴ Osman Akandere-Hasan Ali Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Politikaları*, AAM, Ankara, 2011, s.23

²⁰⁵ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.IV, s.385

²⁰⁶ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.IV, s.385

Nihayetinde Mustafa Kemal Paşa sarayla muhabere etmek üzere 7-8 Temmuz gecesi telgraf makinesi başına çağrılmıştır. Yapılan telgraf muhaberesinde olumlu bir netice alınamayınca kendisine azledildiği bildirilmiştir. O da resmi göreviyle birlikte askerlikten ayrıldığını belirterek istifa etmiştir. 8 Temmuz'da çıkarılan İrade-i Seniyye ile Mustafa Kemal Paşa'nın Üçüncü Ordu Müfettişliği'ne son verilerek, emrin uygulanmasına Harbiye Nazırı memur edilerek, azil iradesi 13 Temmuz 1919'da Takvim-i Vekâyi'de yayımlanmıştır²⁰⁷. Akabinde Mustafa Kemal Paşa da, sine-i millete dönüp mücadelesine devam etmiştir.

Azil kararından sonra Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'e de üzüntülü bir tavır ile "Rauf'çuğum her şey bitti. Böyle buhranlı zamanlarda makam ve rütbenin halk gözünde tesiri büyük olduğundan bunlarsız ne yaparız? dediği vakit, Rauf Bey de "Bilakis Paşam, asıl şimdi mevki ve itibarınızın bir kat daha arttığı kanaatindeyim. Vatanın kurtarılması davasına, milletten bir fert gibi nefsinizi vakfedişiniz üzerine gerek ordu gerek halk gözünde eskisinden fazla sevgi ve itimada mazhar olacağınızdan eminim"²⁰⁸ diyerek yol arkadaşına destek çıkıp moral vermiştir. Ayrıca Rauf Bey; Vatan ve milletin kurtuluş ve istiklali ile saltanat ve hilafetin korunması, bilfiil temin olununcaya kadar Mustafa Kemal Paşa ile çalışacağına mukaddesatı namına yemin ederek Mustafa Kemal Paşa'ya desteğini ve davasına olan sadakatini de göstermiştir.

Birinci imtihan atlatıldıktan sonra sıra ikinci imtihana gelmişti. Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldiğinde Erzurum kongresi delegeleri çoktan seçilmişti. Kongreye katılma sorunu ortaya çıkınca bunu da Kazım Karabekir Paşa çözmeye çalışmıştır. Erzurum merkez delegelerinden Emekli Binbaşı Kazım Bey ve Cevat Beyler ile görüşüp, delegeliklerinden vazgeçmelerini söyleyerek istifa etmelerini sağlamış ve böylece Rauf Bey ile Mustafa Kemal Paşa kongreye delege olarak katılmışlardı²⁰⁹. Neticede kısa sürede bu gibi problemlerin üstesinden gelerek kongreye katılmışlardır. Kongre, 23 Temmuz 1919'da başlayıp 7 Ağustos'ta sona ermiş ve kongrede alınan kararlarla Milli Mücadele'nin dayanak noktası belirlenmiştir.

---

²⁰⁷ Takvim-i Vekayi, 13 Temmuz 1335/1919, s.1, nu:3596

²⁰⁸ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.41

²⁰⁹ Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, Nüve Matbaası, Ankara, 1968, s.65

2.7.1. Kongrede alınan Kararlar

Kongrenin başladığı gün Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Başkanı Raif Efendi, Mustafa Kemal Paşa'yı kongrenin başkanlığına, Rauf Bey'i de ikinci başkanlığa getirdiklerini bildirdi²¹⁰. Bu görev dolayısıyla Rauf Bey ikinci adam hüviyeti kazanmıştı. Rauf Bey'in ikinci başkan olması, Bahriye Nazırı yapmış biri olarak Osmanlı kamuoyunda tanınmış olması Milli Mücadele Hareketi'ne büyük bir ivme kazandırmıştır. Kongrenin açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa, memleketin durumundan bahsederek, buna karşı ne yapılması gerektiğini, hangi tedbirlerin alınmasının muvafık olabileceğini, bunları şahsi görüş ve mütalaaları olduğunu kaydederek konuşmasını tamamladı²¹¹. Kongre sonunda alınan kararlar şöyleydi:

“Milli sınırlar içinde vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılamaz

Her türlü yabancı işgal ve müdahaleye karşı Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde, millet topyekûn kendisini savunacak ve direnecektir

İstanbul hükümeti vatani koruma ve istiklali elde etme gücünü gösteremediği takdirde, bu gayeyi gerçekleştirmek için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri milli kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır

Kuvvâ-yı Milliyeyi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hakim kılmak esastır

Manda ve himaye kabul olunamaz

Hristiyan azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez

Milli meclisin derhal toplanmasını ve hükümetin yaptığı işlerin meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için çalışılacaktır.”²¹²

Ayrıca kongre, vatanın kurtuluşu adına her türlü önlemi ve siyasi kararları almaya ve uygulamaya yetkili olarak Heyet-i Temsiliye başkanlığına Mustafa Kemal Paşa'yı seçmiş, yardımcılık görevini de Rauf Bey'e tevdi etmiştir²¹³. Erzurum Kongresi ile halkın

---

²¹⁰ Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, s.81

²¹¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, TTK Yayınları, Ankara,1997, c.I, s.30

²¹² Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, s.88-89 ATATÜRK, *Nutuk*, s.46

²¹³ ATASE A, ATA-ZB, 4/101

alışkın olmadığı millet ve milli irade kavramları ön plana çıkartılmış, milli iradeye dayalı bir devletin oluşumunun temelleri atılmıştır.

Erzurum Kongresi devam ettiği günlerde 29 Temmuz'da İstanbul hükümeti Meclis-i Vükelâ'ca: "Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin hükümetin karar ve emirlerine aykırı hareketlerde bulunarak, kışkırtmalara ısrarla devam etmekte oldukları imza altında yayınladıkları bildirimler ile mahallerinden gelen yazılardan anlaşıldığından, adı geçenlerin derhal yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri hakkında karar alıp, bunun Harbiye Nezareti tarafından mülki memurluklara telgrafla acele bildirilmesi"²¹⁴ istenmiştir. Ancak hükümetin türlü çabalarına rağmen istekleri gerçekleşmemiştir.

Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in kongre faaliyetlerinden ötürü tutuklanacakları haberleri yayılmaya başlamıştı. Bunun üzerine 31 Temmuz'da aldıkları kararla, hem tutuklamanın önüne geçmek için hem de Milli Hareket'in vatan sathına yayılması için basın yoluyla gazete başta olmak üzere, bildiri şeklinde broşürlerle de en uzak yerlere ulaşılması hedeflenerek, Milli Hareket'in haklılığı ve Hükümetin acizliği halka duyurulmak istenmiştir²¹⁵.

2.7.2. Kongre Sonrası İstanbul Hükümeti ile İlişkiler

İstanbul Hükümeti Amasya Genelgesi'nin yayımlanmasından sonra hem padişahın ve sadrazamın ikbal hırsı ve hem de İtilaf Devletleri'ne karşı olan itaatlerinden, işgallere karşı direniş gösterip cemiyetler kurma faaliyetlerini zararlı sayıyorlardı. Bu noktada önlem almak düşüncesiyle Mustafa Kemal Paşa'yı görevinden azlettiler. Akabinde Rauf Bey'in eski Bahriye Nazırı olarak bu işlere kalkışmasını hoş karşılamadılar. Refet Bey'i de, Samsun dolaylarına İngilizlerin asker sevkine izin vermemesi üzerine Üçüncü Kolordu Kumandanlığı görevinden azlettiler²¹⁶. Ancak bunlara rağmen Mustafa Kemal ve arkadaşları itidallerini koruyarak faaliyetlerine devam edip Erzurum Kongresini gerçekleştirdiler.

Kongrede alınan kararlar İstanbul Hükümeti'nde şok etkisi yaratmıştı. Zira Anadolu'da halkın da sempatisini kazanmaya başlayan mücadele hareketi, alternatif yeni bir hükümetin kurulabileceğinden bahsediyor ve bu durumda İstanbul Hükümeti'nin tahtını

---

²¹⁴ *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Belge nu: 56

²¹⁵ ATASE A, ATA-ZB, 13/32

²¹⁶ Takvim-i Vekâyi, 17 Temmuz 1335/1919, nu:3600

sallayacağını düşündürüyordu. Damat Ferit Paşa'nın Takvim-i Vekâyi'de yayımlanan beyannameinde; Kuvây-ı milliye mensuplarını ittihatçı komite olarak adlandırıp, Kuvây-ı Milliye adı altında faaliyetler icra edenleri suret-i haktan görünüp erbâb-ı fesat olduklarını dile getirmişti²¹⁷.

Hükümet tarafından öncelikle Kuvây-ı Milliye'nin dağıtılması için mülki idarelere genelgelerle emirler gönderildi. Henüz ulusal anlamda vatan sathına yayılmayan harekete Sivas Kongresini yaptırmamak önemli idi. Bunun için bazı teşebbüslerde bulunarak öncelikle telgraf haberleşmesine engeller konulup, Erzurum Kongresi heyeti imzalı telgrafların kabul ve tevdiî men edilerek, bu yasağa uymayıp da telgrafları çeken memurların divanı harpte yargılanacağı belirtildi²¹⁸. Bunun yanı sıra doğu illerindeki komutanların yerleri değiştirildi. Anadolu'ya Milli Mücadele Hareketi'nin ne tür faaliyetlerde bulunduğunu öğrenmek adına tahkik heyetleri gönderildi. Ankara'ya gönderilen bir heyeti Ali Fuat Paşa'nın kaçırmasından ötürü, Paşa da 20. Kolordu komutanlığı görevinden azledildi²¹⁹. Kazım Karabekir Paşa da Milli Mücadele'den yana tavır gösterince, vekâleten baktığı Üçüncü Ordu Kumandanlığı görevinden alındı.²²⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın da halk nezdinde itibarsızlaşması için fahri yaverlik ünvanı ve nişanları alındı²²¹.

Bunlar üzerine Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'i yanına alarak Damat Ferit Paşa'ya "Millete karşı düşmanla birlikte haince harekette bulunmamayı, aklını başına alması gerektiği"²²² tavsiyesiyle bir telgraf gönderdi. Padişaha hitaben de telgraf göndermiş ancak Damat Ferit Paşa tarafından padişahın eline geçmesi engellenmişti. Bundan sonra da İstanbul Hükümeti ile ilişkiler kesilmiştir.

Milli Mücadele hareketi başlarken İstanbul Hükümeti yanlısı basın da boş durmamış, hareketin öncülerini İttihatçı olmakla suçlayıcı yazılar kaleme almışlardır. Alemdar gazetesinde Refii Cevat imzalı 'Yeni Çevirme Hareketi' başlıklı yazıda "İttihatçıların Kuvây-ı Milliye adında örgütlendiklerini, bu hareketin onlar için kaçırılmaz bir fırsat olduğunu" yazmıştır²²³. Aynı kişi, 'Yaşasın! Kuvayı Milliye' başlıklı yazısında, Kuvayı

²¹⁷ Takvim-i Vekayi, 4 Ağustos 1336/1920, nu: 3921

²¹⁸ BOA, DH-KMS, 532/60

²¹⁹ Takvim-i Vekayi, 31 Ağustos 1335/1919, nu: 3637

²²⁰ Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, s.499

²²¹ *Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri*, Belge nu:59

²²² Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.240

²²³ Alemdar Gazetesi, 25 Kanun-ı Evvel/Aralık 1335/1919, s.1

Milliye mensuplarını eleştirmiştir. Ferit Paşa zamanında devletin hiçbir zaman elim bir vaziyete düşmediğini, bütün millettten isteğinin de; “Kuvâyı Milliye’nin faaliyet-i milliye adıyla yediği herzenin tarihini takvimden koparıp saklamak ve İttihatçıların suratına tükürdükten sonra o takvimden kopardığı yaprağı onun suratına yapıştırmak”²²⁴ olduğunu belirtip, İttihatçıların Kuvâyı-ı Milliye içinde yuvalandıklarını belirtip Milli Mücadele Hareketi’ni sert bir üslupla eleştirmiştir.

2.8. Sivas Kongresi ve Rauf Bey

İstanbul Hükümeti, Erzurum’da temeli atılan Milli Mücadele Hareketinin Sivas Kongresi ile tamamlanmasını önlemeye çalışmak amacıyla bazı teşebbüslerde bulunmuştu. Rauf Beyler, 20 Ağustos 1919’da Erzurum’dan Sivas’a gitmek üzere yola çıkmadan önce, Sivas Valisi Reşit Paşa’dan kendilerine bir telgraf ulaşmıştı. Telgrafta Fransız Binbaşısı Brunot’un tehditleri şu şekilde anlatılıyordu:

*“Kongre heyeti Sivas’a gelerek burada bir kongre yaparlarsa, beş on gün içinde buraları işgal ederiz. Ancak kongre toplanır da Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri aleyhine kışkırtmada bulunmazsa toplanmasına izin veririz ve hatta bizzat Dâhiliye Nezareti aracılığıyla Mustafa Kemal’in tutuklanma kararını kaldırırız...”*²²⁵

Mustafa Kemal Paşa da, adeta her şeyin kendi ellerinde olduğunu ima eden Fransız binbaşısının bu söylediklerini tavizsiz reddederek Kongre üzerinde söz sahibinin millet olduğunu vurgulayıp, bunların boş kuruntudan öteye geçemeyeceklerini, işgal teşebbüsünde bulunurlarsa da bunun kolay iş olmayacağını, Fransız milletinin de olurlarını almalarının icap edeceğini belirten bir telgrafla cevap vermiştir²²⁶.

Ayrıca Dâhiliye Nezaretinden Sivas Valiliğine çekilen bir telgrafta Kongre üyeleri ve delegelerinin Sivas’a “gelecek olurlar ise orada içtimalarına zinhar meydan verilmeyerek her birinin memleketlerine izamları”²²⁷ istenmiştir.

Tüm bu engellere rağmen Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey, 29 Ağustos 1919’da Erzurum’dan ayrılıp, olağanüstü tedbirler alınarak Sivas’a geldiler. 4 Eylül 1919’da

²²⁴ Alemdar, 17 Mart 1336/1920, s.1

²²⁵ Atatürk, *Nutuk*, s.55

²²⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.55

²²⁷ BOA, DH-ŞFR, 102/183

olumsuz şayialara rağmen toplanan Sivas Kongresi, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen 38 delege ile milletin kaderini etkileyecek önemli kararlara imza atılacaktı.

2.8.1. Mustafa Kemal'in Liderliği Sorunu

4 Eylül de 1919'da saat ikide başlayan kongrede Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olması hususunda bir takım anlaşmazlıklar çıkmıştır. Şöyle ki; kongrenin açılış konuşmasını Mustafa Kemal Paşa yaptıktan sonra, söz alan İsmail Fazıl Paşa kongre başkanlığı için yaptığı teklifte: "Efendim, şimdi tabii riyaset meselesi bahis mevzuu olacak. Bendeniz riyasetin, birer gün veya birer hafta devam etmek üzere nöbet usulü ile olmasını, aza veya temsil edilen vilayet ve sancak isimlerinin baş harfleri sırası ile ihraz edilmesini teklif ediyorum dedi. Ani olan bu teklif karşısında Mustafa Kemal Paşa; Bu neden icap ediyor efendim? diye cevap verdi. Fazıl Paşa da: Bu suretle işin içine şahsiyet karışmamış olacağı gibi dışarıya karşı eşitliğe riayet ettiğimizden hüsn-i tesir etmiş olur"²²⁸ diye mukabele etti.

Kongredeki başkan seçme mevzuu Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşları ve özellikle Rauf Bey nezdinde bir liderlik sorununa dönüşmüştü. Bu olaydan sonra Mustafa Kemal Paşa, kongre başlamadan önce Hüsrev Sami Bey'den aldığı malumatı, Nutuk'ta şöyle anlatır; Hüsrev Sami Bey "Başkanlık meselesinin kongreden önce Rauf Bey ve bazı arkadaşları nezdinde, Bekir Sami Bey'in evinde özel bir toplantıda konuşulup, Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olmaması yönünde karar kılındığı"²²⁹ şekliyle Mustafa Kemal Paşa'ya ifade etmiş ve O'da Rauf Bey'in böyle bir şey yapabileceğine ihtimal vermemiştir. Ancak kongre salonuna girmeden önce koridorda Rauf Bey'e rastlamış ve " 'kimi başkan yapalım' diye sormuştur. Rauf Bey de keskin bir dille 'sen başkan olmamalısın' diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, aldığı malumatın doğruluğuna inanarak Rauf Bey'e; 'Anladım, Bekir Sami Bey'in evinde almış olduğunuz kararı bana bildiriyorsun', diye mukabelede bulunup, Rauf Bey'in cevabını beklemeden yanından uzaklaşıp Kongre salonuna girmiştir."²³⁰

Rauf Bey ise anılarında bu konu ile ilgili, kongredeki bazı kişilerin Mustafa Kemal Paşa'yı kastederek, askerlikten istifa etse de halkın içinden sivil birinin başkan olmasını

²²⁸ Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s.2

²²⁹ Atatürk, *Nutuk*, s.60

²³⁰ Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c.I, s. 212 Atatürk, *Nutuk*, s.60

istediklerini belirterek konuyu Mustafa Kemal Paşa'ya açtığını, Paşa'nın da durumun nazik olduğunu, aralarında kongreyi yönetebilecek kimseyi göremediğinden kendisinin başkanlık yapmak istediğini ve itiraz edenlerin de bu şekilde ikna edilmesini istediğini ifade etmişken başkanlıkla ilgili kendi düşüncesinden bahsetmemiştir²³¹.

Mustafa Kemal Paşa ise başkanlık konusundaki düşüncesi ile ilgili: “Bu kongrede başkanlık meselesine önem vermediğini, başkanlığa belki yaşlı bir zatın getirilmesinin uygun olacağını düşünüyordu... En yakın arkadaşlarının, daha dün İstanbul'dan gelmiş ve doğal olarak işin içyüzünü bilmeyen, saygı duyduğu yaşlı bir zatın diliyle kendisine şahsiyattan söz ettiklerini belirtmiştir. Akabinde bu teklifi reye koyduğunu, çoğunlukla reddettiklerini, Başkan seçimini gizli oyla yaptırıp, üç olumsuz oya karşı kendisini başkan seçtiklerini”²³² ifade ederek düşüncesini belirtmiştir. Neticede riyâsete Mustafa Kemal Paşa getirilerek kriz çözülmüş, ikinci reisliğe de Rauf Bey ve İsmail Fazıl Paşa seçilmiş ve böylelikle müzâkereler başlamıştır²³³.

2.8.2. Kongrede Alınan Kararlar

Yedi gün süren kongre çalışmalarında çeşitli meseleler üzerinde -bilhassa manda ve himaye meselesinde- hararetli tartışmalar olmuştur. Neticede alınan kararlar şöyledir:

“Türkiye'nin sınırları Mondros Mütarekesi ile belirlenmiş kabul edilmektedir. Bu sınırlar içindeki bölgeler bölünmez bir bütündür

Osmanlı topraklarının bütünlüğünü, hilafet ve saltanatın güvenliğini sağlamak için milli güçlerin etkinliği ve milli egemenliğin üstün kılınması esastır

Ülkeyi parçalama, üzerinde Ermeni ve Rum Devletleri kurma girişimleri karşısında hep birlikte savunma yapılacaktır

Hristiyan azınlıklara siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar tanınmaz. Vatanın bölünmesi için hiçbir öneri kabul edilemez

---

²³¹ Yakın Tarihimiz, c.IV, s.83

²³² Atatürk, *Nutuk*, s.60

²³³ ATASE A, ATA-ZB, 6/55

Ulusun kendi geleceğini belirleyebilmesi ve hükümetin başıboş bırakılmasının önlenmesi için Meclis-i Mebûsan'ın derhal toplanması gerekir

Ulusal direnişi gerçekleştirmek için kurulan cemiyetler birleştirilmiş ve adı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti olmuştur

Bu kararları yürütmek ve izlemek için kongre tarafından bir Heyet-i Temsiliye seçilmiş ve köylerden vilayet merkezlerine kadar bilcümle milli teşkilatları birleştirerek idare etme yetkisi verilmiştir.”²³⁴

Sivas Kongresi ile milli mücadele hareketinin liderleri, Türk milletinin direnişini Heyet-i Temsiliye ile vatan sathına yaymış, cemiyet çatısı altında toplayarak meşru bir kurumsallaşmayı sağlamıştır. Ayrıca kongre çalışmaları ve aldığı kararlar Avrupa Basınında da yakından takip edilmiştir. İsviçre Gazetesi, Neue Zurcher Zeitung, 30 Eylül 1919 tarihli bir haberinin Fransızca tercümesinde “İstanbul'dan gelen habere göre Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki ihtilalci hareketin önem kazanmakta olduğu ve bunun da Osmanlı Hükümeti ile aralarında sert bir mücadeleye yol açtığını, Sivas Kongresi'nde İstanbul Hükümeti ile olan ilişkilerin sona erdiğini, bu durumun Anadolu'da nasıl karşılık bulacağını yakından takip edileceğini yazarken; Berliner Tagblatt Gazetesinde ise, 20. Kolordunun kongrenin kararlarını uygulamak üzere hazır olduğunu duyurduğunu, Eskişehir ve Afyon illerinin bazı bölgelerinin harekete katıldığını ve bu hareketin İstanbul'dan mühimmat ve malzemeleri ayırarak harekete geçtiğini, birçok insanın bu harekete katıldığını, telgrafların içeriğinin gizli olduğu ancak bilgilerin gizemli bir şekilde sızdırıldığını”²³⁵ haber yaparak yeni milli oluşumun Avrupa nezdinde de takip edildiğini göstermektedir.

2.8.3. Manda Meselesi ile İlgili Düşünceleri

Rauf Bey, Sivas Kongresi'nde üzerinde en çok durulan meselelerden birinin manda olduğunu belirtmiştir. Ne İstanbul'da, ne Anadolu'ya geçtiklerinde ne de Erzurum'da böyle bir şeyi düşünmediklerini, bazı arkadaşlarının Amerikan himayesine sıcak baktıklarını ifade etmiştir. Özellikle İstanbul'daki manda taraftarlarının sözcüsü durumunda olan Halide edip Adıvar'ın; İngiliz himayesindense, kurtuluşa kadar geçici

²³⁴ Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s.82-83-84

²³⁵ BOA, HR.SYS, 2636/34

bir Amerikan mandasına girmeyi ehven-i şer olarak gördüğünü, yazdığı bir mektupla Mustafa Kemal Paşa ve Kendisini, manda düşüncesine temayül ettirdiğini belirtmiştir²³⁶.

Kongrede Refet Bey de manda ile ilgili görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

“Bizim Amerika mandasını tercih etmekten maksadımız, sömürgeci İngiliz mandasından kurtulmak ve milletlerin vicdanlarına riayetkâr Amerika’yı kabul etmektir. Manda ile istiklal birbirine mani şeyler değildir. Yalnız biz hakikatte kuvvetli olamazsak işte o zaman manda altında eziliriz... İzmir Yunanistan da kalsa aramızda harp çıksa Erzurum’dan hangi trenle asker getireceğiz? Binaenaleyh Amerikan mandası her şeyden evvel bir kefil ve destek bulmak için lazımdır... Şimdiye kadar ne çektiysek İngiltere’nin elinde oyuncak olmakla çektik, bu yüzden onun rakibi olan Amerika’nın mandasına muhtacız”²³⁷

Refet Bey’in Amerika mandaterliği savunmasının kongre üyelerini etkileyeceğini düşünen Mustafa Kemal Paşa celseye ara vermiştir²³⁸. Uzayan tartışmalardan sonra Rauf Bey de ara verilen kongrenin beşinci içtimâsında: “Bu mesele ile ilgili şimdiye kadar farklı mahfillerde çok şey söylendi. Gerçi yüksek heyetiniz dış desteği kabul buyurmuşsa da bu desteği kimden isteyeceğimiz açıklanmadı. Amerika olduğu ima ediliyorsa bunun doğrudan açıklanmasında mahzur olamaz diye söze başlayıp devamında memleketimize karşı bîtaraf duran Amerika’yı arkamıza almayı kabule mecburuz demiştir.”²³⁹ Rauf Bey, himaye bakımından Amerikan mandaterliğini kabul etmeyip, Erzurum Kongresi’nde alınan karar gereğince, -memleketimize karşı istila isteği olmayan herhangi bir devletin fenne, sanayiye ve ekonomiyeye ait yatırımları hoşnutlukla karşılarız- maddesine dayanarak, o dönemde tarafsız olan Amerikan yardımına sıcak baktığını belirtip, milli hareketin tanıtılması, gidişatı ve tutarlılığını kontrol için bir heyetin gelmesini teklif etmiştir. Akabinde oya sunulan teklifi kabul edilmiştir. Bununla Rauf Bey manda ile ilgili düşüncesinin yardım eksenli olduğunu belirtmiş ve üzerinde çok tartışılan meseleyi sonuca götürerek tatlılıkla halletmiştir.

Ayrıca Rauf Bey, Amerika Telsiz Telgraf Bahriye Ajansı’na 19 Şubat 1920’de verdiği beyanatında manda meselesine dair açık ve net düşüncesini dile getirmiştir. Mandaterlik meselesi hakkında Amerika’dan matbuat sendikası muhabiri Rauf Bey’in fikrini merak etmiş ve Rauf Bey muhabire “Manda nedir? Bizim Anadolulular manda kelimesini işittikleri zaman camuştan başka bir şey anlamazlar. Ciddi olarak diyorum ki manda

²³⁶ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.250

²³⁷ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, s.64-65

²³⁸ Atatürk, *Nutuk*, s.75

²³⁹ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, s.83

kelimesi kapsayıcılığı pek geniş olan bir kelimedir. Mandaya herkes ve her hükümet başka başka manalar vermektedir. Muhabirin eğer bir manda kabul edilecekse, Müdafaa-i Milliye'nin kimi tercih edeceği sorusuna cevap olarak Rauf Bey:

“Mütârekeyi imza eden adamlardan birisiyim ve mütârekenâmenin ne gibi maddeler içerdiğini pekâla biliyorum. Mütârekenin imza aşamasındaki hudutlarımızın muhafazasını istiyoruz. Biz Avrupa hükümetlerinin, Türkiye'mizi ecnebilerin tesirinden âzâde kılarak yaşamak vaziyetini vermelerini istiyoruz. Biz bu isteğimizin inkişâf etmesi için Avrupa sermayesine muhtaç olduğumuza kâniiz ve Avrupa uzmanlarının yardımını kabule hazırız; fakat bir ecnebî tahakkümünü istemiyoruz. Biz Türk arazisini ecnebî bir hükümete ilhak etmek olan çürük bir politika istemiyoruz; istediğimiz şey Türkiye'nin Türkler için serbestçe gelişmesine, muhtaç olduğu ekonomik destektir...”²⁴⁰ diye görüşünü belirtmesiyle gerçekten de manda hakkındaki düşüncesinin yardım amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta mesele ile alakalı Rauf Bey'in; “Erzurum Kongresindeki yedinci maddeyi -herhangi bir devletin maddi, ilmi, sosyal ve fenni yardımını istemeyi- yanlış anladığını, maddede belirtilenin gayet açık olduğunu, Amerika'nın kastedilmediğini, herhangi bir devletin olabileceğini, ancak Rauf'un bu durum da Amerikan mandaterliği düşündüğünü açık etmiştir” diyerek Rauf Bey'in yardım eksenli değil de himayeyi kabul ettiği düşüncesini belirtmiştir²⁴¹.

Nihayetinde kontrol için davet edilen heyeti, Amerikan Başkanı Wilson, Ermenistan mandası açısından da Türkiye'nin durumunu incelemek üzere General Harbord başkanlığında İstanbul'dan 20 Eylül 1919'da Doğu illerine göndermiştir. Heyetin sorunsuz bir şekilde yolculuk yapması, her türlü kolaylığın sağlanması ve güzel istikbal görmesi için İstanbul Hükümeti tarafından bazı Doğu illeri Valiliklerine telgraf gönderilmiştir²⁴². Bu yolculuk sırasında Sivas'a da uğrayan heyet burada milli mücadele hareketi liderleri ile temasta bulundu. Harbord, Mustafa Kemal Paşa ile de görüşme yapmış ve bu görüşmede, heyeti karşılama görevini üstlenen Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında tercüman olarak bulunmuştur²⁴³.

Harbord hazırladığı rapor da doğu illerinde çoğunluğu Ermenilerin teşkil etmediğini, İstanbul hükümetine karşı Anadolu'daki hareketin doğuşunu, Hareketin ittihatçılıkla ilgisinin olmadığını, manda konusunun himaye olarak değil de bir büyük kardeşin

²⁴⁰ ATASE, ATA-ZB, 31/78

²⁴¹ Atatürk, *Nutuk*, s.78

²⁴² BOA, DH.ŞFR, 103/185

²⁴³ Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, TTK Yayınları, Ankara, 2004, s.52

nasihati veya dış yardımı olarak gördüklerini, işgaller karşısında Anadolu da kurulan küçük birliklerin Sivas Kongresinde birleştirildiklerini belirtmiştir²⁴⁴.

2.9. Heyet-i Temsiliye'deki Faaliyetleri

2.9.1. Amasya Protokolü

Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa ettikten sonra yerine Ali Rıza Paşa Kabinesi kurulmuştur. Bu arada Heyet-i Temsiliye aldıkları karar doğrultusunda hükümete seçimleri yaptırmayı ve Meclis-i Mebûsan'ı açtırmayı istemişlerdi. Bu noktada yeni kurulan hükümetle irtibata geçme gereği duymuşlardı. Sadrazam Ali Rıza Paşa ise, Milli Mücadele liderleri ile yakınlaşma politikası izlemiş, Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı da Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere görevlendirmiştir.

Amasya Protokolü olarak gerçekleşen bu görüşmelere 20-22 Ekim 1919'da Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ve Bekir Sami Bey katılmıştır. Üç gün süren görüşmelerde ikişer nüsha olarak beş ayrı protokol imzalanmıştır²⁴⁵. Amasya'da yapılan görüşmelerde; Osmanlı kavminin hükümdara olan bağlılığının memleketin maruz kaldığı felaketler neticesinde bir kat daha arttığı, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin aslı hedefinin Hilafet ve saltanatın bekası ve korunması olduğu belirtildikten sonra Sivas Kongresi'nde belirlenen hususlara ayrıntılarıyla inilip, hükümet aleyhine ve lehine yazılar ve beyanlar verilmemesi ve Meclisin güvenli bir yerde İstanbul dışında toplanması istenmiştir²⁴⁶. Meclisin İstanbul dışında toplanmasına söz vermeyen Salih Paşa ise hükümeti ikna edeceğini edemezse istifa edeceğini belirtmiştir. Fakat Salih Paşa, bu konuda hükümeti ikna edemediği gibi kendisi de istifa etmemiştir.

Görüşmelerin en önemli neticesi, Anadolu Hareketi ve Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul Hükümeti tarafından resmen tanınmış siyasi bir oluşum olduğunun kabullenilmesi idi.

2.9.2. Sivas'ta Komutanlar Toplantısı

Salih Paşa, İstanbul Hükümeti'nin meclisin İstanbul'da toplanması isteğini Heyet-i Temsiliye'ye çektiği telgrafla bildirmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Kolordu komutanı arkadaşlarını Sivas'a davet etmiş ve aralarında gerçekleşen görüşmede üç nokta

---

²⁴⁴ Goloğlu, *Sivas Kongresi*, s.153

²⁴⁵ Atatürk, *Nutuk*, s.167

²⁴⁶ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, TTK Yayınları, Ankara,1989, s.25-29

üzerinde durulmuştur. Bu noktalar; Meclis-i Mebûsan'ın nerede toplanacağı, meclis toplandıktan sonra Heyet-i Temsiliye'nin alacağı şekil, Paris Sulh Konferansı'nın olumlu ve olumsuz karar vermesine karşı hangi politikanın izleneceği yönünde idi. 19 kişinin katılması gereken toplantı genellikle 10 kişi ile yapılmıştır²⁴⁷.

Toplantıda çoğunlukla Meclis-i Mebûsan'ın İstanbul ya da başka yerde toplanmasının avantajları ve dezavantajları üzerinde durulmuştur. Kazım Karabekir Paşa görüşünü belirterek; Meclisin İstanbul'da toplanmasını, çoğunluk vekilin İstanbul'da olması dolayısıyla Anadolu'da toplanırsa oraya gelememelerini, bunun da yeni sağlanmış olan İstanbul-Anadolu ilişkisini koparabileceğini belirttikten sonra şöyle demiştir:

*“Bu meclisin ömür ve istikbali yoktur. Meclis toplandı diye İtilaf devletleri hakkımızda verdikleri kararı değiştirecek değillerdir. Aksine Kuvây-ı Milliye'nin mufassalası sayacakları mebusları, İngilizler ilk fırsatta yakalayıp süreceklidir. İşte o gün, milli hükümetin en iyi şekilde kurulabileceği gündür...”*²⁴⁸

Devamında da ikiye bölünmek gerektiğini, orada bir karışıklık olması ihtimaline karşı varlığı elzem olanların gitmemesini, tedbirli davranılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu sözler karşısında Rauf Bey şöyle karşılık vermiştir: “Demek İstanbul'da Mebûsan Meclisi'ni, İngilizler basıp, mebusları tutuklayıp sürerlerse, milli hükümetin kurulmasına kesin karar verip, kolaylıkla muvaffak olacaksınız? Kazım Paşa da ‘evet’ diye cevap vermiştir. Akabinde, ‘peki ya İngilizler meclisi basmazlarsa?’ diye sormuş, ‘*bu mukadderdir*’, cevabı üzerine de ‘O halde bu işi tahakkuk ettirmek için ben tehlikeyi göze alıyorum. İstanbul'a meclise gideceğim ve dediğiniz olmazsa, Anadolu'da milli hükümeti kurmaya muvaffak olmanız için, gerekirse meclisin ortasında bomba patlatarak kendimi feda edeceğim’ demiştir.”²⁴⁹ Kazım Karabekir Paşa'nın yapmış olduğu bu öneri, vatan müdafaası adına Rauf Bey'in aklına yatmış, İstanbul'a gitme konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın istememesine rağmen gönüllü olmuştur.

Çoğunluk da Kazım Karabekir Paşa'nın görüşünde birleşince neticede tüm güvenlik tedbirlerini alarak, Mebuslar İstanbul'a gitmeden önce Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir ve Edirne gibi yerlerde toplanıp durum hakkında aydınlatılarak, Meclis'in İstanbul'da toplanılmasına karar verilmiştir²⁵⁰.

²⁴⁷ Atatürk, *Nutuk*, s.187

²⁴⁸ Uluğ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s.10-11

²⁴⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.I, s.289

²⁵⁰ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.II, s.167

Bu sırada da İstanbul Hükümeti ile iletişim içerisinde olan Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey için Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın bir endişesi olmuştur. Bu endişesini 6 Teşrin-i Sani/Kasım 1335/1919'de Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta da belirtmiştir. Cemal Paşa telgrafında; Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizler tarafından sevilmemesinden ötürü haklarında bir teşebbüste bulunmaları ihtimaline karşın mebus olarak meclise ve İstanbul'a gelmelerinin sıkıntı doğurabileceğini ve Sivas'ta başlayan hareketin bu suretle zayıf kalabileceğini belirtmiştir²⁵¹.

Bu tarzda birçok telgraf alan Mustafa Kemal Paşa da, bu endişelere gerek olmadığını, bu tarzda düşünenlerin Sivas'taki hareketten layıkıyla haberdar olmadıklarını, Heyet-i Temsiliye'nin vazifesini yapmaya devam edeceğini ve tam bir güvenlik sağlanana kadar Anadolu'da kalacağını ve ona göre hareket edeceğini belirtmiştir²⁵².

2.10. Rauf Bey'in Meclis-i Mebûsan'daki Faaliyetleri

2.10.1. Meclis-i Mebûsan'ın Açılması

Komutanlar toplantısında alınan karar gereği mebuslar bilgilendirilmek üzere Eskişehir'de toplanılacaktı. Ancak Eskişehir'de yol durumunun sıkıntılı olması, Ali Fuat Paşa'nın da Ankara'da güvenlik önlemleri almasından dolayı kabile Ankara'da toplanmıştır. Yapılan çağrı üzerine Heyet-i Temsiliye Üyeleri 18 Aralık 1919'da Sivas'tan Ankara'ya gitmek üzere üç otomobillik kabile ile yola çıkmışlardır²⁵³. İlk otomobilde Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey ve Yaver Cevat Abbas Bey vardı. Diğer iki arabada da Heyet-i Temsiliye Üyeleri bulunuyordu²⁵⁴.

İlk mola yerleri olan Kayseri'de üç gün kalınıp, halk ve şehrin ileri gelenleriyle temasta bulunuldu. Buradan 28 Aralık 1919'da Ankara'ya varıldı. Ankara'da halk nezdinde nasıl karşılandıklarına dair, Ankara Vilayetinden Hükümete çekilen telgrafta;

“Mustafa Kemal Paşa ve rüfekâsı dün akşam saat üç raddelerinde Ankara'ya gelerek doğruca Hazret-i Bayram Veli hazretlerinin türbe-i şerifelerini ziyaret ettikten sonra hükümet pişgâhına toplanan binlerce ahali tarafından alkışlarla ortaya alınıp kurbanlar kesilmiş halife ve padişah-ı muazzam efendimiz hazretlerinin ve devlet ve milletimizin saadeti namına dualar edildikten sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından aynı mealde bir nutuk irad edilmiştir. Karşılılamaya

²⁵¹ ATASE A, ATA-ZB, 9/97

²⁵² ATASE A, ATA-ZB, 23/86

²⁵³ BOA, DH.KMS, 53-4/21

²⁵⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. I, s. 291

şehre üç saatlik mesafeden Ankara ahalisiyle çevre ilçelerden gelen eşraf ve ayan ve müdafaa-i hukuk-ı milliye heyet-i idareleriyle iki yakalı şekilde aralarından samimî alkışlar içinde geçtiği ve Ankara zeybekleri tarafından kılıç ve kalkan oyunu oynandığı, karşılayanların bir kısmının silahlı olduğu hâlde ufak bir münasebetsizlik bile katiyyen vukua gelmediği ve heyetin Hacı Bektaş karyesinde Çelebi Cemaleddin Efendi tarafından misafir edildikleri”²⁵⁵ bildirilmiş ve Kuvây-ı Milliye’nin halk nezdinde çabucak kabul gördüğü ve Ankara’da nümâyişle karşılandıkları belirtilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa da, Mebuslara mecliste yapacakları çalışmalara dair bazı direktiflerde bulunmuştur: Bu direktifler şöyle idi:

- 1.“Meclisin İstanbul’da toplanması durumuna karşı, İstanbul’da ve bütün vatanda gerekli tedbirleri almak
- 2.Mebusan Meclisi’nde vatanın tamamını, temsil edecek bir grup oluşturmak
- 3.Mecliste güçlü bir grup oluşturduktan sonra, Mustafa Kemal Paşa’nın meclis başkanı seçilmesi için çalışmaktır.”²⁵⁶

Meclisin açılma tarihi hükümet tarafından devamlı ertelenince Milli Mücadele Hareketi’ne sıcak bakan Sadrazam Ali Rıza Paşa bir ara istifa etmeyi düşünmüş, Rauf Bey de sadrazamla görüşerek, kabinenin mecliste gurup ve çoğunluğu oluşturuncaya kadar katiyyen istifa etmemesi gerektiğini belirtip Ali Rıza Paşa’yı ikna etmiştir²⁵⁷.

Seçimler 12 Ocak 1920’de yapıp bitirildikten sonra Mebûsan Meclisi İstanbul’da padişahın nutku ile açılmıştır. İstanbul’a Sivas Mebusu olarak Rauf Bey ile Trabzon’dan mebus seçilen Hüsrev(Gerede) Bey birlikte gitmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa Erzurum’dan Mebus seçildiği halde Kazım Karabekir Paşa’nın bahsettiği-suikast girişimi ihtimaline binaen varlığı elzem olanların İstanbul’a gitmemesi- düşüncesi dolayısıyla Ankara’da kalmıştır.

Meclis açıldığı gün Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa da meclise Ankara’dan, milletin mukadderatının meşru merciinin meclis olduğunu belirten, bir tebrik telgrafi çekerek, Anadolu’daki yeni oluşumun varlığını bir kez daha göstermiştir. Mustafa Kemal

---

²⁵⁵ BOA, DH.KMS, 53-4/21-2

²⁵⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.190

²⁵⁷ ATASE A, ATA-ZB, 23/103

Paşa ayrıca rahatsızlığından dolayı meclise katılamayan Padişaha da dua ederek geçmiş olsun dileklerini içeren bir telgraf göndermiştir²⁵⁸.

Rauf Bey, Mecliste bulunduğu günlerde; Meclisin çok zor şartlar altında çalıştığını, mebusların durumu layıkıyla kavrayamadığını, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Padişahın tesiri altında kaldığından her konuda anlaşma sağlanamadığını düşünmekte ve bir taraftan da Milli Mücadele Hareketinin manasını kavrayamamış olanlarla uğraşmakta ve bazen onları uyarmak zorunda kalmaktaydı. Bu gibi durumlar karşısında Rauf Bey, Mecliste hoşgörü ve sabrından ödün vermeyerek çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

Rauf Bey, Komutanlar toplantısında aldıkları karar gereği Meclis başkanlığı seçimlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın başkan seçilmesi için çalışmıştı. Rauf Bey çalışmalarına dair Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta; mebuslarla yapılan temaslardan çıkan neticenin, Mustafa Kemal Paşa'nın her ihtimale karşı dışarıda Kuvâ-yı Milliye'nin başında kalması noktasında birleştiğini, İstanbul'a gelmesinin uygun olmadığından anormal bir durum hâsıl edeceğini bildirmiş ve 29 Ocak tarihli telgrafında da; başkanlık meselesinin özel bir toplantıda tekrar konuşulduğunu, O dönem Edirne Mebusu olan Şeref Bey'in, Mustafa Kemal Paşa'nın seçilmesini önerdiğini, müzakereler neticesinde toplantıdakilerin Mustafa Kemal Paşa'ya karşı son derece hürmetkâr olduğu ve başkanlığın bile yüksek mevkiine nazaran küçük kalacağına hükmeylediklerini bildirerek Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığının uygun görülmediğini bildirmiştir²⁵⁹.

Mustafa Kemal Paşa da o günkü şartların gerektirdiği sonucu kabul etmek durumunda kalarak ve Rauf Bey'in telgraflarından bu konuda çok fazla çaba göstermediğini düşünüp, bu duruma da içerleyerek şöyle demiştir:

*“Başkanlık konusunda mebusların beğendiklerini yapmaya hakları tabiidir. Kezalik benim reisliğimi bahis mevzu ederek muvaffak olamamak, Kuvâ-yı Milliye'nin zaafını ima edebileceğinden, muvaffakiyet temin edilmedikçe hiç teşebbüs etmemek evladır. İleri sürülen sakıncalar daha önce etraflıca düşünülen şeylerdir...”*²⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olması hususu, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde ve burada da gündeme gelmiştir. Rauf Bey ve arkadaşları, Mustafa Kemal Paşa'yı Milli Mücadelenin askeri olarak yöneticisi ve kendilerini bu konuda yönlendiren bir baş olarak

²⁵⁸ Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, belge nu:79

²⁵⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.10

²⁶⁰ Atatürk, *Nutuk*, s.257

görmek istiyor ve öyle kalmasını istiyorlardı. Siyasi meselelerle uğraşp yıpranmasını istemiyorlardı. Belki bu düşünceleri sebebiyle başkanlık konusunda hep bir tartışma ortamı olmuştur. Bu tartışmalarda ise genelde Mustafa Kemal Paşa sağduyulu davranarak mücadelenin sekteye uğramaması için meseleyi büyütmeden çözmeye çalışmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın yerine meclis başkanı olarak Celalettin Arif Bey seçilmiştir. Başkanlık meselesinden sonra sıra yapılacak diğer meseleye gelmişti. O da karar verdikleri üzere mecliste Müdafaa-î Hukuk Grubu oluşturmaktı. Bu amaçla Rauf Bey, seksen kadar arkadaşıyla, 7 Şubat 1920 günü Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine, Felah-ı Vatan Grubu adında bir grup kurmuşlardır²⁶¹. Mevcut vekillerin yüzde altmışını teşkil eden bu grupla Rauf Bey, vatanın korunması ve milletin bağımsızlığını temin adına mecliste çalışmaya başlamışlardır.

2.10.2. Misak-ı Milli Beyannamesi

Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis başkanı olmasını sağlayamamış ve Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine Felah-ı Vatan Grubu ismiyle bir grup kurmuştu. Bu iki mesele Rauf Bey'e karşı muhalefetin zeminini oluşturmuştur. Rauf Bey'ler kendilerine verilen direktifi tam olarak yerine getiremeseler de Osmanlı'nın son meclisinde tüm vatani ilgilendiren bir karar metnini meclisten geçirmeleri büyük bir başarı olmuştur.

28 Ocak gününde Grup üyeleri, aralarında yaptıkları gizli toplantıda kabul ve imza ettikleri Misak-ı Milli Metnini Meclis-i Mebûsan'ın 17 Şubat 1920 günkü toplantısında meclise sunmuşlardır²⁶².

Mecliste müzakere edilmesine gerek duyulmadan, Edirne Mebusu Şeref Bey tarafından ön konuşma yapılarak Misak-ı Milli Beyannamesi, Mecliste okunması suretiyle, oya koyulmuş çoklukla kabul edilmiştir. Tüm vatani kapsayan Misak-ı Milli Beyannamesi sadeleştirilmiş özetiyle şöyledir:

Birinci madde: “Osmanlı ülkesinin ahalisi çoğunluk itibariyle Arap olan kesimlerinin mukadderatı, halk tarafından serbestçe verilecek oylara göre tayin edilmelidir.

---

²⁶¹ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.46

²⁶² MM ZC, 17 Şubat 1336/1920, Devre:4, c.I, İçtima:1, s.143

İkinci madde: Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda genel oylarıyla anavatana katılmış olan üç sancak(Kars, Ardahan, Artvin) için icap ederse serbestçe umumun reyine müracaat edilmesi kabul edilir.

Üçüncü madde: Garbi Trakya'nın hukuki vaziyeti de, sakinlerinin tam hürriyet içinde verecekleri oylara göre tespit olunmalıdır.

Dördüncü madde: İstanbul şehriyle Marmara denizinin emniyeti mahfuz kalmak şartıyla Çanakkale ve İstanbul boğazlarının ticaret ve ulaşımına açılması yolunda bütün ilgili devletlerin verecekleri karar kabul olacaktır.

Beşinci madde: azınlıkların hakları İtilaf Devletleri'yle hasımları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılan esaslar dahilinde teyit ve temin olunacaktır.

Altıncı madde: milli ve iktisadi gelişmemizi sağlamak ve işlerimizi daha modern ve düzgün bir şekilde çevirebilmek için her devlet gibi bizimde tam serbestlik ve egemenliğe sahip olmamız hayat ve becamızın başlıca esasıdır. Bu sebeple siyasi, adli, mali gelişmemize engel olacak sair kayıtlara muhalifiz"²⁶³.

2.10.3. Meclis-i Mebûsan'ın İtilaf Devletleri Tarafından Basılması ve Tutuklanması

Misak-ı Milli mecliste kabul edildikten sonra Ali Rıza Paşa hükümeti istifa etmiş yerine Salih Paşa Kabinesi kurulmuştur. Padişahın tesiri altındaki bu hükümet de diğerleri gibi, İngilizlerin tazyikiyle, çökmüş olan Osmanlıyı iyice boşlukta bırakmıştır. Rauf Bey'ler, Felah-ı Vatan Grubu ile vatani ayakta tutmaya çalışsalar da aldıkları malumat buna fırsat vermemiştir. Rauf Bey, aldığı malumatı Mustafa Kemal Paşa'ya 11 Martta çektiği telgrafla anlatmıştır. Telgrafta: İtalyan kaynaklarından güvenilir bir zata gizlice verilen mahrem habere göre, yabancı mümessiller Kuvây-ı Milliye başlarının tutuklanmasını veya meclisi basıp bazı tutuklamalar yapmak üzere olduklarını haber aldığını belirterek... "Tabii her iki ihtimale karşı buradan hiçbir yere gidilmeyecek, işin sonuna kadar namus vazifesi ifa kılınacaktır... Salih Paşa bu vaziyete bilerek sebep olmaktadır. Evvelce arz eylediğimiz üzere bu renksiz yeni kabinenin düşürülmesi için son derece

---

²⁶³ Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet-1920*, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s.80-81

çalışacağız...’’²⁶⁴ diye ifade ederek durumdan haberdar etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da pek aceledir kaydıyla Rauf Bey’e düşüncesini bir telgrafla bildirmiştir:

“İngilizlerin tevkif kararına muhaliflerin yaygaralarına karşı meclisin cesaretle nihayete kadar vazifesine devamı pek naif ve parlaktır. Ancak zat-ı alinizle beraber vücutları ilerideki teşebbüs ve hareketlerimiz için elzem olan arkadaşların bize katılmaları ne olursa olsun şarttır, sizlerin hemen buraya gelmeniz elzemdir...’’²⁶⁵

Rauf Bey de İngilizleri dünya ve milletimiz gözünde zalim ve mütecaviz duruma sokmak maksadıyla kaçmamak kararını verip, müşterek kararlarını da hatırlatarak biz burada kalıp vicdan borcumuzu yapacağız diye ifade ederek kaçmayacağını bildirmiştir²⁶⁶.

Meclis basılmadan önce gece yarısı Rauf Bey’e, Mustafa Kemal Paşa’dan gelen son çağrıda ise Osmanlı Bankasıyla bin lira gönderilmiş ve al da gel denmişti. Rauf Bey de; evvelce kararlaştırdıkları üzere, namus borcunu yerine getireceğini, Meclisi bastırmak için orada kalacağını belirtip dönemeyeceğini bildirmiştir. Bu durum ile Rauf Bey, Milli Mücadele Liderinden gelen son ihtara da uymadığını göstermişti.

16 Mart 1920 sabahı İngilizlerin İstanbul’u işgale başladıklarını²⁶⁷ görünce arkadaşı Haşim Bey’in Şişli’deki kaldığı evinden çıkıp gizli yollardan meclise gitmişti. Buradan bir heyet halinde toplanıp, Padişah Vahdettin’i ziyaret etmek üzere Yıldız Sarayı’na geçmiştir. Saray da Vahdettin’le yaptıkları görüşmede padişah heyete Meclisteki konuşmalarına dikkat etmelerini, İtilafların her şeyi yapabileceklerini, isterlerse Ankara’yı da işgal edebileceklerini, vaziyetin meydanda olduğunu ve akıl için yolun bir olduğunu belirterek, heyete İtilafların suyuna gitmelerini istemiştir. Rauf Bey de buna mukabil Vahdettin’e; “Milletin sizden istediği meclis kararı olmadan herhangi bir milletlerarası vesikayı imzalamamanızdır. Aksi takdirde istikbali çok karanlık görüyoruz. O kadar ki akibetin ne olacağı şimdiden kestirilemez’’²⁶⁸ demiştir.

Padişah Vahdettin de sinirliliğini açıkça belirten bir tavırla İzzet Paşa kabinesini istifaya zorladığı sırada Rauf Bey’e söylediği gibi yine ‘Rauf Bey! Bir millet var, koyun sürüsü. Buna bir çoban lazım o da benim!’ sözünü tekrarlamıştır. Rauf Bey de, demek ki padişah

²⁶⁴ Yakın Tarihimiz, c.III, s.274

²⁶⁵ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.28

²⁶⁶ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.50

²⁶⁷ Alemdar, 17 Mart 1335/1919, nu:500

²⁶⁸ Yakın Tarihimiz, c.III, s.276

çobanlık rolünü oynamaya pek hevesli ve gerçekten de kararlı ve azimli imiş diye düşünerek üzüntü ile saraydan çıkıp meclise geçmiştir²⁶⁹.

Rauf Bey, Meclise geçtiğinde, işgallerden ötürü ne yapacaklarını şaşırان mebuslara, padişahla olan görüşmelerini anlatmaya başladığı sırada gelen haberde, kapıdaki bir İngiliz müfrezesinin Rauf Bey ile Kara Vasıf Bey'i teslim almak istedikleri duyurulunca mebuslar arasında, 'teslim etmeyiz, olamaz, silahla karşılık veririz' feveranları kopmuştur. Rauf Bey de istediği şey olmuşçasına Meclis'in taarruza uğradığını, muhafız bölüğüne emir verilip mukavemet edip vazifesini yapması gerektiğini söylemiştir. Muhafız kıtası harekete geçirilmek istendiyse de Meclis Başkanı Celalettin Arif Bey'in olası bir durumda, ne olursa olsun silah kullanılmaması emrini verdiğinden ötürü, kıta atıl bir durumda kalmıştır.

Meclis Binası Fındıklı'da deniz kıyısında olduğundan, Mebuslar Rauf Bey'e arkadan bir sandala binip, gözden kaybolup kaçabileceğini söylemişlerdir. Ancak Rauf Bey hürriyetini, milletine feda etmeyi tercih ederek, kaçmayıp, akdini yerine getirmek istemiştir.

Rauf Bey, kan dökülmesinin önüne geçmek için de kararını verip; İngilizlerin müzakere salonundan kendisini zorla teslim aldıklarına dair yazılı vesika verdikleri takdirde, teslim olacağını bildirmiştir²⁷⁰. İngiliz askerlerince teklifi kabul olunca meclisteki sesler kesilmiş, Rauf Bey de aldığı vesikayı Meclis başkanlığına verdikten sonra mebuslarla vedalaşıp, Kara Vasıf Bey ile birlikte kapıdaki İngiliz askerlerine teslim olarak 16 Mart 1920'de tutuklanmıştır²⁷¹. Ertesi günü İngiliz Yüksek Komiserliğine, Meclisin basılmasının ve mebusların tutuklanmasının tüm ülkelerde kanuna aykırı olduğunu, serbest bırakılmalarını ve bu durumun protesto edileceğini belirten bir nota verilmiştir²⁷². Ancak bu notanın gereği hiçbir zaman yerine getirilmemiş ve Rauf Beyler için, Malta'da 20 aylık sürgün hayatı kaçınılmaz olmuştur.

---

²⁶⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.35

²⁷⁰ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.37

²⁷¹ ATASE A, İSH Kol. 315/99

²⁷² BOA, HR.SYS, 2637/80-1

2.11. Rauf Bey-Mustafa Kemal Paşa Anlaşmazlığı

Mustafa Kemal Paşa, Mecliste uygulanması için belirledikleri direktiflerin yapılmaması ya da farklı şekilde yapılması karşısında müteessirdi. Bu noktada Rauf Bey ile bazı anlaşmazlıkları olmuştur. Birincisi; Mustafa Kemal Paşa'nın Mebûsan Meclisinde Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulmasını istemesi ancak Felâh-ı Vatan Grubu olarak farklı isimde kurulması üzerine yaşanmıştır. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta görüşünü şöyle açıklamıştır: "İstanbul'a gitmeden önce mebuslar bizimle görüş birliği yaparak ayrılmışlardı. Fakat İstanbul Meclisi'nde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu diye bir grubun kurulmadığını işittik... Çünkü grubu kurmayı vicdan borcu, millet borcu bilmek durum ve kabiliyetinde bulunan efendiler inançsız idiler... Ayrıca o isimden daha anlamlı bir isim mi yoktu? Fellâh-ı Vatan Grubu (Vatanın Köle Çiftçileri Grubu)²⁷³... felâh kelimesi Nutuk'ta şeddeli yazılarak farklı anlam ile verilse de aslında, Felâh-ı Vatan Grubu, Vatanın Kurtuluşu Grubu anlamını taşımaktaydı.

Felâh-ı Vatan Grubu ile ilgili Ali Fuat Cebesoy da Mustafa Kemal Paşa gibi düşünmekte olup; bunun bir isim değiştirilmesi gibi basit bir hareket telakki edilemeyeceğini, teşrii meclislerde kurulmuş olan grupların daima bir partiyi, bir cemiyeti ve onların programını temsil ettiğini ve onların adlarını taşıdığını belirtmiştir. O zamanlar memlekette milli dava ve siyaset etrafında toplanmış bulunan kitlelere, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı verilmişti. Ali Fuat Paşa'ya göre Meclis-i Mebûsan'da temsil edecek olan grubun adı da aynen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu olarak kalmalıydı²⁷⁴.

Anlaşmazlığa dair ikinci husus da Rauf Bey'in İstanbul'a gitmesi ve İngilizlerce tutuklanması hususunda yaşanmıştır. Bu konu ile ilgili çekilen telgraflarda Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'in İstanbul'dan kaçıp Ankara'ya dönmesini istemişti.

Rauf Bey bu konuda, İstanbul'da Meclisin İngilizler tarafından basılmasının, Anadolu'da Milli Meclisin kurulmasını kolaylaştıracağını düşünmekteydi. Bu düşünce isabetli olsa da, O, bu basılma girişiminin ancak kendisinin İstanbul'da olması ve Meclis'te kalmasına bağlaması, eleştirilen nokta olmuştur. 16 Mart günü durum değişmiş İstanbul işgal edilmiş hatta meclis de basılmıştı. Yani o gün maksatları hâsıl olmuştu. O gün kaçma ihtimali vardı ama Komutanlar Toplantısı'nda verdiği sözü tutmak için kaçmadı. Ya da

²⁷³ Atatürk, *Nutuk*, s.248

²⁷⁴ Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s.331

Mustafa Kemal Paşa'nın meclis basılıp da yakalanması ihtimali belirlediği an arkadaşlarını alıp Anadolu'ya geçmesi ricasına da uyabilirdi. İngilizlerden bir belge alıp teslim olması tuhaf karşılanmıştı²⁷⁵.

Nitekim Mustafa Kemal Paşa daha sonraları Rauf Bey'i ve diğer zevatı tam zamanında davet etmiş oldukları halde bu davetin gereken önem ve ciddiyetle dikkate alınacak değerde görülmediğini, nihayetinde büyük bir uysallıkla tutuklandıklarını ve kaçma imkânları varken Ankara'ya gitmeye razı olmayıp, İngilizlere teslim olup Malta'ya gitmelerindeki sebep ve özürün incelenmeye değer olduğunu ve böyle ağır bir yargıya varmaktan çekindiğini belirtmiştir. Bu yüzden de onları Malta zindanlarından kurtarmak için her fırsattan yararlanarak mümkün olan teşebbüslerde bulunmaktan geri durmamıştır²⁷⁶.

Bu anlaşmazlıkla ilgili Lord Kinross'a göre; "Aralarında belirgin çatışma olmayıp, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk arkadaşlarından kendisinden görüş ve kişilik bakımından en çok ayrılanı Rauf Bey olmuştur. Rauf Bey, emir alacak değil, danışılacak, düşüncesi sorulacak adam pozisyonundaydı. Rauf Bey hem inanç hem karakter olarak demokrat olmasına karşın Mustafa Kemal Paşa da inanç bakımından demokrat karakter bakımından otokrat yapıya sahipti"²⁷⁷. Bu da zaman zaman karakterlerin uyuşmamasıyla aralarında anlaşmazlığa sebebiyet vermişti.

Ancak Rauf Bey'in hatıralarında Mustafa Kemal Paşa'ya dair, saygı ve sevgi ile bahsedilmiş, olumsuz bir düşünce, eleştiri ya da anlaşmazlık hissi bulunmazken, etrafındakilerin Mustafa Kemal Paşa'yı bu hissiyata ittiği düşünceleri yer almaktadır. Muhtemelen Mustafa Kemal Paşa o dönemde bir tartışma oluşturmayıp, Milli Mücadele Hareketi'nin başarıya ulaşması için bu gibi konularda sabırla itidalli davranmaya çalışmıştır. Rauf Bey'in ilerleyen zamanlarda muhalif partiye geçmesi ile aralarında soğukluk olmuş olsa da Rauf Bey bunu Mustafa Kemal Paşa'nın etrafındakilere bağladığından, saygı ve sevgisini korumuş, bariz bir çatışmaya izin vermemiştir.

---

²⁷⁵ Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, s.126

²⁷⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.280

²⁷⁷ Kinross, *Atatürk*, s.403

2.12. Malta'daki Sürgün Günleri

Müttefik Yüksek Komiserliği'nin 17 Mart 1920'de ellerine ulaşan bilgeye göre, "İngiliz askerleri tarafından meclisten zorla alınarak Hüseyin Rauf ve Vasıf Bey'in dün saat sekiz on beşte tutuklandığı"²⁷⁸ belirtilmişti. Rauf Bey, 16 Mart 1920'de tutuklanıp kimse ile görüştürülmeden Tophane Rıhtımı'ndan Benbow Dretnotu'na bindirilip, en alt katta astsubaylara mahsus olan loş ve havasız bir yere götürülmüştür. Aynı gün hareket eden dretnot günler sonra Malta limanına varmıştır.

İngilizler, savaş ve siyaset alanında mücadele verip esir aldıkları, kişiliklerine değer verdikleri askeri ve siyasi esirleri gözaltında tutmaları için sürgün yeri olarak Malta'yı seçmişlerdi²⁷⁹.

Rauf Bey ve beraberindeki esirler de rıhtıma indiklerinde iki sıra vaziyet alınmış şekilde, süngülü askerler arasından geçirilip kamyonlara yüklenmişlerdi. Halka teşhir ede ede götördükleri esirleri, eskiden İngiliz askerlerinin ailelerinin kullandığı bir kışla olan Polverista Kışlasına yerleştirmişlerdir. Burası Cenevizliler zamanında kalma ünlü tarihi müstahkem kale içinde siyasi ve askeri mahkûmlar için elverişli bir yer idi²⁸⁰.

Kışlaya geldiklerinde Rauf Bey, daha önce yine İngilizler tarafından buraya yakalanıp getirilmiş olan, siyasi ve şahsi varlıkları tehlikeli görülen Osmanlı devlet adamları, kumandanları ve aydınlarını görmüştür. Sadrazam Prens Sait Halim Paşa, Medine Müdafii Fahrettin Paşa, eski nazırlardan Kara Kemal, İsmail Canbulat, gazetecilerden Velid Ebuzziya, Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet Emin Yalman gibi dönemin tanınmış isimlerinin yanında her meslekten kişiler ve serbest meslek sahibi kalifiyeli kimseler de Malta'da tutuklu idi.

İngilizlerin bu kadar kişiyi buraya sürmesinin görünürdeki sebebi Harp mesullerini tespit etmek olsa da asıl sebep Milli Mücadele Hareketini engelleme ve yeni oluşumu yetişmiş insan gücünden yoksun bırakmak idi.

İngilizler Malta'da esir tuttıkları kişilere sıra numarası vermişlerdi. Rauf Bey'in sürgün numarası ise 2776'dır²⁸¹. Rauf Bey artık İngilizlerin gözünde Hamidiye Kahramanı, eski

---

²⁷⁸ BOA, HR.SYS, 2716/12

²⁷⁹ Cemal Kutay, *Malta Esirleri*, Abm Yayınevi, İstanbul, 2014, s.7

²⁸⁰ Kutay, *Malta Esirleri*, s.7

²⁸¹ Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yay. Ankara, 2012, s.20

Bahriye Nazırı, Mütarekenin imzacısı, Sivas Mebusu ya da İngilizlerin onur konuğu olarak değil de siyasal suçlu, savaş suçlusu olarak görölmüştü.

Polverista zindanı iki ve üç odalı dairelerden oluşup, her dairede birbirine geçilen odalar ve mutfak gibi kullanılabilir bir yıkanma yeri vardı.16 Mart'tan sonra gelenler zemin katına konulmuş ve dairelerde rastgele üç, dört ya da beşer kişi kalmıştır²⁸². Bununla birlikte sayılı şahsiyetler tek odada kalmakta idi. Rauf Bey tek oda istememesine rağmen daha sonra kendisine üst katlardan bir oda verilmiştir. Rauf Bey odasını ve yaşantısını şöyle anlatmaktadır:

“Demir mazgallı pencereden Akdeniz'in enginlikleri görüliyordu. Genellikle erken kalkıyor, çok zaman çırpıntılı olan denize dalıyordum. Geceleri belli saatten sonra elektrikler söndürüliyordu. Odalarımızı kendimiz temizliyorduk. Zaruri ve şahsi ihtiyaçlarımızı ailelerimizden uzun bekleyişlerden sonra Hilal-i Ahmer (Kızılay) aracılığıyla getirtebiliyor ve parası olanlar buradan temin edebiliyorlardı. Üzerimdekenden başka param olmadığı için ben ailemden rica ediyordum...”²⁸³

Rauf Bey, Malta'daki günlerini küçük gruplar halinde sohbet ederek, kitap okuyarak ve memleketten gazete, mektup ve haber bekleyerek geçirmişti. Malta'nın sıcak ve bunaltıcı havasında memlekete dair aldığı haberlerden ötürü mutlu ya da hüzünlü anları olmuş, Malta'da iken yazdığı notlarında sürgüne dair kısa bilgiler de vermişti²⁸⁴.

12 Eylül 1921'de memleketten gelen Mustafa Kemal Paşa'dan olduğu belirtilen mektupta, varlığının lüzumuna binaen oradan kurtulmaya çalışmasını ve hiçbir manevi kayda ehemmiyet vermemesini ısrar ve rica ile tavsiye etmişti. Ancak o sürgüne geleceğini bile bile kaçmayıp tutuklanmayı göze almışken, Malta'dan da kaçmamış, İngilizlere kaçmayacağına dair söz verdiği şekliyle manevi kayıtlarına riayetsizlik etmemeyi düşünmüştür.

13 Eylül 1921 günü akşamında Kara Kemal Bey, Rahmi Bey ile bazı kumandanlar ve valiler kimseye sezdirmeden bir yelkenli ile Malta'dan Sicilya'ya doğru hareket edip kaçmayı başarmışlardı. Ancak Rauf Bey bu gruba da katılmamıştır. Grubun kaçtığını fark eden İngilizler ise kalanlara daha çok baskı yapmaya başlamış, dışarıya çıkma izinlerini kaldırmıştır.

²⁸² Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-1*, Pera Yay. İstanbul, 1997, s.513

²⁸³ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.IV, s.713

²⁸⁴ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.IV, s.712-714

Rauf Bey, buradaki en büyük hicranını açıklamış, Malta'daki sürgünlüğünün kendi seçtiği kader olduğunu belirtmişti. Mebuslar Meclisi'nin son toplantıları olduğunu bile katıldığını, işgal altındaki bir beldede meclisin toplanamayacağını bildiğini, bu işgali resmî bir şekilde çevirmeye onları mecbur etmek için kendisini ve yakın fedakâr dostlarını feda ettiğini belirtmişti. Bunun bir plan olduğunu, yakın arkadaşlarının seni yok ederler demesine rağmen bile bu yolu seçtiğini, planını başardığını, Türk Milli Meclisi'nin istiladan masun bir yerde Anadolu'nun bağrında toplanabileceğini ispatladığını, ölsem de gam yemem diyerek hatıralarında anlatmıştır²⁸⁵.

Malta'da tutuklu gazetecilerden Ahmet Emin Yalman ise, Rauf Bey'in sürgündeki yaşayışını şöyle anlatmaktadır:

*“Polverista'da Rauf Bey'in eşyası bir yatakla bir tahta masadan ibaretti. Penceresi zindanın en gürültülü yerine bakardı. Hizmetçiler, nöbeti biten erler burada toplanır gürültü ederlerdi. Rauf Bey karanlık odasında sinirlenmemeye çalışarak, kitaplarıyla uğraşırđı... En çok vakti kitap ve gazete okumakla geçerdđ. Bir müddet Rusça öğrenmeye de teşebbüs etti. Bütün eğlencesi sabah akşam birer saat arka bahçede dolaşmaktı. Hiç sarsılmayan saf neşesiyle ve canlı bahriyeli tabiriyle fıkralar hatıralar anlatırdı...”*²⁸⁶

Rauf Bey Malta'da sürgün günlerini sakin ve sade bir şekilde okuma ile geçirirken nihayet hüzünlü gurbet hayatından sonra Malta Sürgünlerine bekledikleri tahliye olacakları haberi gelmiştir. Erzurum kongresinden önce İngilizler Anadolu'nun dört bir yanına olanı biteni İstanbul'daki işgal komiserliklerine iletmek üzere vazifeli şahıslar yollamıştı. Heyet-i Temsiliye de aldığı kararla ülke içinde dolaşacak yabancıların askeri-mülki makamlardan izin alması şartını getirmişti. Bir süredir Erzurum'da bulunan Lord Curzon'un kayınbiraderi Albay Rawlinson'a da bu resmi muameleye uyması istenmiş, uymayınca gözaltına alınıp tutuklanmıştı. Bu şartı uygulamayanlardan yeni tutuklamalar da yapılmıştı. 23 Ekim 1921'de İngilizlerle imzalanan anlaşma gereği Rawlinson ve diğer esirler ile Malta'daki esirlerin mübadelesine karar verilmiştir²⁸⁷. Rauf Bey de 30 Eylül'de Rawlinson'un esir olduğu haberini okuyunca sürgünden kurtulacakları günün gelmesini heyecan ve sabırla beklemeye başlamıştır.

Esirlerin mübadele edilmesiyle Rauf Bey'in de yirmi ay on yedi günlük sürgün hayatı sona ermiştir. 25 Ekim 1921 sabahı Krizantem adlı bir yük gemisine bindirilerek yola

²⁸⁵ Kutay, *Yüzyulumızda Bir İnsanımız*, c.IV, s.703

²⁸⁶ Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-1*, s.555

²⁸⁷ ATASE A, İSH Kol. 657/89

çıkarıldılar. 30 Ekim sabah saatlerinde İstanbul önlerine geldiklerinde²⁸⁸ validesi, eniştesi ve yakınlarını görünce mutlu olmuş ancak validesinin ağlamasından ve yanına gidemediğinden ötürü çok duygulanmıştı. Bu sırada bazı esirlerin eşyaları çalınmış, Rauf Bey'in de bir bavulu ile bir kitap sandığı kaybolmuş ve uzun uğraşlar sonucu İngilizler tarafından bulunup sahiplerine teslim edilmiştir²⁸⁹. Rauf Beyler ertesi gün 31 Ekim de mübadele edilmek üzere İnebolu'ya vardılar. Burada tekrar vesait değiştirip Sentor adlı hafif kruvazöre bindirildiler. Nihayet, karşılıklı esirlerle mübadele bittikten sonra Rauf Bey 1 Kasım 1921'de hürriyetine kavuşmuştur²⁹⁰. Burada hüsnü kabul gördükten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın hoş geldiniz telgrafıyla karşılanmıştır²⁹¹.

Rauf Bey sürgünde iken Anadolu'da Milli Mücadele Hareketi İstanbul'un işgalinden sonra yeni bir evreye girmişti. 16 Mart Osmanlı Mebûsan Meclisi'nin basılıp kapanmasından sonra Ankara'da 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, meclisin açılmasını engellemek isteyen Damat Ferit Paşa isyanları tahrik etmeye çalışmıştı. Yeni meclis Teşkilat-ı Esasiye adıyla yeni bir anayasa çıkarmıştı. Bu arada İstanbul Hükümeti de Sevr Antlaşmasını imzalamış, akabinde Milli Mücadele Hareketi yurdun her yanına yayılmıştı. Yunanlılarla, Fransızlarla doğu, güney ve batı cephelerinde İnönü Muharebeleri ve Sakarya Meydan Muharebesi'nde düşman ordularıyla savaşarak önemli zaferler elde edilmişti. Moskova ve Gümrü anlaşmaları ile Doğu sınırlarımız Misak-ı Milli çerçevesinde çizilmiş, TBMM yabancı devletler tarafından resmen tanınarak, Sevr anlaşması geçerliliğini yitirmiştir. Yapılacak son hamle Büyük Taarruz kalmıştı.

---

²⁸⁸ Tercüman-ı Hakikat, 31 Teşrin-i Evvel/Ekim 1337/1921, s.1 nu:14576

²⁸⁹ ATASE A, İSH Kol. 1707/52

²⁹⁰ Tercüman-ı Hakikat, 2 Teşrin-i Sani/Kasım 1337/1921, s.1 nu:14578

²⁹¹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c. II, s.56

III.BÖLÜM: TBMM DÖNEMİNDE RAUF BEY

3.1. Sürgün Sonrası Ankara'ya Gidişi

Rauf Bey Malta'dan İnebolu'ya vardığında burada Yakup Şevki Paşa ve Kara Vasıf Beyler ile birlikte İnebolu Liman Dairesi'nde misafir edilmiştir. Burada sabık Sivas Valisi Reşit Paşa'yı ziyaret etmiş, halk ve esnafla da görüşerek şehrin ahvaline dair gezintilerde bulunmuştur.

Rauf Bey, Ankara'ya gitmeye karar vermiş, 4 Kasım 1921 günü sabah saat dokuzda beraberindeki arkadaşları ile İnebolu'dan hareket etmiştir. Akşam Ecevit mevkiinde bir otelde sabahlayıp 6 Kasım'da Kastamonu'ya varmıştır. Rauf Bey, arabaların tamiri için bir gece de burada kalmak zorunda kalmış, burada da ahali ile temaslarda bulunup, Mekteb-i Sultanî'yi ziyaretinde düşündüğü kadar çocuklarda bir terakkinin olmadığını görmüş, görmediği yakınlarını ziyaret etmiş ve arkadaşı Albay Bekir Sami Bey ile de burada görüşme fırsatı bulmuştur²⁹².

7 Kasım sabahı Kastamonu'dan hareketle uzun bir yolculuktan sonra 8 Kasım da Çankırı'ya varmışlardır. Burada eşraf ve halk tarafından davul zurna ile karşılanmış, muharebelerde geri hizmette olanların durumlarını dinleyip iki gece konakladıktan sonra 10 Kasım sabahı erkenden harekete geçmiştir. 11 Kasım sabahı Ankara'ya yirmi kilometre mesafede Dr. İ. Talî Bey ve mebus arkadaşları tarafından karşılandılar. Rauf Bey buradan sonra akşam Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere istasyon binasına geçmiştir²⁹³.

Akşam yemeğini Fethi Bey ve Mustafa Kemal Paşa ile yiyen Rauf Bey ilerleyen günlerde de görüşmelerine devam etmiş, diğer mebus arkadaşları ile de sohbetlerde bulunmuştur. Ankara'ya geldiği ilk günlerindeki izleniminde Mustafa Kemal Paşa ile bazı mebusların içinde bulunulan zamanın tesiriyle çeşitli sebeplerle anlaşmazlığa düşmüş olduklarını sezerek müteessir olmuştu²⁹⁴. Mecliste ileride yapacağı çalışmalarda bu muhalefetin etkisiyle arabuluculukta bulunacaktır.

---

²⁹² Yakın Tarihimiz, c.III, s.312

²⁹³ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.60

²⁹⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.61

Rauf Bey, 15 Kasım 1921’de Mustafa Kemal Paşa ile meclise giderek müzakerelere katılmıştır. Tanımadıkları mebusları tanıtan Mustafa Kemal Paşa, burada Rauf Bey’i Umumi Heyete takdim etmiştir. Alkışlarla mukabele gören Rauf Bey mebuslar tarafından, kürsüye çıkması ve kendilerini görmek arzusunda oldukları dillendirilmişti. Bunun üzerine kürsüye çıkan Rauf Bey: İngilizlerin mukaddes mücadelemizin milletten gelmeyip bir takım kişilerin şahsi teşebbüsleri gibi gösterip kökünden kazımak maksadıyla meclisi basıp kendisini ve diğer mebusları Malta’da tutukladıklarını ve siyasi rehine olarak tuttuklarını anlatmış, milletin ve siz vekillerin İstiklal Mücadelesinde örnek teşkil edecek bir mukavemet göstererek düşmanların elinden kurtardıklarını ve burada bulunmaktan şerefyâb olduğunu belirtmiştir²⁹⁵.

Rauf Bey’in konuşmasına müteakip vekillerden Amasya mebusu Ömer Lütfi Bey ve Çankırı Mebusu Hacı Tevfik Efendi de Rauf Bey ile ilgili; Balkan Savaşlarındaki Hamidiye kahramanlığını ve milletin her fedakârlık istediği gün duruma mertçe atıldığını, herkesin onu bildiğini kahramanlığını duymayanın kalmadığını içeren konuşmaları da Rauf Bey’i duygulandırmıştı²⁹⁶. Rauf Bey meclise katıldığında, son Meclis-i Mebûsan’da mebus olarak bulunduğu için tekrar bir seçime tabi tutulmadan Sivas Mebusu olarak TBMM’ye katılmıştır.

3.2. Nafia (Bayındırlık) Vekilliği Görevi

Rauf Bey Ankara’ya geldiği ilk günlerde siyasete geçmesi için yapılan tekliflere yorgun bulunduğunu ve genel durumla ilgili meclisin zihniyetini tetkik etmeye muhtaç olduğunu ileri sürerek kabul etmemişti. Akşam yanına gelen Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fethi Bey, Ömer Lütfi Bey’in yerine Nafia Vekâletine ve grup ikinci başkanlığına seçildiğini kendisine söylemişlerdir²⁹⁷. Ancak o gün için siyasete olumsuz bakmasına rağmen Mustafa Kemal Paşa’ya azami gayret ve samimiyetle yardımcı memleket vazifesi olarak düşünüyordu.

Rauf Bey, 17 Teşrin-i Sani/Kasım 1337/1921 tarihli meclis oturumunda yapılan 167 mebusun katıldığı oylamada 84 oy, 55 çekimser oy olarak Nafia Vekâletine seçilmiştir²⁹⁸. Bu haberi gazetelerde görünce şaşırmıştı. Yapılan seçimlerde 55 müstenkif(çekimser) oy

²⁹⁵ TBMM ZC, 15 Teşrin-i Sani/Kasım 1337/1921, Devre.1, c.XIV, içtima:3, s.218-219

²⁹⁶ TBMM ZC, 15 Teşrin-i Sani/Kasım 1337/1921, Devre:1, c.XIV, içtima:3, s.219-220

²⁹⁷ Yakın Tarihimiz, c.III, s.338

²⁹⁸ ATASE A, İSH Kol. 1542/26

var idi. Rauf Bey de çekimselerden çok olmasından dolayı oy sayısını yeterli görmediğini, kendisinden daha iyi olanların bu göreve gelebileceğini belirterek istifa etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından da ikna edilmeye çalışılan Rauf Bey bunun bir prensip meselesi olduğunu, çoğunluğun itimadını almadan göreve gelemeyeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine tekrar yapılan seçimlerde Rauf Bey'in itimat oylaması ile göreve gelmesi sağlanmak istenmiştir. 21 Kasım 1337 tarihli meclis oturumunda Rauf Bey'e; rey-i işari (el kaldırmak suretiyle) ile mi tayin-i esami ile mi itimat beyan edilmesini soran meclis başkanına, tayin-i esami ile (yani vekillerin isimleri ile çağrılarak kabul edenlerin beyaz etmeyenlerin kırmızı pusula vermesi suretiyle) yapılmasını istemiştir²⁹⁹. Yapılan seçimde Rauf Bey, 163 katılımdan, 162 oy alarak alkışlarla Nafia Vekâletine seçilmiştir³⁰⁰. Bugünden itibaren çoğunluğun itimadını alan Rauf Bey'in meclisteki siyasi hayatı başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey'in seçilmesini sağladıktan sonra, Rauf Bey'den sonra Ankara'ya gelen Kara Vasıf Bey'i de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yönetim kurulu üyeliğine seçirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu iki zattan hükümette ve grupta yararlanmayı düşünmüştü³⁰¹.

Rauf Bey, Nafia Vekili olduğunda ülkede iç-dış ayaklanmalar ve harpten ötürü yurdun dört bir tarafı imara muhtaç kalmıştı. Vekâlete geldiğinden beri köylere varıncaya kadar her taraftan gelen şose, demiryolu, su, köprü, liman, baraj vs. gibi istekler çoğalmıştı. Her şeyden önce acilen yapılması tavsiye edilen şey Ankara-Sivas-Erzurum demiryolunun inşası ve şimdilik Karadeniz'de Samsun'un liman olarak kabulü ile Sivas'a bağlanması idi³⁰².

Bütün bunların yapılması için maddi yokluktan ziyade, yetişmiş insan sıkıntısı vardı. Mesela bütün bu yokluk ve imkânsızlıktan ötürü Ankara istasyonundan meclis binasına kadar olan birkaç metrelik yer bile bir yıldan beri yapılamamıştı³⁰³. Bu yüzden Rauf Bey

---

²⁹⁹ TBMM ZC, 21 Teşrin-i Sani/Kasım 1337/1921, devre:1, c.XIV, İçtima:3, s.288

³⁰⁰ ATASE A, İSH Kol. 1353/151

³⁰¹ Atatürk, *Nutuk*, s.428

³⁰² Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.361

³⁰³ Orbay, *Siyasi Hatıralar*, c. II, s.73

bu işlerde harcı olmadığını düşünüp, sorumluluğu üstüne almaktan çekinerek işi daha ehil olan birisine verilmesi için görevinden istifa etmiştir³⁰⁴.

Rauf Bey, 7 Ocak 1922 tarihli mecliste yapılan gizli oturumda, istifasına dair sağlığını sebep göstermiş, rahatsız olduğunu belirterek görevi üzerine aldığını, vazifeyi devraldığından beri son dirhem azmine rağmen yapamadığını, gündün güne sıhhatinin bozulduğunu, yapamayacağı işi yaparım diyecek bir adam olmadığını ve mebusların yanlış tefsirlere girmemelerini tavsiye ederek istifa sebebini belirtmiştir³⁰⁵. Uzun münakaşalardan sonra Rauf Bey'in istifası 14 Ocak 1922 tarihli oturumda kabul edilmiştir³⁰⁶.

Nutuk'ta Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey'in istifasını şöyle anlatmıştır: Kara Vasıf ile Rauf Bey tarafından, Bakanlar Kurulunda araştırılmasını ve güdülen askeri politikanın ne olduğuna dair konuya açıklık getirilmesini istedikleri haberini alan Mustafa Kemal Paşa, böyle bir konunun hiçbir yerde gündeme getirilmesine müsaade etmemiştir. O'na göre Siyasi ve askeri politika belli idi. Netice alınıncaya kadar düşmanla savaşmaktı. Rauf Beylerin düşüncesi tehlikeli ortamdan siyasi başka tedbir ve çarelere başvurarak kurtulmaktı. Bu olay üzerine Rauf Bey istifa etmişti. Kara Vasıf da Grup yönetim kurulundan çekilerek istifa etmişti³⁰⁷.

3.3. Rauf Bey'in Meclis İkinci Reisliği Görevi

Rauf Bey, Nafia Vekilliği'nden istifa ettikten sonra Meclis Reis-i Sani seçimlerinde aday gösterilmişti. 2 Mart 1338/1922'deki oturumda yapılan seçimlerde Rauf Bey 191 oy alarak Meclis İkinci Reisliğine seçilmiştir³⁰⁸. Yaklaşık beş ay kaldığı bu vazifesinde, Nafia Vekilliği görevinden daha aktif ve katılımcı bir politika yürütmüştür. Rauf Bey bu vazifesinde iken daha çok, meclis içinde oluşmaya başlayan muhalif grupların hükümete karşı eleştirilerini ve vekillerin Mustafa Kemal Paşa ile olan anlaşmazlıklarını uzlaştırıcı bir yol izleyerek gidermeye çalışmıştır.

---

³⁰⁴ Yakın Tarihimiz, c.III, s.370

³⁰⁵ TBMM GCZ, 7 Kanun-ı Sani/Ocak 1338/1922, devre:1, c.II, , içtima:2, s.588

³⁰⁶ TBMM ZC, 14 Ocak 1338/1922, Devre:1, c.XVI, İçtima:2, s.44

³⁰⁷ Atatürk, *Nutuk*, s.428

³⁰⁸ TBMM ZC, 2 Mart 1338/1922, Devre:1, c.XVIII, İçtima:3, s.28

3.4. Muhalif İkinci Grup ve Rauf Bey İlişkisi

İkinci Grup, Mustafa Kemal Paşa karşıtlarının ve Birinci Gruba alınmayan milletvekillerinden oluşan Meclis içi karşıtlar cephesi olarak, 1922 başlarında Rauf Beyler'in Malta'dan dönüşlerinden sonra oluşmuş bir muhalif grup idi³⁰⁹. Bu grup; bir grup muhalefesinde bulunmuş olup iktidar amacı gütmemiş, duyarlı olduğu konularda meclis tartışmaları belirlemiştir. Daha çok kişi tahakkümüne karşı bir tepki geliştirip, meclis üstünlüğü üzerinde bir makam tanımamak üzerine duyarlı davranmışlar ve kanuna dayalı bir yönetim ilkesi benimsemişlerdi³¹⁰.

Rauf Bey'in Malta dönüşü Ankara'da Meclise gittiğindeki izlenimlerinde Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefetin arttığını görmüştü. Bu muhalefetin altında Mustafa Kemal Paşa'nın hem meclis başkanı olarak hükümeti idare etmesi, hem de başkomutan olarak ordunun başında bulunması sıfatı ile tek adam olmaya ya da diktatörlüğe gitme gibi düşünceler yatıyordu.

İkinci grup, Mustafa Kemal Paşa'nın, Meclis reisi olması ve başkomutanlık kanunu ile meclisin kanun yapma yetkisini kendinde toplamasına ve Meclis başkanının Heyet-i Vekile'nin de başkanı olması ve vekil seçimlerinde aday göstermesine muhalefet ediyordu³¹¹. Muhalif vekiller Sakarya'dan sonra ordunun harekete geçememesini, savaşıardan gelen bezginlik ve bir an önce Yunanları Anadolu'dan söküp atma gayesini, Mustafa Kemal'in asıl vazifesi olan Meclis Reisliğini yerine getirmekten dolayı bunlardan alıkoyduklarını düşünmekteydiler.

Özellikle Büyük Taarruz öncesi Başkomutanlık süresinin üç ay daha uzatılması için yapılan meclis müzakerelerinde muhalefet kendini daha çok hissettirmişti. Mustafa Kemal Paşaya göre; muhalifler İkinci Grup adıyla mecliste bir grup oluşturmakla birlikte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden ayrılmadıklarını, cemiyetin kongrelerinde belirlenen gayelerin takipçisi olduklarını ileri sürmüşlerdi. Bu ikinci Gruba önyak olanlar görünüşte Selahattin ve Hüseyin Avni Beyler ise de birinci derecede faal olanlar ve kıskırtanlar Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey idi³¹².

³⁰⁹ Suna Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2000, s.101

³¹⁰ Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet*, İletişim Yayınları, 2015, s.391-394

³¹¹ Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet*, s.10

³¹² Atatürk, *Nutuk*, s. 430

Rauf Bey ise İkinci Gruba dair bu anlaşmazlıkları gidermek için taraflar arasında uzlaşma sağlayıcı rolde olduğunu belirtmektedir³¹³. Mustafa Kemal Paşa'ya göre ise Rauf Bey, bu grubun görünmeyen kışkırtıcısı rolünde idi. Bu grubun üyelerinden Samsun Milletvekili Emin Bey bir gün Mustafa Kemal Paşa'ya itirafta bulunup, Rauf Bey'in ikinci grubu kışkırttığını, aşırı davranışlara sürüklediğini belirtmiş ve Rauf Bey'e de şöyle demiştir; “bizi sürüklediğiniz bu iş darağacına kadar gider, o zaman bizimle beraber bulunacak mısınız? Sorusunu sormuş o da, beraber bulunmazsam alçağım” cevabını vermişti³¹⁴. Bu malumata binaen Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey'in bu grubu kışkırttığını düşünmekte olup Rauf Bey ile Kara Vasıf'ın muhalefetin doğuşunda ilk günden birlikte hareket ettiğini ve liderliğini yapmışlarsa da açıktan açığa İkinci Gruba geçmeyerek birinci grupla kaldığını, iki grup arasında gidip gelerek gizlice muhalefette kalmayı tercih ettiklerini düşünmekteydi³¹⁵. Bu grubun muhalefeti ile ilgili Rauf Bey düşüncesini şöyle dile getirmiştir:

*“Mustafa Kemal Paşa'nın meclis, hükümet ve başkumandan olarak bütün yetkileri elinde toplamış olması o günkü durumda zaruri idi. İcra selâhiyeti elinde bulunduran meclisin, o zaman ki şartlar içinde hükümeti de kendi reisinin başkanlığında bulundurması gerekiyordu. Fakat bu gerçeği karşı tarafın milli hâkimiyet hassasiyetine anlatmak güçtü...”*³¹⁶

Rauf Bey, bu gibi durumlarda uzlaştırıcı bir rol izlemiş, kendi açısından -Başvekilliği kabul dönemindeki Mustafa Kemal Paşa ile konuşması haricinde- buna dair bir eleştiri getirmemişti.

Nitekim Rauf Bey, Lord Kinross'a göre; “Meclisin batılı anlamda sağlam bir kuruluş olarak işleyebilmesi için, düzenli bir muhalefetin olmasına inanıyor, Mustafa Kemal Paşa'nın yetkilerine karşı denge unsuru olarak muhalefetin olmasını düşünüyordu. Mustafa Kemal Paşa da muhalefetten çekinse de varlığını normal görüyor, ülkenin kurtulması ve yeniden yaratılması için muhalefetle savaşa girişmeyi erken buluyordu. Rauf Bey ılımlı ve sorumlu muhalefet ile Mustafa Kemal Paşa'nın aşırı yandaşlarına karşı denge kurmak istemiş, Mustafa Kemal Paşa da bu yolda alenen ona engel olmamıştır”³¹⁷. TBMM'nin demokratik bir işlevde olması adına önem taşıyan İkinci Grup, Birinci Grup üyeleri tarafından yaptıkları muhalefetin programsız ve içtihatlı olduğu konusunda

³¹³ Orbay, *Siyasi Hatıralar*, c.II, s.73

³¹⁴ Atatürk, *Nutuk*, s.431

³¹⁵ Atatürk, *Nutuk*, s.449

³¹⁶ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.362

³¹⁷ Kinross, *Atatürk*, s.405

eleştiriliyorlardı. Ancak İkinci Grup'un bir programı ve içtihadı mevcut idi. İlk programlarını 16 Temmuz 1922'de yapmışlar ve ayrıca özel bir komisyon kurup ülkenin yenileşmesi ve iyileşmesi adına çalışmalarında bulunmuşlardı³¹⁸. Muhalif İkinci Grup 1923 Seçimlerine katılmayarak yavaş yavaş etkinliğini yitirmiştir.

3.5. Rauf Bey'in Başbakanlık Görevi

Rauf Bey, Nafia Vekâletinden istifa ettikten sonra kısa süreliğine Meclis İkinci Reisliği vazifesi yapmıştı. Muhalif ikinci grubun Bakanlar kurulunu seçme usulüne karşı muhalefeti artınca, Meclise sunulan 8 Temmuz 1922 tarihli kanunla, Rauf Bey'in meclis ikinci reisliğini yaptığı uzun müzakerelerden sonra Heyet-i Vekile Reisi ve vekillerin doğrudan meclis tarafından seçilmesi kararlaştırıldı³¹⁹.

Yeni seçim kanununun kabul edilmesiyle işbaşında olan Fevzi Paşa Hükümeti istifa etmişti. İstifa üzerine hükümet bunalımı yaşanmaması adına 11 Temmuz günü Darülmualimin Konferans Salonu'nda Müdafaa-i Hukuk Grubu, Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında olağanüstü bir toplantı yaparak yeni kabineyi kimin kuracağına dair görüşmeye başladılar. Görüşme neticesinde Rauf Bey üzerinde karar kılındı. Meclisteki muhalif ikinci grup da ağırlıklı olarak Rauf Bey'in seçilmesine çalışıyordu. Ancak bu vazifeyi kabul etme noktasında da Rauf Bey yine çekimser kalmış, ikna edilmeye ihtiyaç duyulmuştu.

Mustafa Kemal Paşa bunun için Rauf Bey'le meclis odasında yaptıkları konuşmada: Rauf Bey'in, Malta'dan döndükten sonra memleketin durumuna dair araştırmaya imkân bulamayıp hâkim olamayışını ve rahatsızlığını makul mazeretler olarak gördükten sonra; hükümeti kuramadıklarını, bu nazik zamanda, birçok mülahazalarla yine onunla birlikte çalışmayı istediğini, Meclis çoğunluğunun Rauf Bey'i istediğini ifade etmiş ve 'Benim bilmediğim başka sebepler mi var, lütfen açık söyle'³²⁰ diye de eklemiştir. Rauf Bey de şöyle mukabelede bulunmuştur:

“Paşam, madem açıkça söylememi istiyorsun, söyleyeyim. Ben bu vazifeyi kabul edersem, sen ötekilere yaptığın gibi benim de işime karışacaksın. Ben de buna tahammül edemeyeceğim ve çekilmek zorunda kalacağım. Hâlbuki benim inancım

³¹⁸ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.211-212

³¹⁹ TBMM ZC, 8 Temmuz 1338/1922, Devre:1, c.XXI, İçtima:3, s.338-340

³²⁰ Yakın Tarihimiz, c.III, s.371

*bu orduların başında bu milleti senin kurtaracağın merkezindedir. Seninle anlaşmazlığa düşmeyi katiyyen kabul edemem...*³²¹

Mustafa Kemal Paşa da son derece samimi tavırla, ‘Kardeşim ben namussuz muyum?’ demesi üzerine hayrete düşen Rauf Bey de böyle bir şey söylemediğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da, O halde ‘sana namusum üzerine söz veriyorum, vekiller heyeti başkanlığını kabul et, hükümeti kur, senin hiçbir işine karışmayacağım’³²² demiştir. Rauf Bey de bu suretle vazifeyi kabul etmiştir. Rauf Bey’in Mustafa Kemal Paşa’yı işine karıştırmak istememesi ve orduların başında kalmasını istemesi üstü kapalıda olsa ikinci grubu desteklediğini göstermekteydi.

Ayrıca bu konuşma Nutuk’ta bu şekilde yer almayıp, Rauf Bey’i İkinci Grubun başkanlığa seçtirmeye çalıştığını, Mustafa Kemal Paşa’nın Rauf Bey’e meclisin onu uygun gördüğünü buna kendisinin de hem fikir olduğunu söylemesi suretiyle yer almaktadır³²³.

Nihayet uzun iknalar sonucunda, 12 Temmuz 1922 tarihinde yapılan meclis seçimlerinde Rauf Bey, seçime katılan 204 kişiden 2 çekimser oya karşı 197 kabul oyuyla Vekiller Heyeti Başkanlığı’na seçilmiştir. Akabinde alkışlar arasında kürsüye gelerek yaptığı konuşmada; meclise girdiği günden bu yana, kendisine kifayetinin üstünde duyulan güvene dair teşekkür ederek, her hususta rehberinin Allah’ın inayeti ve Peygamber Efendimiz Hazretlerinin Ruhaniyeti olacağını, yardımın Cenâb-ı Allah’tan geleceğini söyleyerek konuşmasını bitirmiş ve kabinenin diğer vekillerinin seçilmesine geçilmiştir³²⁴. Rauf Bey’in riyasetindeki vekiller şöyle idi:

“Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Vekâleti : Fevzi Paşa

Şer’iyye Vekâleti: Abdullah Azmi Efendi

Müdafaa-i Milliye Vekâleti: Kazım Paşa

Hariciye Vekâleti: Yusuf Kemal Bey

Maliye Vekâleti: Hasan Fehmi Bey

Maarif Vekâleti: Vehbi Bey

Sıhhiye Vekâleti: Dr. Fuat Bey

İktisat Vekâleti: Mahmut Esat Bey

³²¹ Kinross, *Atatürk*, s.418

³²² Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.V, s. 30,

³²³ Atatürk, *Nutuk*, s. 449

³²⁴ TBMM ZC, 12 Temmuz 1338/1922, Devre:1, c.XXI, İçtima:3, s.359

Adliye Vekâleti: Celalettin Arif Bey

Nafia Vekâleti: Reşad Bey”³²⁵

Rauf Bey’in başvekil olması, 14 Temmuz 1338 tarihli Tercüman-ı Hakikat Gazetesinde “*Yeni Heyet-i Vekile Azası, Hüseyin Rauf Bey Heyet-i Vekile Reisi Oldu*”, başlığıyla ve Fevzi Paşa, Yusuf Kemal Bey, Hasan Fehmi Beylerin fotoğraflarının yer aldığı, baş sayfadan haber yapılmıştı. Yeni kanun üzerine istifa eden sabık heyeti vekile yerine yenisinin seçilmesi için yapılan seçimlerde meclisin lebalep dolu olduğu, Vekillerin aldıkları oy sayıları ve Rauf Bey’in kürsüdeki konuşmasına yer verilmiştir³²⁶.

Rauf Bey Başvekil olduktan sonra memleketin içine düştüğü durumun gereklerine uyarak, müdafaa işlerine yönelip, taarruz hazırlığının son safhasını yerine getirmeye girişmiştir. Ancak Muhafif İkinci grubun tazyiki devam etmiş, kış mevsimine girileceğini belirterek ordunun atıl kalmayıp bir an önce taarruza geçilmesi için bastırmaya başlamışlardı. Özellikle Mustafa Kemal Paşa’nın Başkumandanlık görevini uzatmak istememeleri üzerine mecliste yoğun tartışmalar yaşanmıştır.

3.5.1. Keçiören Toplantısı

Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın 5 Ağustos 1922’de süresi dolacak olan Başkumandanlık Kanunu’nun mecliste görüşülmesinden bir gün evvel mecliste fırtına kopacağını düşünerek bir toplantı tertip etmek istemişti. Bu toplantıya Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ve Refet Paşa’yı davet etmiştir. Toplantı Refet Paşa’nın Keçiören’deki köşkünde 19 Temmuz 1922’de yapılmıştı. Rauf Bey’in Feridun Kandemir’e bahsettiği anılarında toplantı şu şekilde ele alınmıştır:

Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa’ya hitaben; başkumandanlık kanuna cephe alan mebusların düşüncelerini izah ederek, bunların bazı tesirlerle tereddüde düşerek kendisinin hudutsuz yetkilerle teçhiz edilmesi neticesinde sorumsuz bir vaziyet alması ihtimalinden korktuklarını anlatmış, yarın ki meclise çıkıp bu durumun bu şekilde olmayacağını, bir oldubittiyle karşılaşılmayacağını anlatırsa bütün meclisi etrafında bulacağını söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa’da bu şekilde düşünmelerinin tuhaf olduğunu, bunlara gerek olmadığını, şartlar müsait olsa onlarla başa çıkabileceğini ancak

³²⁵ TBMM ZC, 12 Temmuz 1338/1922, Devre:1, c.XXI, İctima:3, s.357 Hakimiyet-i Milliye, 13 Temmuz 1338/1922, s.1, nu: 556

³²⁶ Tercüman-ı Hakikat, 14 Temmuz 1338/1922, s.1, nu:14823

şuan için lüzum olmadığını ve mecliste bu endişeyi izale edecek şekilde konuşacağını belirtmiştir. Rauf Bey de çok iyi olacak diyerek yarın ki Meclise başkanlık edecek olan Adnan Bey’le anlaştıklarını, Mustafa Kemal Paşa’nın başkumandanlığını bütün aleme duyurmak için mecliste gayret edeceklerini ifade etmiştir³²⁷.

Ali Fuat Paşa’nın hatıralarında ise konu çoğul ifadelerle Rauf, Refet Bey ve Ali Fuat Paşa’nın ortak fikri olarak yukarıdaki şekilde, Mustafa Kemal Paşa’nın hareket tarzı noktasında ne yapacağına dair soru ve tavsiye üzerine yoğunlaşmıştır³²⁸.

Cemal Kutay’ın hazırladığı Rauf Bey’in anılarında ise şöyle anlatılmaktadır:

“Önce sözü ben aldım ve Mustafa Kemal Paşa’ya Meclisteki şikâyetlerimi açıkladım. Bilhassa ordu zatişleri müdürü olan Osman Şevket Bey’in kendi namına bazı zabıtların terfi ve tebdili için bazı kişilerin müracaat-ı şikâyeti ile alakadar oldu, hayret ve teessürünü izhar etti. Bu şayiayı bende duydum dedikodu addettim, derhal bir tamimle üzerine gideceğim dedi...”³²⁹

Akabinde Ali Fuat Paşa’nın yukarıdaki görüşünü anlatmıştır Bu toplantı Nutuk’ta ise özetle şu şekilde yer almaktadır: Rauf Bey bir gün Mustafa Kemal Paşa’nın meclisteki odasına giderek, bazı önemli konuları görüşmek istediğini ve akşam Keçiören’de Refet Paşa’nın evine giderse daha rahat konuşabileceklerini söylemiştir. Yapılan toplantıda Meclisin saltanat makamının belki de hilafetin ortadan kaldırılması görüşünün benimsenmiş olduğu endişesiyle üzgün olduğunu, Mustafa Kemal Paşa’dan ve ileride benimseyeceği tutumdan şüphe ettiklerini, bu bakımdan meclise ve dolayısıyla millet kamuoyuna güven vermesi gerektiğine inandığını ifade etmiştir³³⁰. Anlatılana göre Başkumandanlıktan ziyade saltanat ve hilafet üzerine geçen bir toplantı olduğu görülmektedir.

Rauf Bey’in anılarında toplantı ile ilgili tafsilat olmamakla birlikte kendi görüşleri de yer almamıştır. Nutukta yazılanlarla alakalı bir beyan da bulunmamaktadır. Belki de Rauf Bey, muhalif grupların Mustafa Kemal Paşa’ya direnişini önlemek adına tavsiye nitelikli bir toplantı tertip etmek istemişti.

---

³²⁷ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.65

³²⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul, 2007, s.76-77

³²⁹ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.V, s.37

³³⁰ Atatürk, *Nutuk*, s.463

Neticede 20 Temmuz 1922’de ertesi günü yapılan meclis oturumunda Başkumandanlık kanununun uzatılması görüşülmüştür. Müşir üniformasıyla kürsüye çıkan Mustafa Kemal Paşa istenilen konuşmayı şöyle yapmıştır:

“Efendiler bugünkü başkomutanlık makamı geçicidir. Bu makamın devamı olsa olsa kati neticeye vasil olana kadardır... Netice-i mesûdeye emniyetle vasil olacağımız gün kıymetli İzmir’imiz, güzel Bursa’mız, makarr-ı Saltanat ve Hilafet olan İstanbul’umuz, Trakya’mız anavatana katılmış olacaktır... Bundan başka maddi makamların hiçbir kıymeti yoktur.”³³¹

Konuşmalar üzerine söz alan Ali Rıza Bey, Durak Bey ve Müfit Beyler de aynı minvalde açıklamalar yapmış, memleketin içinde bulunduğu zor durumda Başkomutanlık ihtiyacı var mıdır yok mudur tartışmasına girmeye lüzum olmadığını belirtip desteklerini sunmuşlarken karşılarına herhangi bir muhalif ses de çıkmamıştır.³³² Mecliste oy birliğiyle kabul edilen Başkumandanlık kanunu zaferin sonuna kadar süresiz uzatılmıştır.

3.5.2. Büyük Taarruz

Sakarya Harbinden sonra düşmanın yurttan çıkarılması için taarruz gerekliydi. Ancak bu taarruzun istenilen sonucu vermesi, esaslı bir hazırlık ile zamana ve kuvvete bağlı idi. Yollar ve nakil vasıtaları yetersiz olduğundan askerin cepheye getirilmesi için zamana ihtiyaç vardı. Uzayan zaman dilimi mecliste ve kamuoyunda sabırsızlık ve ordunun yetersizliği şeklinde muhalefet olarak kendini gösteriyordu.

Bir yıllık bir hazırlıktan sonra 17/18 Ağustos gecesi gizlice cepheye giden Mustafa Kemal Paşa’nın sanki hala Ankara’daymış gibi davranmaları istenmiş, gazetelerde Çankaya’da ziyafet vereceği haberleri yazdırılmıştı³³³. Son hazırlıklar tamamlandıktan sonra Mustafa Kemal Paşa, 20 Ağustos 1922’de İsmet Paşa ve Fevzi Paşa’lara taarruz için emir vermiş ve Afyon Kocatepe’den taarruza geçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 26 Ağustos’ta Rauf Bey’e taarruzun Afyon’un güney tepelerinde başlayıp muvaffakiyetle ilerlediğini bildiren bir telgraf³³⁴ göndermesi üzerine Rauf Bey bunu mecliste yayınlayarak kamuoyuna duyurmuştur³³⁵.

³³¹ TBMM ZC, 20 Temmuz 1338/1922, Devre:1, c.XXI, İçtima:3, s.430-431

³³² TBMM ZC, 20 Temmuz 1338/1922, Devre:1, c.XXI, İçtima:3, s.451-457

³³³ Kinross, *Atatürk*, s.428

³³⁴ *Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri-IV*, 26 Ağustos 1338/1922, s.470

³³⁵ Vakit Gazetesi, 29 Ağustos 1338/1922, s.1 nu:1691

Yunan Ordusu çevirme taktiği planı gereği güneyden etrafı sarılarak bozguna uğratılmıştır. İlk iki gündeki başarılar üzerine 28 Ağustos 1922’de Başvekil Rauf Bey hükümet adına, Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa’ya “Zafer-i katînin istihsalı için harekete gelen necip ve ulvi ordumuzun iki gün zarfındaki ilk muzafferiyet-i kahramanânesi minnettâr eyledi. Harekât-ı müteakibenin inkişâfat-ı mesûdesi için İrade-i Samedaniyenin tecellisini niyaz eder ve Heyet-i Vekileyi teşkil eden tekml arkadaşlarımızla beraber zât-ı samîlerine arz-ı tebrikat eylerim efendim.”³³⁶ Yazılı bir tebrik telgrafi göndermiştir.

30 Ağustos’ta Mustafa Kemal Paşa başkumandan olarak ordunun ön safında bulunarak Aslıhanlar ve Dumlupınar mevkiinde düşmanı bozguna uğratmıştır. Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1922 Tarihli telgrafında ordulara gönderdiği ‘Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir İleri!’ emriyle ilerleyişe devam edilmesini istemiştir³³⁷. 2 Eylül 1922 de Uşak’a girildiği gün Yunan Kumandanı Trikopolis esir alınmış, generalle birlikte cephanelerinde ele geçirildiği 4 Eylül 1922’de bir telgraf ile neşr olunmayacaktır notu düşülerek Rauf Bey’e bildirilmiştir³³⁸.

Mustafa Kemal Paşa’nın taarruz hareketinde kulağından rahatsızlanması üzerine de, Rauf Bey Mustafa Kemal Paşa’ya; “vukû bulan bu ufak arızayı bile büyük bir talihsizlik addeder ve Cenâb-ı Hakk’tan şifa-yı acil tazarru eylerim sıhhat-i devletleri hakkında sık sık malûmat ita buyrulmasını istirham ve arz-ı tazimat eylerim efendim”³³⁹ yazılı geçmiş olsun telgrafi göndermişti.

İzmir’e doğru kaçan Yunan ordusunu takip eden ordumuz İzmir’de de zafer elde etmiştir. 9 Eylül’de İzmir ve Bursa’nın alınması ile taarruz hedefi tamamlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa, İzmir ve Bursa’nın alınması üzerine, Yunan ordularının bozguna uğratıldığını, dört yüz kilometrelik fasılasız takibat yaptıklarını ve düşmanın arkalarına bakmadan kaçtıklarını ve milletin kurtuluş zaferini tebrik ederek, milleti aydınlatıcı bir beyanname yayınlamıştır³⁴⁰. Ancak İzmir’den İtilaf donanmalarına kaçan Yunanlar Kordon Boyunu ateşe vererek öçlerini almak istemişlerse de Türk ordusu tek düşman askeri bırakmayarak

---

³³⁶ BCA, 3010/54/355-4

³³⁷ *Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri-IV*, s.474

³³⁸ *Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri-IV*, s.480

³³⁹ BCA, 30-10/292

³⁴⁰ *Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri-IV*, s.489

yurdun bağımsızlığını kurtarmıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya Ankara'ya dönüşü üzerine karşılamak için Rauf Bey gelmeyi çok arzulasa da işlerin sekteye uğramaması için Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey ile Nafia Vekili Feyzi Bey'in 1 Ekim 1922'de Ankara'dan trenle hareket edeceğini belirten bir telgraf göndermiştir³⁴¹.

3.5.2.1. Rauf Bey'in Zafer Beyannamesi

Rauf Bey taarruzun başlaması üzerine mecliste yayınladığı tezkerede taarruzun başladığını şöyle duyurmuştur: “Kahraman Ordularımız vatanın istikbalini kurtarmak olan ulvi vazifesini ifa için düşmanla çarpışmaktadır... Kati zaferin kazanılması için mukadder olan mesut günler inşallah yaklaşmıştır... Ordumuz için Nusret-i İlâhiye'den yardımı tazarru edelim...”³⁴²

Yurt dışında da Büyük Taarruzun yankıları hissedilmiş, yabancı devlet adamları Rauf Bey'e tebrik mesajları iletmişlerdir. Bunlardan Moskova Rus Federatif Sosyalist Cumhuriyet Harbiye Komiseri Karahan ve Rus Sefiri Aralof hükümetleri adına tebrik telgrafı göndermişlerdir. Rus Sefiri Aralof tebriklerini şöyle belirtmiştir:

*“Kısa bir müddet içinde Türk bayrağının muvaffak bir zaman için kendisinden ayrılan bütün Türk sahillerinde, kemal-i gurur ile temevvüç edeceğine hükümetinin kuvvetle ümitli olduğunu belirterek, yaşasın Şark'ın emperyalizme karşı kazandığı muzafferiyeti! Yüksek saygılarımın kabulünü rica ederim”*³⁴³

Rauf Bey, büyük zaferin ardından ilk resmi ziyafetini Ankara'da vermişti. Ziyafette Afgan, İran, Rus ve Azerbaycan elçileriyle siyasi ricali davetli olarak bulunmuştur. Bu ziyafette Rauf Bey; Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasındaki etkenleri anlatarak, zafere ulaşmaktan dolayı duyduğu mutluluğu ve orduların ve Mustafa Kemal Paşa'nın başarıyı elde etmede en büyük amil olduklarını belirterek şükranlarını sunmuştur³⁴⁴.

3.5.2.2. Paşaların Terfisi ve Meclisteki Tepkiler

Mustafa Kemal Paşa cepheden yaptığı bir teklifle Afyon-Karahisar ve Dumlupınar Muharebelerinde fevkalade hizmetleri görülen Miralva Kazım Paşa, Miralay Osman Nuri, Aşir, Alaattin ve Yarbay Ethem Beylerin TBMM tarafından takdirname ile taltif

³⁴¹ BCA, 30-10/291

³⁴² TBMM ZC, 28 Ağustos 1338/1922, Devre:1, c:XXII, İçtima:3, s.369

³⁴³ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.93

³⁴⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.97

edilmelerini, Fevzi Paşa'nın Müşirliğe, İsmet Paşa'nın ve Yakup Şevki Paşaların ferikliğe diğer on bir kumandanın da birer derece terfi ettirilmelerini içeren bir teklif yapmıştı³⁴⁵.

Rauf Bey de, bu teklifi hükümet usulüne uygun şekilde yaptıktan sonra takdirnamelerin verilmesini meclise arz etmişti. 4 Eylül 1922'de toplanan meclis oturumunda terfilerin hükümetçe yapılmış olduğu arz edilmesine rağmen meclisteki muhalifler bunun keyfi bir şekilde yapıldığını öne sürmüşlerdi. İkinci Grubun lideri Hüseyin Avni Bey terfileri gazetede filanca zatların terfileri hakkında irade-i milliye sadır olmuştur kaydını görünce öğrendiğini ve bunun meclis kararı olmadan yapılmış olduğunu, bu hakkın meclise ait olduğunu belirterek uzunca bir itirazda bulunmuştur.

Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa durumun kanunlara aykırı olmadığını izah etse de muhalefet devam etmiştir. Nihayetinde Hüseyin Avni Bey eleştirinin dozunu arttırıp; Meclis iradesini kaale almayanlar Yunan kadar memlekete zarar verirler demesi üzerine meclise gelen Rauf Bey, “suiistimal edildiği zannıyla söylenen bu sözlerin sürç-i lisan olduğunu düşünerek ümit ederim ki tashih edeceklerdir. Vekiller Heyeti ancak yüksek meclisinizin kendisine vermiş olduğu selâhiyeti kullanmıştır. Aksi bir durumda bulunmamıştır”³⁴⁶, diyerek uzun bir tafsilatla muhalefete düşüncelerinin yanlışı olduğunu belirtmiştir.

Uzun tartışmalardan sonra Hüseyin Avni Bey de; Milli iradeyi kıranlar yani kanunlara riayet etmeyenler için söylediğini belirterek, madem böyle bir şey yok o halde meselede yoktur diyerek münakaşaya son vermişti.

Rauf Bey terfileri oya sunmak isteyince münakaşalar devam etti. Bazı mebuslar meselenin Kanun-i Esasi Encümeni'ne havalesini istemiş, Rauf Bey de buna gerek olmadığını kanunların belirttiği üzere İcra Vekilleri Heyeti tarafından çözülmesini istemiştir. Akabinde meseleye son veren konuşmayı Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey: “Efendiler meseleyi uzatmayalım mesele basittir. Ordularımızın şuan cephede zafer haberleri gelirken bizim burada kahraman ordumuza terfi meselesini konuşarak münakaşaya giriyoruz, böyle şey olmaz. İcra Vekilleri Heyeti'nin arz ettiği üzere

---

³⁴⁵ Yakın Tarihimiz, c.III, s.402

³⁴⁶ TBMM ZC, 4 Eylül 1338/1922, Devre:1, c.XXII, İçtima:3, s.473-474

meseleyi kabul ediyoruz. Alkışlarla münakaşaya son verip bu meseleyi kabul edelim”³⁴⁷ diyerek yapmıştır. Terfiler de meclisten oy birliğiyle geçmiştir.

3.5.3. Mudanya Mütarekesi ile İlgili Görüşleri

Büyük Taarruz’un başarılı bir neticeye ulaşması Atina ve Londra’da büyük bir panik yaşanmasına sebep olmuştu. Yıllardan beri savaş halinde olan Yunanlılar taarruzla püskürtülünce hepten köşeye sıkışmış ve savaşa devam etmeye imkân bulamadıklarını anlayınca da müttefikleri İngiltere’den ateşkes için yardım istemiştir. İngiltere de tek başına karar vermeye yetkili olmadığını belirterek Fransa ve İtalya’yı da durumdan haberdar etmiştir. Netice de Müttefik Devletlerin tercümanları Hamit Bey’e Yunanların, Müttefik devletlerin aracılığı ile Anadolu’yu boşaltması şartını kabul ederek, mütareke talebinde bulduklarını ilettiler. Hamit Bey’de bu talebi Rauf Bey’e telgrafla bildirerek hızlı bir şekilde cevap istedi³⁴⁸.

Rauf Bey’de 7 Eylül 1922 Tarihli meclis gizli oturumunda telgrafı okuyarak; kahraman ordumuzun yurdun tahliyesini gerçekleştirmek üzere olduğunu, mütareke için İtilaf Devletleri nezdinde Yunanların teklifte bulduklarını, son kelamın orduya ve başkomandana ait olduğunu belirterek durumu Mustafa Kemal Paşa’ya bildireceğini ifade etmiştir³⁴⁹.

Ordular muzaffer olunca Mustafa Kemal Paşa 19 Eylül’de, Rauf Bey’i İzmir’e davet etmişti. İzmir’e gelen Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa’ya İtilaf Devletlerinden iki nota daha gelmiştir. Notada mütareke yapılması ve tarafsız bölgeye askerlerin çekilmesi istenmişti. Ancak tarafsız bölge teklifini kabul etmeyerek mütareke tekliflerini, 3 Ekimde Mudanya’da yapılmasını belirterek kabul etmişlerdir³⁵⁰. Rauf Bey’le Mustafa Kemal Paşa İzmir’de taarruzun tafsilatı konuşulmuş ve mütareke için kimin gönderileceği kararlaştırılmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık adına olağanüstü yetkiyle Garp Cephesi Orduları Komutanı İsmet Paşa’yı delege tayin edeceğini belirtmiş ve böylelikle 3 Ekim’de İsmet Paşa Mudanya Mütarekesine başkan olarak katılmıştır³⁵¹.

³⁴⁷ TBMM ZC, 4 Eylül 1338/1922, Devre:1, c.XXII, İçtima:3, s.480

³⁴⁸ İsmail Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, AAM, Ankara, 2002, s.52

³⁴⁹ TBBM GCZ, 7 Eylül 1338/1922, devre:1, c:III, içtima:3,s.751

³⁵⁰ Atatürk, *Nutuk*, s.460

³⁵¹ Yakın Tarihimiz, c.IV, s.20

TBMM heyeti toplantıyı, Misak-ı Milli maddelerinden taviz vermeden yürütmeye çalışmıştır. Bir hafta süren tartışmalı müzakerelerden sonra Mudanya Mütarekesi 11 Ekim 1922’de imzalanmıştır³⁵². Gazetelerde ‘*Mudanya Konferansında akd edilmiş olan mukavele-i askeriye metni*’³⁵³ başlığıyla mütareke şartları ve ayrıntıları büyük bir zafer coşkusuyla yayımlanmıştır. Halkın mütarekeye karşı ilgisinden bahsedilmiştir.

Mudanya Mütarekesi ile Edirne ve Trakya ana vatana katılmış oldu. Yıllardan beri süren harp hali, yerini çağdaş dünyaya atılmak üzere yapılacak olan büyük dönüşümlere bırakmıştır. Milli Mücadele dönemi resmen bitmiş olup, vatanın işgalci güçlerden kurtulması için uluslararası ilk resmi adım atılmıştır.

İsmet Paşa’nın muharebelerde olduğu gibi masa başında da kazandığı zaferi Rauf Bey bakanlar kurulu adına İsmet Paşa’yı şu telgrafla tebrik etmiştir:

*“Zat-ı devletlerinin emir ve kumandadaki büyük kudret ve maharetleri eseri olarak ihraz edilen muzafferiyet-i askeriyeden sonra yine taraf-ı devletlerinden büyük bir maharet ve itidal ile idare edilen Mudanya Konferansında istihsal olunan neticeden dolayı bütün heyet-i vekile arkadaşlarıyla beraber tebrikat ve teşekkürat-ı mahsûsamızı arz eyliyoruz efendim”*³⁵⁴

İsmet Paşa da Rauf Bey’e “Mudanya konferansının hîn-i hitamı münasebetiyle Heyet-i Vekîle aza-yı celîlesinin tebrîkatına arz-ı şükran ve takdim-i tazîmat eylerim efendim” diyerek mukabele etmiştir³⁵⁵.

Mütarekeden sonra Trakya ve İstanbul’un sıkıntısız bir şekilde teslim alınması için Rauf Bey’in Mustafa Kemal Paşa’ya bir önerisi olmuştur. Bazı anlaşmazlıklardan dolayı Refet Paşa faal vazifeden biraz uzaktaydı. Rauf Bey, Taarruz hareketine katılamamış olan Refet Paşa’nın Trakya’yı teslim almasını istiyordu. Bunun alt yapısını İzmir de iken Mustafa Kemal Paşa’ya “Refet Paşa’yı terfi ettirelim ya da ona vazife verelim”³⁵⁶ derken yapmıştı. Bu önerisini Mustafa Kemal Paşa’ya açtı. Mustafa Kemal Paşa da “Evet iyi düşündün Rauf, kendisiyle de bu vesile ile görüşmüş oluruz”³⁵⁷ diye mukabele etti. Böylelikle Refet Paşa Trakya’nın teslim alınmasına memur edilerek 19 Ekim 1922’de Gülnihal Vapuru ile

³⁵² Hakimiyet-i Milliye, 12 Teşrin-i Evvel/Ekim 1338/1922, s.1, nu:622

³⁵³ Hakimiyet-i Milliye, 12 Teşrin-i Evvel/Ekim 1338/1922, s.1, nu:622

³⁵⁴ BCA, 30-10/228-533-1

³⁵⁵ BCA, 30-10/228-533-1

³⁵⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.461

³⁵⁷ Kandemir, *Rauf ORBAY*, s.85

Mudanya'dan yola çıkarak Trakya ve İstanbul'u teslim almak üzere İstanbul'a hareket etmiştir³⁵⁸.

3.5.4. Rauf Bey'in Saltanatın Kaldırılması ile İlgili Düşünceleri

Mudanya Mütarekesinin akdinden sonra savaş durumundan kalıcı olarak çıkılması için barış anlaşması yapılması gerekiyordu. İtilaf Devletleri Lozan'da barış yapılması için hem İstanbul Hükümeti'nden hem de TBMM'den delege gönderilmesini istemişti. Sadrazam Tevfik Paşa da bunu TBMM'ye; kendileri konferansa katılmazlarsa Âlem-i İslam'ın gözünde yıkılmaya mahkûm olacaklarını, TBMM katılmazsa cihanın beklediği barışı akim bırakacağını belirten bir telgrafla bildirdi³⁵⁹. Mustafa Kemal Paşa zaten fiili olarak İstanbul Hükümeti'nin bir anlamı kalmadığını düşünüyordu. Bu ikilem karşısında da saltanat makamının kaldırılmasının şart olduğu düşüncesine varmıştı.

Mustafa Kemal Paşa saltanatın kaldırılması için öncelikle meclisteki oturumlarda söz alarak bu konuda yardımcı olmaları adına Rauf Bey ve Kazım Karabekir Paşa'yı meclisteki odasına davet etmiştir. Keçiören'de Rauf Bey ile toplandıklarında Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey'e, saltanat ve hilafet ile ilgili düşüncesini sormuştu. Rauf Bey de saltanat ve hilafetle ilgili düşüncesini şöyle dile getirmişti:

“Ben, saltanat ve hilafet makamına vicdanımla ve duygularımla bağlıyım. Çünkü babam padişahın ekmeği ve nimetiyle yetişmiş, Osmanlı Devleti'nin ileri gelen devlet adamları arasına girmiştir. Benim de kanımda o nimetin zerreleri vardır. Ben nankör değilim ve olmam padişaha bağlılık borcumdur, halifeye bağlılığım ise terbiyem gereğidir... Bizde milleti ve kamuoyunu elde tutmak güçtür. Bunu ancak herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülmeye alışılmış bir makam sağlayabilir. O da saltanat ve hilafet makamıdır. Bu makamı ortadan kaldırıp yerine başka nitelikte bir makam getirmeye çalışmak felakete ve büyük acılara yol açar. Bu da asla doğru olamaz.”³⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa, bu görüşme aralarında olmamış gibi Rauf Bey'e; Hilafet ve saltanatı birbirinden ayırarak saltanatın kaldırılacağını, bunun doğru olduğu konusunda kürsüden bir konuşma yapmasını istemiştir. Bu teklif karşısında Rauf Bey ne düşündüğünü bile söylemeden boyun eğmişti. Kazım Karabekir Paşa'ya gelince ona da aynı şekilde konuşmasını rica etmiştir³⁶¹.

³⁵⁸ Hakimiyet-i Milliye, 12 Teşrin-i Evvel/Ekim 1338, s.1, nu:622

³⁵⁹ TBMM ZC, 30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1338/1922, Devre:1, c.XXIV, İçtima:3, s.291

³⁶⁰ Atatürk, *Nutuk*, s.464

³⁶¹ Atatürk, *Nutuk*, s.465

Kazım Karabekir Paşa anılarında bu olaya dair: “Mustafa Kemal Paşa’nın kendisini odasına çağırdığını, Orada Doktor Rıza Nur Bey’in de olduğunu, konu ile ilgili düşüncesini sorduğunu, Saltanatın kaldırılması ile hilafetin Al-i Osman’da bırakılması kararının Meclis-i Ali’ye teklifi zamanıdır dediğini, Mustafa Kemal Paşa’nın da Rıza Nur Bey’e, O takriri yaz dediğini belirtmiştir. Akabinde Kazım Paşa’ya da şöyle demişti; Kürsüden padişah hükümeti hakkında şiddetli beyanda bulunmanı fakat hilafetin Al-i Osman’da bırakılması fikrini izhar etmemeni rica ederim. Rıza Nur Bey bütün esasları havi bir takrir hazırlıyor. Bende pekiyi paşam dedim, çıktım...”³⁶² diye görüşünü belirtmiştir

Rauf Bey de anılarında, saltanat ile ilgili düşüncesinden ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinden bahsetmeyerek; “Mustafa Kemal Paşa, İbrahim Süreyya Bey, Ali Fethi Bey, Ali Fuat Bey, Kazım Karabekir Paşalarla diğer seksen kadar arkadaş Dr. Rıza Nur Bey’in hazırladığı şu teklifi imzalayarak meclise sunduk”³⁶³ diye belirtmiştir.

30 Ekim 1922’de Meclise sunulan takrirle ilgili Kazım Karabekir Paşa söz alarak; İstanbul Hükümeti’nin Âlem-i İslam’da bir karşılığının kalmadığını, muharebelerde gazi olanların şehit olanların yakınlarının bu adamlara tel’in ettiklerini, bu zulümleri yanlarına bırakmayıp, onların bir hiç olduğunun Âlem-i İslam’a gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir³⁶⁴.

Rauf Bey’de Mustafa Kemal Paşa’ya belirttiği saltanata olan bağlılığının tersine, eleştirilerini daha çok İstanbul Hükümeti üzerine yapmış ve “Teşkilat-ı Esasiye kanunu ile egemenliğin padişah’tan alınıp millete verildiğini, o zamandan beri Osmanlı’nın yıkılmış olup yerine TBMM’nin kaim olduğunu, İstanbul’da bulunan hükümetin zı1-ı zail(kaybolmuş gölge) haline geldiğini”³⁶⁵ söyleyerek artık TBMM’nin bu duruma cevap vermesini istemiştir. Yapılan Meclis oylamasında yeterli çoğunluk sağlanamayınca, oylama 1 Kasım 1922 tarihli oturuma bırakılmıştı.

1 Kasım 1922 tarihli meclis oturumunda ise tarihi bir gün yaşanmıştır. Bu oturumda Mustafa Kemal Paşa uzunca bir konuşma yaparak, Peygamberimizin doğumunun bugüne denk gelmesini hayırlı bir tesadüf olarak gördüğünü, Peygamberimizin doğumundan

³⁶² Kazım Karabekir, *Paşaların Kavgası*, Emre Yayınları, Nisan,2005, s.92

³⁶³ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.106, Kandemir, *Rauf Orbay*, s.89

³⁶⁴ TBMM ZC, 30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1338/1922, Devre:1, c.XXIV, İçtima:3, s.280

³⁶⁵ TBMM ZC, 30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1338/1922, Devre:1, c.XXIV İçtima:3, s.288

vefatına kadar olan hayatını ve vefatıyla birlikte yerine halife olacak birinin seçilmesinin bahis mevzu olduğunu, bunun da hemen olmadığını uzunca müzakerelerden sonra olduğunu anlatmıştır. Yerine seçilecek kişinin de tayin ve seçim ile olduğunu, halifeliğin Osmanlılara kadar tarihçesini anlatarak hilafet ve saltanatın şuan ki düştüğü fecaate göre takriri karar vermelerini talep etmiştir³⁶⁶.

Netice de meclis oturumundaki müzakerelerden sonra oylama yapıp, ittifakla kabul edilen tahrir ile ve şiddetli alkışlar eşliğinde, “*Türkiye halkı İstanbul’daki şekl-i Hükümeti ebediyen tarihe müntakil addederek*”³⁶⁷ 1 Kasım 1922’de Saltanatı kaldırmıştır.

Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey, milletin saltanatına tes’iden bugünün milli bayram olarak kabul edilmesini teklif etmiş, Rauf Bey’de bu teklife katılarak “Peygamberimizin veladetlerine tesadüf etmekle Âlem-i İslam müşerrefdir. Aynı zamanda TBMM ki hakiki millete istinad ediyor, onun da bihakkın istiklalinin teyit edildiği gündür. Bu ikisi hürmetine bu gece ve yarının bayram kabul edilmesini teklif ediyorum”³⁶⁸ demiştir.

Müzakerelerde bir iki defa konuşan Rauf Bey bu günün bayram olarak kutlanmasını talep etmişti. Ancak Rauf Bey bu tutumuyla Mustafa Kemal Paşa’ya bahsettiği eski inanç ve görüşlerini değiştirmiş miydi? Yoksa bu görüşlerinde esasen samimi değil miydi? Hatıralarında bu minvalde bahsettiği kesin bir düşünce olmamakla birlikte bu iki noktayı birbirinden ayırmak, herhangi biri hakkında kesin bir yargıya varmak da güçtür³⁶⁹.

Saltanat kaldırıldıktan sonra koltuğunu kaybeden Padişah Vahdettin hürriyet ve can güvenliği endişesiyle memleketi terk etmiştir. Refet paşa Rauf Bey’e gönderdiği telgrafta “Vahdettin Efendi bu gece saraydan gaybubet eylemiştir”³⁷⁰ diye belirtirken; 17 Kasım 1922 tarihli İngiliz Generali Harington’dan Refet Paşa’ya gelen telgrafta ise “Zat-ı Şahane kendisini İngiltere’nin himayesi altına vaz’ederek bir İngiliz Harp Sefinesiyle İstanbul’dan ayrılmıştır.”³⁷¹ Beyanının yazması işin aslını göstermiştir. Rauf Bey’in meclis oturumunda okuduğu bu telgraflar mebuslar arasında şaşkınlığa neden olmuştu. Akabinde yaptığı beyanla “Vahdettin’in İslam âleminin halifesi sıfatıyla İngilizlere âr-ı firarı irtikab etmesi yani uhdesine mevdu olan vazifeyi terk ile düşman tarafına firar

³⁶⁶ TBMM ZC, 1 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, Devre:1, c.XXIV, İçtima:3, s.305

³⁶⁷ Hakimiyet-i Milliye, 2 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, s.1, nu:650

³⁶⁸ TBMM ZC, 1 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, s.315

³⁶⁹ Atatürk, *Nutuk*, s.465

³⁷⁰ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.112

³⁷¹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.112

etmesi, hilafetin mevkiinin münhal olduğunu yeni bir halifenin intihab edilmesinin gerektiğini³⁷² belirtmiştir.

Yıllardır güvenilip saygı duyulan Padişah Vahdettin'in memleketi terk etmesi basında ve yurttan şok etkisi yaratmıştı. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi haberi manşetten şöyle vermiştir: "Vahdettin En Son Melanetini de Gösterdi Hilafet Makamından Firar ile İngilizlerin Kucağına Atılmak Hıyanetini de İrtikâp Etti"³⁷³ diyerek padişahın firarını eleştirmiş ve yerine gelen halife olarak Abdülmecit Efendi'nin intihabı haberini vermiştir. Vahdettin'in firarının İstanbul'a olan tesirini de şöyle yazmıştır: "Vahdettin'in İstanbul dan firar etmesi ahaliyi fevkalade müteessir etti. Bütün matbuat bu mesele ile meşguldür. Dost Avrupa Devletleri dahi bu firarı kınamıştır. Firar halka ve memlekete yapılmış ihanet olarak görülmüştür"³⁷⁴.

3.5.5. Lozan Barış Konferansına Dair Görüşleri

Saltanatın kaldırılmasından sonra Vahdettin'in firarı ile Osmanlı İmparatorluğu ortadan kalktığından Lozan Konferansına TBMM Heyeti katılmıştır. Bunun için delege seçilmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa bu konuda kararsız kalarak, Heyet seçiminde Rauf Bey ile İsmet Paşa arasında kalmıştı.

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'in başkanlığı altındaki bir heyetin başarı kazanabileceğinden emin değildi. Rauf Bey'in de kendisini bu konuda zayıf gördüğünü hissediyordu. İsmet Paşa ile ilgili de danışman olarak elde edilecek yararın sınırlı olduğunu düşünüyor, başkan olursa önemli ölçüde yararlanabileceğine inanıyordu. İsmet Paşa'nın Mudanya Konferansını nasıl idare ettiğini ayrıntılı olarak anlamaya çalıştıktan sonra İsmet Paşa üzerinde karar kılmıştır³⁷⁵. İsmet Paşa'nın baş delege olabilmesi için önce Dışişleri Bakanı olmasını uygun görünce, mevcut Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'den bakanlıktan çekilmesini, bu konuda yardımcı olmasını rica etti. Daha önce de Yusuf Kemal Bey delege başkanlığı için İsmet Paşa'yı önermişti. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa'nın ricasını kırmamış ve yardımcı olmaya çalışmıştır.

---

³⁷² TBMM ZC, 18 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, Devre:1, c.XXIV, İçtima:3, s.562

³⁷³ Hâkimiyet-i Milliye, 19 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, s.1, nu:664

³⁷⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 20 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, s.1, nu: 665

³⁷⁵ Atatürk, *Nutuk*, s.462

İsmet Paşa da delege başkanlığı konusunda; konferansa gidecek heyete fazla ilgi göstermediğini, Hariciye Vekili ve hükümetin bunu yapabileceğini, Büyük Taarruz ve Mudanya Mütarekesi ile gergin zamanlardan geçip yorgun olduğunu, zihninde de böyle bir meselenin mevcut olmadığı görüşünü belirtmekteydi³⁷⁶. Rauf Bey de delege başkanlığı konusunda şöyle düşünüyordu:

“Lozan’a gidecek murahhaslar heyetine benim başkanlık etmem isteniyordu. Ben ise karşımıza gelecek devletlerin murahhas heyetlerine Hariciye Vekilleri başkanlık ettiğinden, bizim de Hariciye Vekilimiz Yusuf Kemal Bey’i memur etmemizi uygun buluyordum. Ancak Yusuf Kemal Bey benim başkan olarak gitmemi, bunun üzerine bana refakat edebileceğini ileri sürerek vazifeyi kabul etmedi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa’ya İsmet Paşa’nın Mudanya Konferansını başarı ile idare ettiğini belirterek İsmet Paşa’yı tavsiye etti. Yapabilir mi yapamaz mı münakaşaları oldu. Bana göre yapılmayacak bir şey yoktu. Yusuf Kemal Bey’in rahatsızlığı üzerine Hariciye Vekâleti’ne İsmet Paşa getirilerek, Murahhas heyeti başkanı olarak Lozan’a gönderilmesine karar kılındı.”³⁷⁷

Kısa bir kararsızlıktan sonra baş murahhas olarak İsmet Paşa, yanında da delege olarak Hasan Saka Bey ve Rıza Nur Bey Lozan’a gitmek üzere kasım ayı başında Ankara’dan ayrıldılar. 21 Kasım 1922’de müzakerelere başlanan konferans 24 Temmuz 1923 tarihinde sona ermiştir.

Lozan Konferansı’na dair müzakereler ve haberler Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nde hemen her gün yayımlanmıştı. Bu konuda Rauf Bey’in de Lozan’daki müzakerelere dair beyanatı yayımlanmıştır. Beyanatında Rauf Bey, konferansın toplanmasından buldukları güne kadar olan ahvalini anlattıktan sonra kısaca düşüncesini şöyle ifade etmiştir: “Davamız haktır, bu davamızda kendimize talep yolunda hiçbir cihet yoktur. Düvel-i Muazzama Garbi Trakya’nın mukadderatının hallini, Türk sulhüne talik etmiştir. Sulhperverliğimize devam edeceğiz. Garbî Trakya’da Kimi istiyorlarsa nasıl idare istiyorlarsa oradaki insanlar kendileri karar versinler...”³⁷⁸

Ayrıca Rauf Bey, Lozan Konferansı’nda Trakya sınırları, adalar meselesi ve kapitülasyonlara dair düşüncelerini İsmet Paşa’ya gönderilmesi için, Refet Paşa’ya gönderdiği telgrafta şöyle belirtmişti:

“Konferansta evvelâ Trakya hudutlarından müzakerata başlanmıştır. Bilâhare Adalar meselesi adlî malî ve iktisadî kapitülasyonlar mevzu bahis olmuştur. Karşımızdakiler bir harp müdafaa cephesini yoklar gibi cephemizi her noktadan

³⁷⁶ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi yayınevi, 1987, c.I, s.44

³⁷⁷ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.116

³⁷⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 30 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, s.1, nu:674

yoklamak ve zorlamak vaziyetinde bulunuyorlar, kemâl-i teessürle görüyoruz ki mukabil taraf elân Türkiye milletinin kapitülasyon ismine itiraz ettiği zehabında bulunacak kadar hataya sapmışlardır. Milletimiz bilâ kayd u şart istiklâlini temin edecek olan bir sulh konferansına gitmiştir. Türk milleti bunların ismine değil ahkâmının tatbikatına muarızdır ve senelerden beri bunu ilgâ etmiştir. Yunanlılar tahribat hakkındaki müdafaaları esnasında tahribatın kendi taraflarından yapıldığını itirafa mecbur olmuşlardır. Boğazlar sevahiline hâkim ve sahip bulunduğumuzdan serbest ulaşımı kabul ediyoruz. Konferansta karşı taraf milletimizi Mondros Mütarekesi akd edildiği zamandaki vaziyetimiz nokta-i nazarından muhakeme ediyor. Biz ise Mudanya Mukavelesini noktasından vaziyeti muhakeme etmeliyiz... Sulh tehir eder ve tehlikeye düşerse Allah ve cihan şahittir ki Türkler sebep olmamıştır. Biz eşitlik istiyoruz bu dünyada diğer milletlerden aşağı görünmeyi kabul etmiyoruz. Herkesinkinden fazla bir şey istemiyoruz...³⁷⁹

İki dönemden ibaret olup sekiz ay devam eden, yılların meselelerinin derinlemesine görüşüldüğü ve bütün dünyanın yakından takip ettiği büyük dönüşümlere gebe konferans sonucunda, Osmanlı'nın küllerinden arınan, yeni bir Türk devleti tarih sahnesine resmen çıkmıştır. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkan devletlerarasında, ayağa kalkmayı başararak kendisine dikte edilen şartlardan ziyade çoğunlukla kendi şartlarını kabul ettirmişti³⁸⁰. Heyet 14 Ağustos'ta Ankara'ya döndüğünde halk ve mebuslar tarafından merasimle karşılanmışlardır³⁸¹.

3.5.6. Rauf Bey-İsmet Paşa Anlaşmazlığı

Rauf Bey, İsmet Paşa ile konferans müzakerelerine dair devamlı irtibatta kalmış ve bunu meclis nezdinde kamuoyu ile paylaşmıştı. Avrupa ve bilhassa İsviçre-Lozan ile sağlanacak bu irtibatın telgraf hattı Köstence yolu ile sağlanıyordu. Bu yolda o dönemde İngiliz ve Fransızların elinde idi ve İngilizler ellerine geçen muhaberelelerin şifrelerini çözerek okuyorlardı. Bu yüzden zaman zaman İsmet Paşa ile irtibat kesiliyor bu da aralarında anlaşmazlığa sebebiyet veriyordu.³⁸²

Belirlenen sulh esaslarına göre, Yunanlılardan yakıp yıktıkları yerlere karşılık tamirat bedeli olarak tazminat isteniyordu. Lozan'da bu mesele uzun tartışmalara sebebiyet vermişti. Yunanlılar kabul etmiyor, İtilaf Devletleri de tamirattan vazgeçilmesi için Karaağaç'ın verilmesini teklif ediyorlardı. Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa mutabık kalarak, Karaağaç'ın ehemmiyetinin olmadığını tamirattan vazgeçilmeyeceğini

³⁷⁹ BOA, HR.İM, 6360/1-6

³⁸⁰ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.254

³⁸¹ Hakimiyet-i Milliye, 14 Ağustos 1339/1923, s.1, nu:887

³⁸² Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.118

belirtiyorlardı. İsmet Paşa ise Karaağaç teklifini kabul etmeyi, tazminattan vazgeçmeyi istiyordu. Rauf Bey ise en son Karaağaç'ı bırakıp gerekirse demiryolunu Edirne'den geçirebiliriz demişti³⁸³. Ancak İsmet Paşa kendi fikrini uyguladığından aralarında anlaşmazlık oluşmuştur.

Ayrıca bir diğer mesele de kuponlar ve imtiyazlar üzerine Rauf Bey'in bir telgrafına verdiği cevapta yaşanmıştır. İsmet Paşa telgraflara zamanında cevap gelmemesinden yakınarak, sürekli hükümetten görüş alma şeklinin, 93 seferinin saraydan idaresinden farkı olmadığını, kendilerine karşı itimatsızlık ve kifayetsizlik hakkındaki kanaat devam ettikçe, sulh akdinin ihtimal haricinde olduğunu belirterek görevine karışılmamasını ve istenirse de çekilebileceğini ifade etmiştir³⁸⁴.

Rauf Bey gibi Mustafa Kemal Paşa da bu cevaptan müteessir olmuştur. Ancak olayın büyümemesi adına Rauf Bey'e: Bunun sadece ona yönelik olmadığını, verilen kararlarda oyu olduğunu, vekil arkadaşlarının da bu tarize maruz kaldıklarını, şimdilik hoş görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Rauf Bey de "Nasıl hoş görebiliriz? İsmet Paşa evvelce talimat üstüne talimat isterken, şimdi işini kimseye sormadan yapmak istiyor. Buna nasıl muvafakat edebiliriz?" diye mukabele etmiştir³⁸⁵.

Mustafa Kemal Paşa ise bu anlaşmazlık ile ilgili; kesin kayıt ve belgelere dayanmayan duygusallığın verdiği belirtiler olduğunu, Rauf Bey'in İsmet Paşa'nın görüşmeleri idare ediş tarzını beğenmezlik duygusu içinde oluşunu ve bunu vekillere de aksettirdiğini düşünmektedir. Ayrıca İsmet Paşa'nın da Rauf Bey'in, Mustafa Kemal Paşa'yı, müzakerelere dair istediği talimattan haberdar etmediğini düşünüp ona karşı güvensizlik içine girdiğini, Karaağaç meselesinde de İsmet Paşa'ya hak verdiğini belirtmektedir³⁸⁶. Fakat ikisinin de kendi görüşlerinde ısrar ettiklerini, yazışmaların keskin kelimelerle yazıldığını düşünmektedir. Kuponlar ve imtiyazlar meselesinde "İsmet Paşa'nın verdiği cevabın, çok sinirli yazılmış olduğunu, bunu gerektirecek bir duygu, düşünce, tavır olmadığını, İsmet Paşa'yı haksız bulduğunu, yanlış anlaşılmayı gerektirecek bir durum görmediğini"³⁸⁷ ifade ederek telgrafla da İsmet Paşa'ya bildirmişti.

---

³⁸³ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.399

³⁸⁴ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.119

³⁸⁵ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.120

³⁸⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.519-522

³⁸⁷ Atatürk, *Nutuk*, s.531

Esasen İsmet Paşa'nın baş murahhas olarak seçilmesinden Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Refet Paşa memnun olmamıştı. Bu isimler genellikle İsmet Paşa'nın ilk zamanlarda Milli Mücadele'ye katılmayıp, İstanbul'da kaldığını, İstanbul'un İtilaflar tarafından işgali ile orada barınma ihtimali kalmadığından Anadolu'ya geçtiğini düşünüp küçümsüyorlardı. Rauf Bey'in de bu düşüncelere hak verdiği hissediliyordu³⁸⁸.

Nitekim Rauf Bey, Cumhuriyetin ilanından sonra eleştirilere maruz kalınca İsmet Paşa'ya binaen “Biz melek değiliz, beşeriz, beşer de sevmek de sevmemek de var. Ben hiçbir sebep göstermeden bazı kimseleri sevmeyebilirim, bazı kimseler de beni sevmeyebilirler... şahıslarla eseri muhakemede bizim tavrımız eseri tenkit etmek yönündedir...”³⁸⁹ diyerek saygı çerçevesinde bu anlaşmazlığın var olduğunu göstermiştir.

3.5.7. Ali Şükrü Bey Olayı

Lozan Konferansının kesintiye uğradığı 27 Mart 1923 günü, başarılı bir asker olan ve aynı zamanda, “muhalif İkinci Grubun ağır toplarından Tan Gazetesi sahibi”³⁹⁰ ve Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in, ortadan kaybolduğu bilgisi kardeşi Şevket(Doruker) Bey tarafından Rauf Bey'e bildirilmiştir. Günlerdir aranıp bulunamayan Ali Şükrü Bey, en son bir kahvede otururken, yanına gelen Giresunlu Topal Osman Ağa'nın muhafız kumandanı Mustafa Kaptan ile beraber kalkıp giderken görülmüştür. Şevket Bey çaresizce ağabeyinin bulunması için Rauf Bey'den yardım istemiştir. Neticede kaybolan milletin vekilidir ve bu konuda hükümet çok fazla eleştiriler almıştır. Muhalifler olaya siyasi cinayet gözüyle bakarak özellikle Hüseyin Avni Bey, “Ey Kâbe-i Millet! Sana da mı taarruz? Milletın vekili kayboluyor ve günlerdir bulunamıyor... Ali Şükrü Bey'e namussuzluk eden millete de namussuzluk eder, böyleleri yaşatılmamalı”³⁹¹ diyerek hükümeti eleştiriyordu.

Rauf Bey bu olayla bizzat ilgilenip, Ali Şükrü Bey'in gidebileceği her yere baktırmış, bütün kolluk kuvvetlerine Topal Osman Ağa'nın adamının izini sürdürmüştür. Günler sonra 2 Nisan 1923'te jandarma tesadüfen Çankaya yolunda ana yoldan ayrılan bir otomobilin izini takip edince, yeni kazılmış bir çukurda Ali Şükrü Bey'in cesedini bulmuştur. Cesedin avucunda sımsıkı tutulmuş bir sandalye ayağının Topal Osman'ın

³⁸⁸ Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, s.148

³⁸⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.138

³⁹⁰ Zeki Çevik, *Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuktan Halk Fırkasına Geçiş*, AAM, s.462

³⁹¹ Kandemir, *Rauf Orbay*, s.107

evinde bulunan kırık sandalyeye ait olduğu tespit edilince çetrefilli meselede ipucu elde edilmiştir. O sırada Osman Ağa'nın adamı yakalanmış, Osman Ağa'nın teşvik ve tertibiyle, Ali Şükrü Bey'i kahveden dostça alıp evine götürdüğünü, ikram edilen kahveyi içerken arkasından ani bir hareketle üstüne abanılarak boğulduğunu itiraf etmiş ve mesele aydınlatılmıştı³⁹².

Ali Şükrü Bey, millet egemenliği ve kişi hak ve özgürlükleri prensiplerini uygun gördüğünden muhalifliğini de bu yönde yapmıştı. Bu yüzden vefatından sonra kendisi millet şehidi, hürriyet şehidi, hâkimiyet-i milliye şehidi olarak anılmıştır³⁹³.

Rauf Bey, Mecliste mebuslara olayı anlatırken cenazesinin bulunduğu mahalden kaldırılarak Gureba Hastanesinde emaneten muhafazada bulunduğunu, Osman Ağa'nın da yakalanacağı zaman mukavemet edip çıkan çatışmada öldüğünü, belirtmiştir. Meclisçe de Topal Osman'ın cesedinin meclis kapısı önünde asılarak teşhir edilmesine karar verilmiştir³⁹⁴.

3.5.8. Rauf Bey'in Vekâlet Ettiği Vekillikler ve Verilen Soru Önergeleri

TBMM açıldığında bazı vekiller aynı zamanda Milli Mücadele'de aktif rol oynamışlardı. Bu nokta da Rauf Bey rahatsızlanan, askeri ya da siyasi görevi gereği Ankara'da bulunamayan bazı vekillerin yerine vekâlet etmiştir. Bunlardan biri Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili Kazım Karabekir Paşa'nın yerine dörder kez ve birer ay süreyle, 30 Temmuz 1922³⁹⁵, 14 Ekim 1922³⁹⁶, 24 Nisan 1923³⁹⁷ ve 1 Temmuz 1923³⁹⁸ tarihlerinde Müdafaa-i Milliye Vekilliğine vekâlet etmiştir.

Rauf Bey, bunun yanı sıra birer müddet de Hariciye Vekilliği'ne vekâlet etmiştir. Bu vekâleti de, 3 Ağustos 1922'de Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in rahatsızlanması üzerine³⁹⁹ ve 20 Nisan 1923'te yine Hariciye Vekili olan İsmet Paşa'nın İzmir'de bulunması üzerine üstlenmiştir⁴⁰⁰.

---

³⁹² Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.407

³⁹³ Ahmet Demirel, *Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.21

³⁹⁴ TBMM ZC, 2 Nisan 1339/1923, Devre:1, c.XXVIII, İçtima:4, s.308

³⁹⁵ BCA, 30-18-1-1/5-22-9

³⁹⁶ BCA, 30-18-1-1/5-30-16

³⁹⁷ BCA, 30-18-1-1/7-17-6

³⁹⁸ BCA, 30-18-1-1/7-23-8

³⁹⁹ BCA, 30-18-1-1/5-23-14

⁴⁰⁰ BCA, 30-18-1-1/7-15-5

Ayrıca başbakanlığı sürecinde vekiller tarafından Rauf Bey'e yöneltilen bazı soru önermeleri mevcuttur. Bunlardan biri; 11 Ocak 1922'de Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey'in İstanbul'da bulunan askeriye ve mülkiye kurumlarında görev yapan memurların ileriye dönük pozisyonlarının ne olacağına dair soru önergesiydi. İkincisi; 23 Ocak 1922'de Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey'in ve diğer bazı mebusların, Anadolu'da süregelen işgaller ve zulümlere dair yönelttikleri soru önergesi idi. Üçüncüsü de kendi görevi dışında olan, 17 Nisan 1923 tarihinde Hariciye Vekilliği'ne vekalet ettiği sırada Sinop Mebusu Rıza Namık Bey'in Sırbistan'da bulunan Müslümanların hukuku ve siyasi durumları hakkında yöneltilen soru önergesidir⁴⁰¹. Bu soru önermelerine dair Rauf Bey mebusları aydınlatıcı yönde mukabelede bulunmuştur.

3.5.9. Başbakanlıktan İstifası

İsmet Paşa Lozan'dan dönmek üzere yola çıktığında herkes delegeler heyetini karşılamak üzere heyecanla beklerken, Rauf Bey de Ali Fuat Paşa ile birlikte Çankaya'ya Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gitmişti. Nutukta geçenlere göre; Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya; Lozan sulhü sırasında İsmet Paşa ile olan anlaşmazlığından ötürü bir daha onunla yüz yüze gelemeyeceğini, birlikte çalışmasının imkânı olmadığını, karşılamada bulunamayacağını, müsaade ederse seçim bölgesi olan Sivas'a doğru gezintiye çıkacağını, ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da; bu şekilde davranmasına bir sebep olmadığını, İsmet Paşa'yı başbakana yaraşır şekilde karşılamasını ve onu tebrik etmesini, istemiş, Rauf Bey de kendime hâkim değilim yapamayacağım diyerek mukabele etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'da hükümet başkanlığından ayrılması şartıyla gezintiye çıkabileceğini söylemiştir⁴⁰².

Rauf Bey ise anılarında istifa sürecini şöyle anlatmaktadır: “Ali Fuat Paşa ile birlikte Çankaya'ya Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gittiğini, Mustafa Kemal Paşa'ya; “Lozan sulhü sırasında İsmet Paşa ile olan anlaşmazlığına şahit olduğunu, bir daha onunla yüz yüze gelemeyeceğini, birlikte çalışmasının mümkünatı olmadığını, esasen sulh muahedesini onun imzaladığını bunu tatbik etme işini de ona bırakmanın doğru olduğunu, belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa da demek onu istikbal de etmeyeceksin? Diye karşılık verince Rauf Bey de; bunca yersiz tarizlerden sonra İsmet Paşa ile karşı karşıya

⁴⁰¹ İlhan Haçin, “Hüseyin Rauf Orbay ve I.TBMM'deki Faaliyetleri (1920-1923)”, *CTAD*, sayı:23 (Bahar 2016), s.68-70

⁴⁰² Atatürk, *Nutuk*, s.536

gelemeyeceğini, seçim bölgesi olan Sivas'a gidip istirahat edeceğini, belirtmiştir. Mütteessir olan Mustafa Kemal Paşa 'Raufcuğum, ne söyleyeyim bilmem ki haklısın bu muhit adamı ahlaksız yapıyor', dedi. Rauf Bey de, 'Paşam üzülme, bir düzine namuslu adamla sen bu memleketi mükemmel idare edersin', diye cevap vermiş, kucaklaşıp vedalaşarak ayrılmışlardır. Ertesi gün de istifanamesini yazıp, Fethi Bey'e meclis açıldığında meclis başkanlığına sunması için vermiştir⁴⁰³.

Ali Fuat Paşa'nın hatıralarında ise istifa süreci şöyle geçmektedir: "Lozan muahedesinin imzalandığı haberini vermek için Rauf Bey ile Ali Fuat Paşa Mustafa Kemal Paşa'nın yanına Çankaya'ya gitmişlerdir. Rauf Bey sulhün imzalandığını söyleyince Mustafa Kemal Paşa çok sevinmiştir. Akabinde yorgun olduğunu, midesinden rahatsız olduğunu ikinci meclis toplanmadan Seçim Bölgesi olan Sivas halkına teşekkür etmeye oradan validesinin yanına dinlenmeye gitmeyi düşündüğünü belirterek izin istemiştir. Anlaşmanın en önemli kısmı olan uygulanma aşamasının İsmet Paşa tarafından yapılıp en az bir Hariciye vekili olması lazım geldiğini, Mustafa Kemal Paşa'nın da partiler ve şahıslar üstünde hakiki bir hakem ve devlet reisi olarak kalmasını arzu ettiğini, parti reisi olarak günlük politikaya girip kendisini yıpratmaması gerektiğini, memleket menfaatine uygun gördüğünü belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa da ikinci meclis açılana kadar acele etmeyip beklemesini, seyahate gitmeden yine görüşmeyi talep etmiş, ikinci bir görüşmeden sonra da Rauf Bey'in arzusu kabul edilmiştir."⁴⁰⁴

Hatıralarda geçen istifa süreci bu şekilde iken Rauf Bey'in İsmet Paşa'yı görmeye tahammül edememesi netice itibariyle başbakanlıktan çekilmesine yol açmıştır. Rauf Bey'in meclisçe alınan kararlar üç ay süreyle istirahate çekilmesiyle, istifası kabul edilmiş⁴⁰⁵, yapılan seçimle yerine Ali Fethi Bey İcra Heyeti Vekâleti'ne seçilmiştir⁴⁰⁶.

Rauf Bey hükümet başkanlığından çekildikten sonra Ali Fuat Paşa da meclis ikinci başkanlığından çekilmiştir.

---

⁴⁰³ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.133, Kandemir, *Rauf Orbay*, s.130, Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.V, s.98

⁴⁰⁴ Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, c.II, s.5

⁴⁰⁵ BCA, 30-10/13-77-7

⁴⁰⁶ TBMM ZC, 14 Ağustos 1339/1923, Devre:2, c.I, İçtima:2, s.60 Hakimiyet-i Milliye, 15 Ağustos 1339/1923, s.1, nu:889

3.6. Rauf Bey'in Cumhuriyet ve İlanı ile ilgili Düşünceleri

Rauf Bey'in istifa etmesinden sonra Ali Fethi Bey İcra Vekilleri Başkanı olarak, bu görevde üç ay kalabilmiş meclis içinde artan muhalefete karşı sükûneti sağlaması zorlaşınca 27 Ekim 1923'de başbakanlıktan istifa etmişti. Yerine seçilecek kişi üzerinde gruplar listeler hazırlamaya başlamış ancak kabul görececek birini bulamamışlardı. Bu da bir hükümet buhranına sebebiyet vermişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa, 28 Ekim gecesi geç saatlere kadar süren bir çalışma ile Teşkilatı Esasiye maddelerinde değişiklik yaparak bir kanun tasarısı müsveddeleri hazırlamışlardır. Teşkilatı Esasiye'nin birinci maddesinin sonuna Türkiye Devleti'nin hükümet şekli Cumhuriyettir cümlesi eklenerek, kanunlarda yapılan bazı değişikliklerle hazırlanan müsvedde, ilgili komisyondan geçirilerek, parti grubunda ve mecliste görüşülmüştür⁴⁰⁷.

Meclisçe alınan kararla, 29 Ekim 1923 akşamı saat 20.30'da yeni yönetim şekli Cumhuriyet olarak kabul edilmiş, Mustafa Kemal Paşa da oybirliğiyle Türkiye'nin ilk reis-i cumhuru seçilmiştir. Bu gece cumhuriyetin ilanı şerefine yüz bir pare top atılması kararlaştırılarak tüm yurda büyük bir dönüşüm olan cumhuriyete geçildiği ilan edilmiştir⁴⁰⁸.

Rauf Bey, Cumhuriyet ilan edildiğinde İstanbul'da idi. Henüz uyumuştaki sayıları yüzü bulan top seslerine uyanarak, içinden gelen bir sesle "Mutlaka Cumhuriyettir öyle ise, memlekete ve millete hayırlı ve uğurlu olsun"⁴⁰⁹ diyerek ilk tepkisini bu şekilde göstermişti.

Cumhuriyetin ilanı, Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'deki yol arkadaşlarından, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Refet Paşa ve Rauf Bey başkentte olmadıkları sırada karar alınıp, ilan edilmişti. Yol arkadaşlarının bu noktada kırgınlıkları oluşmuş, bununla birlikte özellikle İstanbul basınında cumhuriyetin zamansız ilan edildiğini, devletin cumhuriyet olarak anılmasının özgürlük getirip getirmeyeceğinin meçhul olduğunu belirterek cumhuriyetin ilanını eleştirmişlerdir⁴¹⁰.

---

⁴⁰⁷ Atatürk, *Nutuk*, s.543-544

⁴⁰⁸ TBMM ZC, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1339/1923, Devre:2, c.III, İçtima:1, s.209 Atatürk, *Nutuk* s.551

⁴⁰⁹ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.V, s.212

⁴¹⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.200

Rauf Bey'e göre, 23 Nisan 1920'de TBMM açıldığından beri içinde yaşanan rejim cumhuriyetti. Bazı sebeplerle sarıh olarak adı konulmamıştı, üç yıl sonra konmuş oluyordu ve bunda şaşırılacak bir şey yoktu. Bu formalite yerine getirilirken mecliste dar bir zamana sıkıştırılmış olması, hazırlanmadan ani bir karar karşısında kalınmış olması telaşa sebebiyet vermişti⁴¹¹.

Rauf Bey, 30 Ekim 1923'de Tevhid-i Efkâr, Vatan, Tanin gazetelerine verdiği beyanatta Cumhuriyet ile ilgili fikirlerini ifade etmişti. Rauf Bey'in gazetelerdeki beyanatından kısımlar şöyledir: Gazeteci Rauf Bey'e Cumhuriyetin ilanı ile İstanbul kamuoyunun ani bir karar karşısında kaldığını ve bu konudaki fikrini sormuştur. Rauf Bey de Saltanat yönetiminin zararlarından bahsedip, Meşrutî yönetimin hakkıyla uygulanmadığını bu yüzden de milletin yönetimi eline aldığını en kuvvetli yönetiminde milletin faal olduğu yönetim şekli olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet şeklinin ani surette ilan edilmesine gelince bununla ilgili bir teşebbüsten haberinin olmadığını ve basından öğrendiğini belirttikten sonra "Cumhuriyet şeklinin bir günde yerleştirilerek ilan edilmesi halk nezdinde gayr-i mesul zevat tarafından tertip edilen bir şeklin emr-i vaki ile yapıldığı fikri ve endişesini hâsıl etti... Bu süratin elbette hükümetçe zaruri görülen bir sebebi vardır..."⁴¹² diye görüşünü ifade etmiştir. Cumhuriyet kelimesi üzerinde münakaşanın doğru olmadığını belirterek şöyle belirtmiştir:

*"Kuvvetini yalnız milletin rey ve muvafakatinden alarak, isabetli kararlarla millet ve memleketi selamete yükselteceğine zerre kadar şüphe olmayan hükümet en doğru idare tarzıdır... Bu esaslar baki kaldıkça isim değişikliği, hedef gayeyi ihlal de tebdil de edemez, hükümetler değiştikçe yerine gelenler ancak gideni aratmayacak şekilde halkın arzularına uygun hareket ederek saadetini, istiklalini korumak yolundaki başarısı ile kabil olur. Aksi takdirde üst tabakada şekil değiştirmek, gerçek ihtiyaçların temin edilmiş olacağını zannetmek mazideki en acı tecrübelerden sonra fahiş bir hata olur..."*⁴¹³

Rauf Bey'e göre kuvvetli hükümet ise; vazife ve selâhiyetlerine ve bunların icaplarına müdrik, milli hâkimiyet esaslarını benimsemiş, kanaatlerini ve maruz kalacağı zorlukları mecliste açık ve samimi hasbihallerle halletmek esasına sadık ve tecrübeli olgun bir heyet demektir. Yeni kabineyi nasıl buluyorsunuz sorusuna da Rauf Bey; Mühim meselelerin olduğu şu dönemde vazifeyi üzerine alan her zatın hiç şüphesiz en ağır mesuliyeti ve fedakârlığı kabul ettiğini, Ankara'da bulunamama zaruretinden dolayı üzgün olduğunu,

⁴¹¹ Kutay, *Yüzyılımızda Bir İnsanımız*, c.III, s.413

⁴¹² Vatan Gazetesi, 1 Teşrin-i Sani/Kasım 1339/1923, s.1

⁴¹³ Vatan Gazetesi, 1 Teşrin-i Sani/Kasım 1339/1923, s.1

oradaki yakın arkadaşlarıyla meseleyi konuşup anlamadıkça ve bunun icaplarını görmedikçe herhangi bir tarzda kanaat ifade etmeyi insafsızlık saydığını belirterek cevap vermiştir⁴¹⁴. Rauf Bey'in Cumhuriyetle ilgili gazetelerdeki beyanatı gayet açık ve Cumhuriyet yanlısı bir beyan iken, kendisine muhalefet de bu beyanı üzerinden gelmiştir.

Rauf Bey, istirahatten sonra İstanbul'dan hareketle 15 Kasım günü Ankara'ya geldiğinde ikinci meclis toplanmıştı. Cumhuriyet ilan edilmiş, Ali Fethi Bey'in yerine İsmet Paşa başvekil olarak seçilmişti. Rauf Bey, gazetelerdeki demecinden ötürü Mecliste arkadaşları tarafından soğuk ve ilgisiz bir şekilde karşılanmış ve bu durumdan müteessir olmuştur. Bu durumu düzeltmek ve açıklamak için Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istemiş ancak Paşa rahatsız olduğundan bu konuyu açmak istememiş, Ali Fethi Bey'in aracılığı ile hükümet erkânını tatmine çalışmak istediğini belirterek, yanından ayrılmıştı. Ancak Ali Fethi Bey'in arabuluculuğuyla İsmet Paşa ile görüşmesi mümkün olamamıştır⁴¹⁵. Bu hal üzere parti grup toplantısına katılması davetiyle, toplantıya geçmiştir. Ancak bu toplantıdan sonra Rauf Bey için hiçbir şey eskisi gibi olmayacak, bir anda sert eleştirilere maruz kalacaktır.

Topçu İhsan Bey; Rauf Bey'in cumhuriyetin ilanı tarzına itiraz babında verdiği beyanının, fırkayı ikiye böldüğünü, cumhuriyeti zaafa düşürdüğünü belirterek, bunun müzakere edilmesi için 20 Kasım 1923'de Halk Fırkası'na bir önerge vermiştir. Bu önergeyi önemli bulan İsmet Paşa, bunu 22 Kasım 1923 günü Halk Fırkası'nın grup toplantısında tartışmaya açmıştır⁴¹⁶.

İlk önce önergenin sahibi Topçu İhsan Bey kürsüye çıkarak konuşmasını yapıp cumhuriyetin ilanının aceleye getirilmesinin izahatını istemiştir. Söz alan Rauf Bey Yanlış anlaşılma istemediğini bundan dolayı üzgün olduğunu, bu yanlış anlaşılmayı düzeltmek için hakem olmasını istediği Mustafa Kemal Paşa ile rahatsızlığından ötürü görüşemediğini ifade etmiştir. Akabinde; “Hiçbirimiz melek değiliz, beşeriz, beşeriyette sevmek ve sevmemek vardır. Hiçbir sebep göstermeden bazı kişileri sevmeyebilirim onlarda beni sevmeyebilir... Tenkit etmek istediğim nokta varsa o da eserdir. Meseleyi sükûnetle halledersek aramızda hiçbir ihtilafın olmadığını göreceksiniz...” demiştir.

---

⁴¹⁴ Tevhid-i Efkâr Gazetesi, 1 Teşrin-i Sani/Kasım 1339/1923, s.1, nu:845

⁴¹⁵ Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, c.II, s.55

⁴¹⁶ Yücel Demirel-Osman Zeki Konur, *CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)*, Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul, 2002, s.17 Hakimiyyet-i Milliye, 26 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922, s.1, nu:977

Ayrıca Cumhuriyetin ilan edilmesine kabine buhranının sebep olduğunu gazetelerden okuduğunu, Milli mücadele döneminde, uğrunda nice canlar verilen çok kuvvetli prensiplerin tatbikatında yapılan hatalar yüzünden sakatlandığını reddedilemeyeceğini, cumhuriyet idaresinden başka bir idarenin taraftarı olmadığını⁴¹⁷ belirtmiştir. Cumhuriyeti ancak milli hâkimiyeti tam manasıyla sağlaması şartıyla kabul ettiğini ve zaten cumhuriyetin de başka manasının olmadığını düşünmekteydi.

Yoğun eleştirilerden sonra kürsüye çıkan İsmet Paşa da cumhuriyet ve hilafetle ilgili düşüncelerini ifade ettikten sonra şöyle demiştir: “Yeni bir inkılabın ateşiyle ayağa kalkıp güçlü olunması gereken bu günlerde her davranış bir mana ifade edecektir... Rauf Bey e de dönerek;

“Af buyurunuz, Rauf Bey Rauf Bey siyaset yapıyoruz, bir işe başlayan adam sonun selamet olacağını düşünerek işe başlar. Böyle inkılap zamanlarında devlet ve hükümet adamları herhangi bir şüphe izhar edemezler, hatadır. Hata ettiniz Rauf Bey... Asıl fahiş hata bu hassas günlerde halkın maneviyatını bozup bilerek veya bilmeyerek isteyerek veya istemeyerek, tereddüte sevk etmektir, asıl fahiş hata budur... Gayr-ı mesul zevat kimdir? Emri vaki halinde bir meclise cumhuriyet nasıl icbar edilebilir. Cumhuriyet kabul edilen esasların usulünde, eşkâlinde tam olarak doğmuştur. Halk Fırkası'nın prensibidir bu. Sehven zühulen veya herhangi bir sebebiyet ile tersini söylemiş olan Halk Fırkası azası sözünü geri alacaktır... Rauf Bey beyanatlarında bizimle, tam bir zıddiyet içinde gördüğümüz hususları geri alarak, bu fırka içinde yürümek kararında mı, yoksa bu hususları koruyarak, fırkamızın dışında ve mecliste bizimle karşı karşıya çalışmak kararında mıdır? Son söz ve karar şimdi kendilerine aittir.”⁴¹⁸

Rauf Bey de Halk Fırkasından ayrılmak için bir sebep olmadığını bunu düşünmediğini, sözlerinin arkasında olduğunu, yeni bir fırka kurmayacağını belirtmiştir. Akabinde de; “Ne tarzda hücum ederseniz ediniz, ben vicdani kanaatimi ifade ediyorum. Ben buradan çıkıp gidiyorum karar sizindir. Şahsımız fanidir payidar değildir, fikirler her zaman payidardır”⁴¹⁹ diyerek salondan çıkmıştır. Rauf Bey çıktıktan sonra da, oluşan yanlış anlaşılmayı aydınlattığı için beyanatı kâfi görülmüştür denilerek mesele sonuca bağlanmıştır. Ancak grupta mesele sonuçlansa da, 22 Kasım 1923 tarihli Halk Fırkası Grup toplantısının tutanakları gazetelerde sayfalarca yayımlanarak, Rauf Bey külli bir muhalefete maruz bırakılmıştır⁴²⁰.

⁴¹⁷ Demirel-Konur, *CHP Grup Toplantısı Tutanakları*, s.21

⁴¹⁸ Demirel-Konur, *CHP Grup Toplantısı Tutanakları*, s.85-87-94

⁴¹⁹ Demirel-Konur, *CHP Grup Toplantısı Tutanakları*, s.104-106

⁴²⁰ Hakimiyet-i Milliye, 26 Teşrin-i Sani/Kasım 1339/1923, s.1, nu:977

Rauf Bey parti toplantısında hesap verdiğini düşünse de Cumhuriyetçi olup olmadığı şüphesi devam edegelmiştir. Nitekim 6 Kasım 1924 tarihli meclis oturumunda mübadele ile ilgili yaptığı konuşmasından sonra Dâhiliye Vekili Recep Bey tarzide bulunarak ‘Rauf Bey o kadar konuşma yaptı ama Cumhuriyet kelimesini telaffuz etmedi, Rauf Bey’den şüphe ediyorum’ deyince; Rauf Bey’de bu meseleden sıkılmışçasına cumhuriyet ile ilgili son sözünü şöyle söylemiştir:

“Rauf Cumhuriyetçi midir değil midir diye şüphe ediyorlarmış. Lakin sizin her kuşkulandığınız, tereddüte düştüğünüz anda ben tekrar yemin ve kasem etmeye mecbur muyum? (Mecbursun Sesleri) Hayır efendiler kimsenin kimseden şüphe etmeye hakkı yoktur... Geçen sene sekiz saat süren fırka müzakeresinde Cumhuriyetçi olduğumu söyledim, gizli defterler gizli fikirler varsa bizde böyle şeyler yok sizde vardır... Millet bilsin cihan bilsin millet hâkimi taraftarıyım ve düsturum budur... Benim için halkın hâkimiyetini kayıtsız şartsız kullanacağı bu Cumhuriyetten başka hükümet şekli yoktur...”⁴²¹

Rauf Bey gazeteye verdiği beyanatı, meclis içindeki gruplaşmaların tazyikiyle farklı mecralara çekilmiş, partiyi böldüğü düşünülüp, halife ve saltanat yanlısı olarak gösterilerek gelişimi engelleyeceği yönünde muhalefete maruz kalmıştır.

Mecliste de adeta haykırarak Cumhuriyetçi olduğunu söyleyen birine eleştirilerin olması ve kendisine inanılmaması, bu büyük dönüşümün bu tür beyanlarla o dönem için halkın fikirlerinin kirlenmesinin önüne geçilmesi ile izah edilebilir. Yahut Rauf Bey beyanında Milli Hâkimiyet prensibini daima ön planda tuttuğunu ve bunun Cumhuriyet ile sağlanacağını söylemiş olsaydı bu kadar eleştiriye maruz kalmayabilirdi. Eleştirilen nokta beyanın ucu açık görülmesi ve bu minvalde olmaması idi ve bu belirsizlik milli hâkimiyeti sağlamanın saltanatla da olabilir düşüncesini doğurmuştu. Bu yüzden Rauf Bey’in külli bir muhalefete maruz kalmış olması muhtemel idi.

3.7.Halifeliğin Kaldırılması ile İlgili Düşünceleri

Cumhuriyet ilan edildikten sonra, Halife olarak Padişah Abdülaziz’in oğlu Abdülmecit Efendi TBMM tarafından seçilmişti. Mustafa Kemal Paşa saltanatla birlikte hilafetin de kaldırılmasını düşünüyordu. Önceliği saltanatın kaldırılmasına vermişti. İkinci olarak da hilafetin kaldırılması hazırlıklarına başladı. Bunun için zemin müsaitti. Şöyle ki:

---

⁴²¹ TBMM ZC, 6 Teşrin-i Sani/Kasım 1340/1924, Devre:2, c.X, İçtima:2, s.112-113

Halife Abdülmecit Efendi Cuma selamlıkları düzenleyip hükümdar gibi davranmaya çalışmış, hükümet üyelerinin kendisini ziyaret etmediğinden yakınıp, kendisine hazineden ödenek ayrılmasını talep etmişti. Diğer İslam ülkelerinden de hilafetin korunması yörengeli mektuplar hükümete gelmişti. TBMM içinde halifelikle ilgili kışkırtmalar yapıp, Mustafa Kemal Paşa kendi saltanatını kuruyor denilerek bu düşünceler basın yoluyla da yurtiçine yayılmıştı. Rauf Bey'in İstanbul'da iken Abdülmecit Efendi'yi ziyaret etmesi geriye dönüş olacağı kanısı oluşturarak cumhuriyete muhalif bir plan içine girildiği düşüncesini doğurmuştu. En önemlisi de savaş halinden çıkılıp çağdaş dünyaya adım atılacakken Mustafa Kemal Paşa'nın fikrinde ve modern dünyada halifeliğe yer olmaması, Halifeliğin kaldırılmasını gerektirmiştir.

Bu sebeplerden ötürü 3 Mart 1924'de mecliste kabul edilen "Hilafetin İlgası ve Hanedan-ı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun"⁴²² ile hilafetin kaldırılmasına karar verildi ve Abdülmecit Efendi ile kalan Osmanlı Hanedanı da sürgün edildi. Rauf Bey, halifelik ile ilgili düşüncesini ise şöyle belirtmiştir:

*"Ben dindarım fakat ne kendimi ne de dinimi siyasete alet edecek kadar fikirsiz ve vicdansız değilim... Hilafet Propagandacısı değilim. Bu propagandayı yaptıracak olanlar hilafet şartlarına haiz olmadıkları gibi evvelki padişahlarda değildi. Padişahlar iktidarlarını sağlamlaştırmak için bu mukaddes mefhumu akıllarınca kendi ihtiraslarına alet etmişlerdir..."*⁴²³

6 Kasım 1924 tarihli meclis oturumunda Recep Bey tarafından Cumhuriyetçiliği sorgulandığında ise şöyle demiştir: "Belki bazılarınız söylediniz, ben söyleyeyim Rauf Halifecidir. Efendiler değil halifeci ve sultancı bu makamın hukukunu almak istidadında olan herhangi bir makamın aleyhindeyim..."⁴²⁴

Rauf Bey Mustafa Kemal Paşa'dan istirahat için müsaade istediği konuşmasında istifasını da söyledikten sonra yanından ayrılırken Nutuk'a göre: "Rauf Bey'in 'Çok rica ederim devlet başkanlığı makamını güçlendiriniz' dediğinde Mustafa Kemal Paşa da 'Yapacağıma kesin olarak güveniniz' diye mukabele etmişti. Mustafa Kemal Paşa daha sonra Rauf Bey'e cumhuriyete niçin karşı olduğunu sorup yapılanın benden istediğin başkanlık makamını güçlendirmekten başka bir şey olmadığını söyleyince Rauf Bey de 'Ben o sözü söylerken asla cumhuriyet ilanını düşünmüş ve kastetmiş değildim' diye

⁴²² TBMM ZC, 3 Mart 1340/1924, Devre:II, c.VII, İçtima:1, s.69

⁴²³ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.189

⁴²⁴ TBMM ZC, 6 Teşrin-i Sani/Kasım 1340/1924, Devre:2, c.X, İçtima:3, s.113

cevap vermişti. Mustafa Kemal Paşa da Rauf Bey'in devlet başkanlığı makamından kastının hilafet makamı olduğunu düşünmüştü.”⁴²⁵

Rauf Bey, İstanbul'da halife Abdülmecit ile olan görüşmesinde ise kendisini halifenin davet ettiğini, davete icabet etmezse ahlaki vecibelerine ve TBMM tarafından seçilmiş olan halifeye saygısızlık olacağını düşündüğünden dolayı ziyaret etmiştir.

3.8. Halk Fırkasındaki Faaliyetleri

Meclisteki ikinci seçimler Rauf Bey istirahatte iken olmuş ve hazırlıklarda aktif bir rol almamıştır. İkinci TBMM'ye Rauf Bey Halk Fırkasından İstanbul mebusu olarak girmiştir⁴²⁶. İsmet Paşa ile Rauf Bey'in arası bozulduğundan beri parti içindeki kışkırtıcı gruplar İsmet Paşa'nın lehinde Rauf Bey'in aleyhinde kışkırtmalarda bulunmaya başlamışlardı⁴²⁷. Aralarındaki anlaşmazlık mebuslar arasında biliniyor ve bu da yangını daha çok körüklüyordu. Özellikle grup toplantısında maruz kaldığı eleştiri ve hücum, partideki ayrılığı iyice belirginleştirmişti. Bu gruplaşmalardan ötürü Rauf Bey kabuğuna çekilerek Halk Fırkası içerisinde tarafsız bir politika izlemeye başlamıştı.

Hilafetin kaldırılmasından sonra mecliste grup içerisinde hilafetçi-cumhuriyetçi tartışmaları yaşanmıştı. Ordunun siyasetten ayrılması benimsenince Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve Refet Paşalar askerlik mesleklerini bırakıp, siyaseti tercih etmişlerdi. Paşaların meclise aktif siyasete katılmalarıyla mecliste hararetli tartışmalar yaşanmış, Paşalar mecliste bir arada oturduklarından, muhalifleri tarafından dörtler beşler diye lakaplar takılmıştır⁴²⁸.

Rauf Bey, Halk fırkası mebusu iken Mübadele ve İskân Vekâletine imar bankasının kurulup kurulmadığına dair, Nafia Vekâletine Anadolu demiryollarından ne kadar hâsıla edildiğine dair, verilen ödeneklerin ne yapıldığı ne kadarı harcandığına dair, Ziraat Vekâletine ormanlarla ilgili bazı şirketlere ihale edilip edilmediğine dair soru önergeleri vererek hükümeti köşeye sıkıştırmaya bir yol izlemiştir⁴²⁹.

---

⁴²⁵ Atatürk, *Nutuk*, s.536-537

⁴²⁶ Yakın Tarihimiz, c.IV, s.149

⁴²⁷ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.137

⁴²⁸ Yakın Tarihimiz, c.IV, s.176

⁴²⁹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.150

8 Kasım 1924 günü İsmet Paşa hükümetine yapılan güvenoyunda, Rauf Bey hasta olduğu için katılmamış, 168 katılımdan, 19 ret 148 kabul oyu ile hükümet güven tazelemiştir. Reddedenler arasında Adnan Bey, İsmail Canbulat Bey, Refet Paşa, Sabit Bey de vardır⁴³⁰.

3.9. Halk Fırkasından İstifası ve Muhalefete Geçişi

Cumhuriyetin ilanından sonra gazetelere verdiği demeçle, Rauf Bey nezdinde diğer muhalif vekillere yapılan kışkırtıcı faaliyetler netice vermiş, 9 Kasım 1924 günü Rauf Bey ve Adnan Bey, İsmail Canbulat Bey, Refet Paşa Halk Fırkasından istifa etmişlerdir⁴³¹.

Bu tarihten itibaren Rauf Bey, 17 Kasım 1924'de kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katılarak, Cumhuriyet devrinin ilk resmi muhalefet partisinde, resmen muhalefete başlamıştır⁴³². Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(TCF) kurulduktan sonra Şeyh Sait İsyanı patlak vermiş, isyandan TCF sorumlu tutulmuş, irticai faaliyetlere zemin hazırladığı, dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle kurulduktan bir yıl sonra kapatılmıştır.

TCF'nin kapatılmasından sonra Rauf Bey, rahatsızlığından dolayı tedavi için 2 Mayıs 1926'da Avusturya'ya gitmiş, oradan da Londra'ya Adnan Bey ve Eşi Halide Edip(Adıvar) Hanım'ı ziyarete geçmiştir.

Rauf Bey Londra'da iken, İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir suikast girişiminde bulunmuş, yurt dışında olduğu halde Rauf Bey ve Adnan Bey, suikasti kışkırtma ve teşvik ettikleri gerekçesiyle şüpheli bulunarak, haklarında tutuklama kararı çıkarılarak, buna dair İzmir'de bulunan Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 29 Ağustos 1926'da Londra Büyükelçiliğine tebligat gönderilmesi istenmiştir⁴³³. Ayrıca Rauf Bey, Adnan Bey ve bazı muhalif isimler Hariciye Vekâleti'nin emriyle elçilik tarafından Londra'da izlenmiş, orada ne tür faaliyetlerde bulduklarına dair raporlar düzenlenerek bakanlığa gönderilmiştir. 11 Ağustos 1927 tarihli raporda, Rauf ve Adnan Beylerin İngiliz gazetesi Daily Mail muhabirlerinden biriyle irtibata geçip memleket idaresini eleştiren haberler yapılmasını istediklerini ve muhabirin bunu mevcut şartlardan dolayı kabul etmediğini

⁴³⁰ TBMM ZC, 8 Teşrin-i Sani/Kasım 1340/1924, devre:II, c.X, İçtima:2, s.168

⁴³¹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, c.II, s.162

⁴³² Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(1924-1925)*, İletişim Yayınları, s.84

⁴³³ BOA, HR.İM, 23-94/1

bildirmişlerdir. Diğer muhalif hareketlere dair ise, farklı yerlerde bulunan muhaliflerin Paris merkezli birleştirilip, Fransızca bir gazete çıkarmaya çalıştıklarını, başına da yüz elliliklerden ve eski Dâhiliye Nazırı olan Mehmet Ali(Gerede) Bey'in geçebileceğini, bu suretle İngiliz himayesini almaya çalıştığını raporlamışlardır⁴³⁴. Hakkındaki bu ve tüm suçlamaları reddeden Rauf Bey, kendisini mevcut şartlarda aklayamayacağını düşündüğünden 5 Temmuz 1935'e kadar yurda dönmemiştir.

Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyla 1933'te getirilen aftan dolayı kendisine yapılan ithamların düşmesi ile on senelik gurbet hayatından sonra kız kardeşinin telkiniyle Mısır'dan deniz yolu ile hareket ederek, 5 Temmuz 1935'te anavatana dönen Rauf Bey, İstanbul'a vardığında rıhtımda yakın akrabaları ve dostları tarafından karşılanmıştır. Rauf Bey, rıhtımda polis tarafından geniş güvenlik çemberine alınmış ve gelişine dair haber yapmak isteyen gazeteciler engelle karşılaşmıştır⁴³⁵. Rauf Bey, vatana dönmüş olsa da gazetecilerin haber yapmasını engelleyecek kadar önlemin alınması tuhaf bir durum olmuştur.

Rauf Bey, affa rağmen İzmir suikastinde suçsuz olduğunu halk nezdinde de ispatlamak için girişimlerde bulunmuş ve İstiklal Mahkemesi tarafından hakkında verilen kararın beraatini içeren bir beyanname ile aklanarak, 1 Kasım 1935'de emekliliğe sevk edilmiştir⁴³⁶. Daha sonra 22 Ekim 1939'da Hüsnü Açıksöz'ün vefatı ile boşalan Kastamonu milletvekilliğine ittifakla seçilmiştir⁴³⁷. Rauf Bey Kastamonu Mebusu iken ısrarlara rağmen CHP'ye katılmayarak mebusluğuna bağımsız olarak devam etmiştir.

Rauf Bey, İkinci Dünya Savaşı döneminde tecrübeleriyle Türkiye'yi temsil etmesi için, emekli olan eski Londra Büyükelçisi Tevfik Rüştü Aras'ın yerine, 14 Şubat 1942'de Londra Büyükelçiliğine getirilmiştir⁴³⁸. Rauf Bey de Kastamonu mebusluğundan istifa⁴³⁹ ederek yeni görevine başlamak üzere Londra'ya gitmiştir.

Büyükelçiliği döneminde, İngilizlere dair tecrübelerinin olması oradaki devlet erkânıyla ilişkilerinin sağlıklı gitmesini kolaylaştırmıştır. Dönemin kültür ve eğitim kurumlarından Halk Evleri'nin Londra Şubesi Rauf Bey vazifeye başlamadan önce açılmıştı. Rauf

---

⁴³⁴ BCA, 30-10/106-692-2

⁴³⁵ Zaman Gazetesi, 6 Temmuz 1935, s.3, nu:376

⁴³⁶ BCA, 30-11-1/99-35-10

⁴³⁷ BCA, 30-10/76-501-4

⁴³⁸ BCA, 30-18/97-116-10

⁴³⁹ TBMM ZC, 16 Mart 1942, Devre:6, c.XXIV, İçtima:3

Bey'in buraya katkısı bir yıl içerisinde 120'ye yakın İngiliz'i, Londra Halkevine üye yapması ve burada Türkiye'yi tanıtıcı faaliyetlerde bulunması yönünde olmuştur⁴⁴⁰.

Rauf Bey, Türk-İngiliz İlişkilerinin ilerlemesi adına önemli katkıları görüldüğü bu vazifesinden, Dışişleri Bakanlığı memurlarının iletişim noktasında yaşattığı sıkıntı ve ilişkilerin karışıklığı sebebiyle, 28 Şubat 1944'ten kısa bir süre sonra istifa etmiştir⁴⁴¹. 1950 yılında Celal Bayar ve Adnan Menderes aracılığıyla siyaset sahnesine çekilmek istenmişse de Rauf Bey⁴⁴², büyükelçilik görevinden istifasından sonra siyaset hayatını sonlandırmış ve köşesine çekildikten 20 yıl sonra 16 Temmuz 1964'te, İstanbul Cihangir'deki evinde kalp yetmezliğinden vefat etmiştir⁴⁴³. Cenazesi, 18 Temmuz günü Teşvikiye Camii'nde kılınan öğle namazının ardından Kadıköy'de bulunan Sahray-ı Cedit aile kabristanlığına defnedilmiştir⁴⁴⁴.

Rauf Bey'in vefatı üzerine İsmet Paşa "çok müteessir oldum, memleketimizin çok hizmet etmiş kıymetli evlatlarından biriydi. Hatırasını daima minnetle yâd edeceğiz."⁴⁴⁵ diyerek basın aracılığıyla taziye mesajı vermiştir. Ayrıca vefat haberinin yayılmasıyla o dönem İzmit'te bulunan Hamidiye'nin bayrağı yarıya indirilmiş ve ne garip tesadüftür ki aynı gün gazetelere Hamidiye'nin satışa çıkarılması ilanı verilmiştir⁴⁴⁶.

Büyük kahramanlıklara imza atan Rauf Bey'in vefat haberi gazetelerde aşağı kısımlarda kısa notlarla yazılarak halka duyurulması Hamidiye Kahramanı'na yaraşır bir şekilde olmamıştır. Türk tarihinde askeri ve siyasi başarıları ile önemli bir yere sahip olan Rauf Bey'in, bu başarılarının tarihçesi gazetelerde sayfalarca yayımlanabilirdi. Bir iki köşe yazısından başka uzun uzadıya herhangi bir yayın olmamıştır ne yazık ki. Buna karşın bizlere düşen görev de tarihimizde önemli yere sahip olan böyle sayılı şahsiyetleri, bu vatani bize geri kazandırdıkları için her zaman hayırla, minnet ve şükranla yâd etmektir.

---

⁴⁴⁰ Nur Özmel Akın, *Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği*, Bağlam Yayınları, s.121

⁴⁴¹ Akın, *Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği*, s.216

⁴⁴² BCA, 30-01/41-242-18

⁴⁴³ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Temmuz 1964, s.7

⁴⁴⁴ Tercüman Gazetesi, 19 Temmuz 1964, s.1

⁴⁴⁵ Cumhuriyet, 17 Temmuz 1964, s.7

⁴⁴⁶ Cumhuriyet, 18 Temmuz 1964, s.7

SONUÇ

Denizcilik tarihimizin en önemli isimlerinden biri olan Rauf Bey'in adının duyulmasında Balkan Savaşları'nda yapmış olduğu akıncı harekâtı önemli olmuştur. Bu harekâtıyla Rauf Bey "Hamidiye Kahramanı" olarak anılmaya başlanmıştır. Rauf Bey'in Hamidiye Kruvazörü ile yaptığı akın harekâtı bu çalışmanın ana hatlarını aşacak kadar derinlemesine incelenmesi gereken bir konu olduğundan çalışmada kısa tutulmuştur. Ancak bu harekâtteki stratejisi, mağlup olunan Balkan Savaşları'nda kısa bir galibiyet ile halka ve orduya moral kaynağı olduğundan göz ardı edilemeyecek kadar büyük olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına ve Anadolu topraklarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasına şahitlik etmiş olan Rauf Bey, Bahriye Nazırı olarak Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak Osmanlı'nın fiilen sona ermesine sebebiyet verdiği düşüncesiyle çokça eleştirilmişti. Ancak bu eleştiri yüksek manalar içeren yerinde bir eleştiri değildir. Çünkü mütareke zamanında Osmanlı Devleti Avrupalılar nazarında toprakları paylaşılıp dağıtılmış hasta adam konumundaydı. Mütarekenin imzalanmasının yıkılma sürecini hızlandırdığı doğru olsa da bu durum Rauf Bey'e bağlanmamalıdır. Çünkü onun yerine bir başkası da mütarekeye imza atabilirdi. Kaldı ki telgraflardan anlaşıldığı üzere maddeleri hükümetin görüşünü aldıktan sonra kabul etmiştir. İstanbul'un işgal edilmeyeceğine dair İngiliz amiralden teminat mektubunu alması anlamsız olsa da, o gün, o şartlarda, o mağlubiyetin verdiği psikoloji ile bu mektuba inanmıştır. Aslında daha çok eleştirilen nokta Rauf Bey'in bu inancı olmuştur.

Mondros Mütarekesi, Osmanlı'nın fiilen sonu olmuşsa da Milli Mücadele'nin de başlangıç noktasını oluşturmuştur. Rauf Bey de Milli Mücadele Hareketi içinde yer alarak yeni devletin kurulmasında önemli bir yer teşkil etmiştir. Kongreler döneminde Mustafa Kemal Paşa'dan sonra ikinci kişi olması, Osmanlı siyasetinde tanınan biri olarak siyasi tecrübesi ile harekete büyük katkı sağlamış ve halk nazarında da hareketin kabul görmesini sağlamıştır. Bu süreçte düşüncelerini açıkça dile getirerek kongrelerin her safhasında yer almıştır. Millet Meclisi'nin açılması için özgürlüğünden feragat edip Malta'da sürgün hayatı yaşaması kendisine başbakanlığın yollarını açmıştır.

Rauf Bey'in başbakanlığı süreci ise Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı sürece denk geldiği için ayrı bir öneme sahiptir. Bütün yurdun düşmanlardan temizlenmesi için yapılan Büyük Taarruz Harekâtı'nda cephede yaşananları gün gün Meclisle paylaşması

milli heyecanı arttırmıştır. Saltanatın kaldırılması gibi köklü bir yenilik Rauf Bey'in başbakanlığı sürecinde olmuştur. Monarşik düşünce taşısa da Rauf Bey, saltanatın kaldırılmasına ses etmemiştir. Mudanya ve Lozan Konferansında, başbakan sıfatıyla görüşlerini açıkça belirterek İsmet Paşa'ya müdahil olması zamanla aralarında bir anlaşmazlık doğurmuştur. Bu anlaşmazlıktan ötürü Rauf Bey'in İsmet Paşa'yı görmeye tahammülünün olmaması başbakanlıktan çekilmesine yol açmıştır.

Başbakanlığı sürecindeki köklü kararlarda imzası olan Rauf Bey'in, zaman zaman İsmet Paşa ve Mustafa Kemal Paşa ile anlaşmazlık yaşamalarının altında, karakterlerin zamanla çatışmasının yattığını söyleyebiliriz. En bariz anlaşmazlığı da İsmet Paşa ile yaşamış olduğu aşikâr. Çünkü kendisi de bunu söyleyerek Lozan dönüşü İsmet Paşa'yı karşılamada bulunmamıştır. İsmet Paşa ile aralarındaki sürtüşme Cumhuriyetin ilanından hemen sonra daha açık bir şekilde fırka grup toplantısı içinde yaşanmıştır. Rauf Bey'in cumhuriyetin ilanı ile ilgili gazetelere verdiği demeç yanlış anlaşılmış ve buna dair, toplantıda Rauf Bey'e karşı eleştiriler açıktan açığa yapılmaya başlanmıştır. Belki bilerek yapılan bu eleştirilerin temelinde, Rauf Bey'in beyanıyla, köklü yeniliklerin sekteye uğramayıp, halk nazarında ikileme sebebiyet vermemesi ve kamuoyunda oluşabilecek Cumhuriyet karşıtı hareketlerin önünün alınması olabilir. Yeni rejimin yerleşmesi için dönemin önemli isimlerinin, yanlış anlaşılmaya yol açacak bu tür beyanlarda bulunması dönemin şartları gereği arzu edilecek bir durum olmayabilirdi.

Yahut meselenin Rauf Bey'e bakan yönüyle, bir insan muhafazakâr bir karakterde olup demokrasi inancına ve evrensel hukuk kuralları ilkesi inancına da sahip olabilir. Gelenekçi bir ailede yetişen Rauf Bey aslında bu duruma bir örnektir. Ailesi tarafından, gelenek üzere, hilafet ve saltanat makamının kutsî olduğu düşüncesi ile büyütülmüştür. Daha sonra bu kutsîliğin, kişiler tarafından bozulduğu inancı, yurtdışı seyahatleri ile kazandığı Avrupaî fikirlerin etkisiyle birleşince, Rauf Bey'de cumhuriyet ve demokrasi fikirlerinin oluşup geliştiği söylenebilir. Bu fikirler, onun muhafazakâr karakterinin değişmesine değil de saltanat ve hilafet makamının kutsî olduğu düşüncesinin zamanla değişmesine yol açmış olabilir. Bununla birlikte, Rauf Bey'in düşüncesi o dönem için farklı lanse edilmiş, cumhuriyeti benimsemeyen, halife ve saltanat yanlısı biri gibi gösterilmiştir. Rauf Bey, muhafazakar yapıda olsa da, padişaha bağlı olduğunu söylese de cumhuriyet fikrine de karşı değildi. Rauf Bey'in aslında bu meselede takıldığı nokta; cumhuriyetin ilan ediliş tarzı, acele karar verildiği zannı ve kendisi Ankara'da değil iken

haberi olmadan karar verilmiş olduğu zannıdır. Bu düşüncelerde olması Rauf Bey'in cumhuriyet inancında olmadığı anlamını vermez. Kaldı ki cumhuriyet kavramının henüz pek konuşulmadığı meşrutiyet döneminde de, meşrutî fikirlere sıcak bakmaya başlaması, Rauf Bey'in muhafazakârlığının yanında yenilikçi yapıda olduğunu da göstermektedir.

Rauf Bey'e yapılan bu eleştiriler demokrasilerin gereği olan muhalefeti de doğurmuştu. Cumhuriyetçi olan ve demokrasiye inanan Rauf Bey de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(TCF)'na katılarak muhalefete geçmiştir. Muhalefete geçişinde kendisinin halifeci ve saltanat yanlısı olduğu düşüncesi ağır basmaya devam etmiştir. Ancak Rauf Bey'in muhalefete geçişinde kendisinin bu düşüncede olup olmaması değil, onu bu düşüncedeymiş gibi gösteren grupların çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişiminde, Türkiye'de olmamasına rağmen suikastte parmağı var denilerek gıyabında cezaya çarptırılması, sanki Rauf Bey'i - etraftakiler diye düşündüğü- gizli bir elin saf dışı bırakma çalışmasının devamı gibidir.

Ayrıca TCF, Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olarak kurulduktan sonra uzun ömürlü olamayıp, demokrasilerin olmazsa olmazı olan bu muhalefet, cumhuriyet fikrinde olanlarca kapatılmıştır. Rauf Bey'in cumhuriyetin ilanına dair beyanında, anlatmaya çalıştığı acele olduğu düşüncesi sanki bu durumda gerçekleşmiş gibidir. Ancak yine de olayları değerlendirirken dönemin şartları, ortamı ve halkın nabzını göz ardı edemeyiz. Bir günde, hem idarecilerin hem halkın bu köklü yeniliği özümseyip, hayatına, fikrine, düzenine yerleştirmesi kolay bir durum değildi. Ancak o dönemde, o şartlarda, her türlü anlaşmazlığa rağmen, Cumhuriyet rejimine geçişin ülkemiz için bir vizyon olduğu muhakkak. Bize düşen de bu vizyona sahip çıkmak ve bu uğurda mücadele edenlere karşı her zaman minnettar olmaktır.

Yurtdışından döndükten sonra Rauf Bey'e itibarı geri verilip mebusluk ve Londra Büyükelçiliği vazifesi verilse de anlaşmazlığın doğurduğu soğukluk devam etmiş ve vefatından önceki yirmi yılda her şeyden uzakta kalarak siyasî polemiklerle uğraşmamayı tercih etmiştir.

Tüm başarı ya da başarısızlığı ile bahtsızlığına denk gelen olaylara rağmen Rauf Bey her zaman alçakgönüllü, merhametli, hakperest ve kahraman bir asker ve siyasi devlet adamı olarak hafızalarda yer edinmiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (BCA).

BCA. 30-10/291.

BCA. 30-10/292.

BCA. 30-10/228-533-1.

BCA. 30-10/106-692-2.

BCA. 30-10/13-77-7.

BCA. 30-10/54-355-4.

BCA. 30-10/76-501-4.

BCA. 30-11-1/99-35-10.

BCA. 30-18/97-116-10.

BCA. 30-01/41-242-18.

BCA. 30-18-1-1/5-30-16.

BCA. 30-18-1-1/7-17-6.

BCA. 30-18-1-1/7-23-8.

BCA. 30-18-1-1/5-23-14.

BCA. 30-18-1-1/5-22-9.

BCA. 30-18-1-1/7-15-5.

BCA. 30-01/41-242-18.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

Bab-ı Ali Evrak Odası Belgeleri (BEO).

BEO. 4212/315880.

BEO. 4209/315614.

BEO. 4506/337894.

BEO. 4485/336373.

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdiriyeti Belgeleri (DH.KMS).

DH.KMS. 49-2/25.

DH.KMS. 53-4/21.

DH.KMS. 53-4/21-2.

DH-KMS. 53260.

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri (DH-ŞFR).

DH.ŞFR. 102/183.

DH.ŞFR. 103/185.

DH.ŞFR. 465/6.

Dosya Usulü İrade Tasnif Belgeleri (DUİT).

DUİT. 182/101.

DUİT. 186/19-1.

DUİT. 186/19-2.

Eyalet-i Mümtâze Kalemi-Mısır Belgeleri (A.MTZ(05)).

A.MTZ(05). 3528/1.

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı Belgeleri (HR.İM).

HR.İM. 23-94/1.

HR.İM. 6360/1-6.

Hariciye Nezareti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR-3).

HR.SFR-3. 639/37.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Belgeleri (HR.SYS).

HR.SYS. 2563/2.

HR.SYS. 2636/34.

HR.SYS. 2716/12.

HR.SYS. 2637/80-1.

İradeler Bahriye (İ.BH).

İ.BH. 14/18.

İ.BH. 12/35.

İ.BH. 14/32.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV).

MV. 233/79.

MV. 216/54.

MV. 259/142.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE A).

Atatürk Kataloğu, Ziraat Bankasından Gelen Evrak (ATA-ZB).

ATA-ZB. 17/8AA.

ATA-ZB. 4/101.

ATA-ZB. 13/32.

ATA-ZB. 6/55.

ATA-ZB. 31/78.

ATA-ZB. 9/97.

ATA-ZB. 23/86.

ATA-ZB. 23/103.

Balkan Harbi Koleksiyonu (BLH Kol.).

BLH Kol 239/197-7.

BLH Kol. 239/197-7/7.

BLH Kol. 239/197-7/19.

BLH Kol. 239/197-7/13.

Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu(BDH Kol.).

BDH Kol. 7-42/37A,6-1.

BDH Kol. 7-42/37A/9.

BDH Kol. 7-42/37A/6-3.

BDH Kol. 7-42/37A/9-3.

BDH Kol. 7-42/37A/8-1.

BDH Kol. 195-814/824/1-3.

BDH Kol. 195-814/824/1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH Kol.).

İSH Kol. 346/119.

İSH Kol. 657/89.

İSH Kol. 1707/52.

İSH Kol. 1542/26.

İSH Kol. 1353/151.

İSH Kol. 315/99.

Resmi Yayınlar Ve Tutanaklar

Meclis-i Mebûsan Zabıt Cerideleri (MM ZC). *17 Şubat 1336/1920*. c.I: İçtima:1, devre:4.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ). *7 Eylül 1338/1922*. c.II: içtima:3, devre:1.

7 Kanun-ı Sani/Ocak 1338/1922. c.II: içtima:2, devre:1.

TBMM Zabıt Cerideleri (TBMM ZC). *15 Teşrin-i Sani/Kasım 1337/1921*. c.XIV: İçtima:2, Devre:1.

21 Teşrin-i Sani/Kasım 1337/1921. c.XIV: içtima:2, devre:1.

14 Kanun-ı Sanil/Ocak 1338/1922. c.XVI: İçtima:2, Devre:1.

2 Mart 1338/1922. c.XVIII: İçtima:3, Devre:1.

8 Temmuz 1338/1922. c.XXI: İçtima:3, Devre:1.

12 Temmuz 1338/1922. c.XXXI: İçtima:3, Devre:1.

20 Temmuz 1338/1922. c.XXI: İçtima:3, Devre:1.

28 Ağustos 1338/1922. c.XXII: İçtima:3, Devre:1.

4 Eylül 1338/1922. c.XXII: İçtima:3, Devre:1.

30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1338/1922. c.XXIV: İçtima:3, Devre:1.

1 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922. c.XXIV: İçtima:3, Devre:1.

18 Teşrin-i Sani/Kasım 1338/1922. c.XXIV: İçtima:3, Devre:1.

2 Nisan 1339/1923. c.XXVIII: İçtima:4, Devre:1.

14 Ağustos 1339/1923. C.I: İçtima:1, Devre: 2.

29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1339/1923. c.III: İçtima:1, Devre:2.

3 Mart 1340/1924. c.VII: İçtima:1, Devre:2.

6 Teşrin-i Sani/Kasım 1340/1924. c.X: İçtima:2, Devre:3.

8 Teşrin-i Sani/Kasım 1340/1924. c.X: İçtima:2, Devre:2.

16 Mart 1942. c.XXIV: İçtima:3, Devre:6.

Sürelî Yayınlar

Alemdar Gazetesi.

17 Mart 1336.

25 Kânun-ı Evvel 1335.

Cumhuriyet Gazetesi.

17 Temmuz 1964.

18 Temmuz 1964.

Hadisat Gazetesi.

1 Teşrin-i Sani 1334.

20 Teşrin-i Evvel 1334.

27 Teşrin-i Evvel 1334.

29 Teşrin-i Evvel 1334.

3 Teşrin-i Sani 1334.

5 Teşrin-i Sani 1334.

9 Şubat 1335.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi.

12 Teşrin-i Evvel 1338.

13 Temmuz 1338.

14 Ağustos 1339.

15 Ağustos 1339.

19 Teşrin-i Sani 1338.

2 Teşrin-i Sani 1338.

20 Teşrin-i Sani 1338.

26 Teşrin-i Sani 1338.

30 Teşrin-i Sani 1338.

İnkılab-ı Beşer Gazetesi.

2 Teşrin-i Sani 1334.

3 Teşrin-i Sani 1334.

Minber Gazetesi.

17 Teşrin-i Sani 1334.

Milliyet Gazetesi. 1980. Yakın Tarihimiz Fasikülü. 10

Takvim-i Vekayi.

13 Temmuz 1335.

15 Teşrin-i Evvel 1334.

17 Temmuz 1335.

31 Ağustos 1336.
4 Ağustos 1336.
5 Mayıs 1335.
Tercüman Gazetesi.
19 Temmuz 1964.
20 Temmuz 1964.
Tercüman-ı Hakikat Gazetesi.
14 Temmuz 1338.
2 Teşrin-i Sani 1337.
31 Teşrin-i Evvel 1337.
Tevhid-i Efkâr Gazetesi.
1 Teşrin-i Sani 1339.
Vakit Gazetesi.
19 Kanun-ı Sani 1338.
29 Ağustos 1338.
Vatan Gazetesi.
1 Teşrin-i Sani 1339.
Yeni Gün Gazetesi.
2 Teşrin-i Sani 1334.
Zaman Gazetesi.
6 Temmuz 1935.
Şehbal Dergisi.
15 Eylül 1329: 82.
15 Nisan 1329: 74.
1 Şubat 1328: 69.
Yakın Tarihimiz Dergisi. İstanbul: c.I-IV, 1962-1963.

Kitap ve Makaleler

AHMAD, Feroz. *İttihat ve Terakki Partisi (1908-1914)*. İstanbul: Kaynak, 2017.

AKANDERE, OSMAN vd. *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Politikaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2011.

- AKIN, Nur Özmel. *Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği*. İstanbul: Bağlam, 1999.
- AKŞİN, Sina. *İstanbul Hükümetler ve Milli Mücadele*. İstanbul: Cem, 1976.
- Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri(1911-1921)*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1982.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri-IV*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.
- ATAY, Falih Rıfkı. *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*. Cumhuriyet, 1998.
- ATAY, Falih Rıfkı. *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*. İstanbul: Pozitif, tarih yok.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya. *İkinci Adam*. Cilt III. İstanbul: Remzi, 1988.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya. *Tek Adam*. Cilt I.-II. İstanbul, 1993.
- AYIŞIĞI, Metin. *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*. Ankara: TTK, 2004.
- AYIŞIĞI, Metin. *Mareşal Ahmet İzzet Paşa-Askeri ve Siyasi Hayatı*. Ankara: TTK, 2013.
- BAYAR, Celal. *Ben de Yazdım: Milli Mücadele'ye Gidiş*. Cilt I. İstanbul: Sabah, 1997.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı. *Heyet-i Temsiliye Kararları*. Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- CEBESOY, Ali Fuat. *Milli Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel, 2017.
- CEBESOY, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar*. Düzenleyen: Osman Selim KOCAHANOĞLU. Cilt 2. İstanbul: Temel, 2002.
- ÇAVDAR, Kazım. *Kurtuluş Savaşımızın Ön Kadrosu Rauf Orbay*. Basım Yeri Yok: Yayını Yok, tarih yok.
- ÇAVDAR, Tevfik. *Talat Paşa-Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*. İstanbul: İmge, 2001.
- ÇEVİK, Zeki. *Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2002.
- DEMİREL, Ahmet. *Birinci Mecliste Muhalefet*. İstanbul: İletişim, 2015.
- DEMİREL, Ahmet. *Ali Şükrü Bey'in Tan Gazetesi*. İstanbul: İletişim, 2017.
- DEMİREL, Yücel vd. *CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- ERİM, Nihat. *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*. Ankara: TTK Basımevi, 1953.
- EYYUPOĞLU, İsmail. *Mudanya Mütarekesi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2002.
- GOLOĞLU, Mahmut. *Erzurum Kongresi*. Ankara: Nüve, 1968.
- GOLOĞLU, Mahmut. *Sivas Kongresi*. Ankara: Başnur, 1969.

- GOLOĞLU, Mahmut. *Üçüncü Meşrutiyet 1920*. Ankara: Başnur, 1970.
- GÜNEŞ, İhsan. *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- GÜRER, Turgut. *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer*. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, 2018.
- İĞDEMİR, Uluğ. *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*. Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- İĞDEMİR, Uluğ. *Sivas Kongresi Tutanakları*. Ankara: TTK Yayınları, 1986.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal. *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, tarih yok.
- İNAN, A.Afet. *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*. Ankara: TTK Yayınları, 2018.
- İNCİ, Tefik. *Balkan Harbinde Hamidiye Kruvazörünün Akın Harekatı*. Deniz Basımevi, 1952.
- İNÖNÜ, İsmet. *Hatıralar*. Düzenleyen: Sabahattin SELEK. İstanbul: Bilgi, 1987.
- JAESCHKE, Gotthard. *Kurtuluş savaşında İngiliz belgeleri-1*. Cumhuriyet, 2001.
- KANDEMİR, Feridun. *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay*. İstanbul: Sinan Matbaası, 1965.
- KANSU, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. Ankara: TTK Yayınları, 1997.
- KARABEKİR, Kazım. *Paşaların Kavgası*. Düzenleyen: Faruk ÖZERENGİN. İstanbul: Emre, 2005.
- KESKİN, Aksel. *İmparatorluktan Cumhuriyete Rauf Orbay*. İstanbul: Parola, 2014.
- KİLİ, Suna. *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000.
- KİNROSS, Lord. *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. Çeviren Necdet SANDER. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim. *Atatürk-Rauf Orbay Kavgası*. İstanbul: Temel, 2018.
- KOCAOĞLU, Bünyamin. *Mütarekede İttihatçılık*. İstanbul: Temel, 2006.
- KUTAY, Cemal. *Cumhuriyetin Manevi Mimarları*. İstanbul: ABM Yayınları, 2013.
- KUTAY, Cemal. *Malta Esirleri*. İstanbul: ABM Yayınları, 2014.
- KUTAY, Cemal. *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız*. İstanbul: Kazancı Kitabevi, 1992.
- KÜÇÜKOĞLU, Ahmet. *Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı*. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, 2003.
- LEWIS, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: TTK Yayınları, 1993.

- MUMCU, Uğur. *Kazım Karabekir Anlatıyor*. İstanbul: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazatecilik Vakfı Yayınları, tarih yok.
- NAZİMÂ, M.ALİ. *Barbaros'un Hafidi Metin Hamidiye'nin Kahraman Kumandanı Rauf Bey*. İstanbul: Meziyet-i İktisadiye Kitabhanesi, 1328.
- ORBAY, Rauf. *Cehennem Değirmeni-Siyasi Hatıralarım*. İstanbul: Emre, 2004.
- ÖNDEŞ, Osman. *Vahdettin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor*. İstanbul: Timaş, 2012.
- SANDERS, Liman Von. *Türkiye'de Beş Yıl*. Cumhuriyet, 1999.
- SARAÇOĞLU, Ahmet Cemalettin. *Rauf Orbay ve Hamidiye*. Düzenleyen: İsmail DERVİŞOĞLU. İstanbul: Yeditepe, 2006.
- SELEK, Sabahattin. *Anadolu İhtilali*. İstanbul: Kastaş, 1987.
- SELVİ, Haluk. *Milli Mücadelede İlk İşgaller İlk Direnişler*. İstanbul: Yeditepe, 2011.
- SELVİ, Haluk. *Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Yeditepe, 2017.
- SOYAK, Hasan Rıza. *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- ŞİMŞİR, Bilal N. *Malta Sürgünleri*. Ankara: Bilgi, 2012.
- TANSEL, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. Ankara: MEB, 1977.
- TOWNSHEND, Charles V.F. *Mezopotamya Seferim*. Çeviren Gürol KOCA. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.
- TOWNSHEND, Charles V.F. *Irak Seferi ve Esaret*. İstanbul: Yeditepe, 2007.
- Türk İstiklal Harbi. *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*. Cilt I. Ankara, 1999.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat. *Görüp İştittiklerim*. Ankara: TTK Yayınları, 2010.
- YALÇIN, Durmuş vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Cilt 1. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2009.
- YALMAN, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*. İstanbul: Pera, 1997.
- ZÜRCHER, Erik Jan. *Milli Mücadele'de İttihatçılık*. Çeviren Nüzhet SALİHOĞLU. İstanbul: İletişim, 2016.
- ZÜRCHER, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çeviren Yasemin SANER. İstanbul: İletişim, 2018.
- ZÜRCHER, Erik Jan. *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(1924-1925)*. Çeviren Gül Çağalı GÜVEN. İstanbul: İletişim, 2016.
- ALKAN, Mustafa. «Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı (1880-1964).» *AAMD*, Temmuz 2004: 59.
- BAŞ, Ersan. «Efsane Gemi Gazi Hamidiye'nin Akın Harekatı.» *Deniz Magazin Dergisi*, Ocak-Şubat 2003: sayı:56.

HAÇİN, İlhan. «Hüseyin Rauf Orbay ve I.TBMM’deki Faaliyetleri (1920-1923).» *CTAD*, Bahar 2016: sayı:23.

KURTCEPHE, İsrail vd. «Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk- Alman Projesi-Rauf Bey Müfrezesi.» *OTAM*, 1992: sayı:3.

YAVUZ, Celalettin. «Cemal Paşa’nın Almanya Gezisi.» *Atatürk Yolu Dergisi*, 1997:19, c.V.

Diğer Kaynaklar

Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi. *Müteferrik Evrak*. 48303.

Müteferrik Evrak. 25636.

Müteferrik Evrak. 25790.

Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi. Kartpostal Arşivi. 20964.

Beşiktaş Deniz Müzesi Komutanlığı. Metal Eserler Koleksiyonu.

EKLER

Ek-1: Rauf Bey'in 31 Mart Hadisesi Dönemindeki Gençlik Resmi

Şehbal, 15 Nisan 1329, sayı:74

Ek-2: Hamidiye Kruvazörü

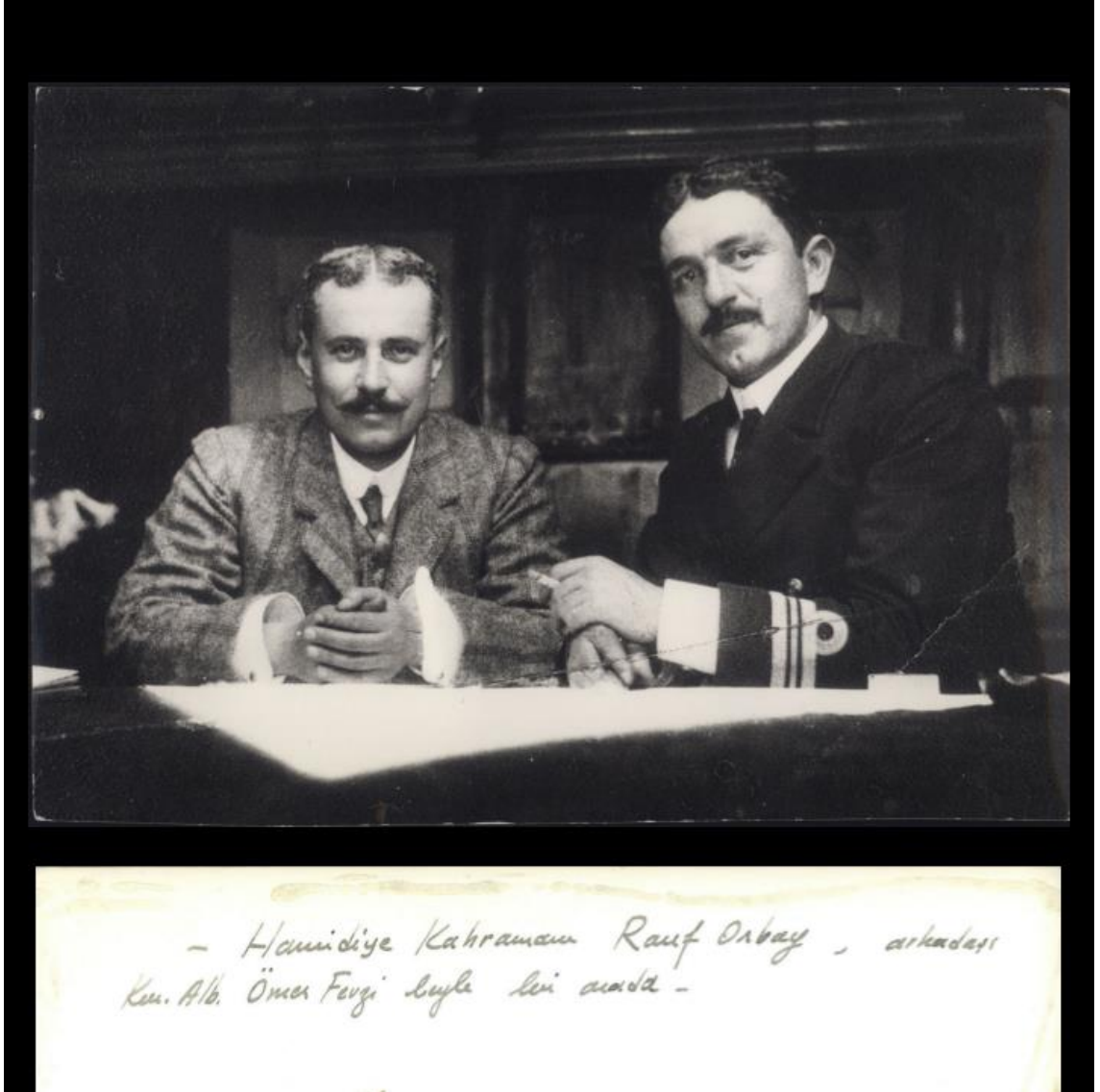
Şehbal, 1 Şubat 1328, sayı:69

Ek-3: Hamidiye Kruvazörü Baskılı Bayram Tebriği Kartpostalı

Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi, Kartpostal Arşivi,20964

Ek-4: Rauf Bey, Hamidiye'nin Komutanı Ömer Fevzi Bey İle

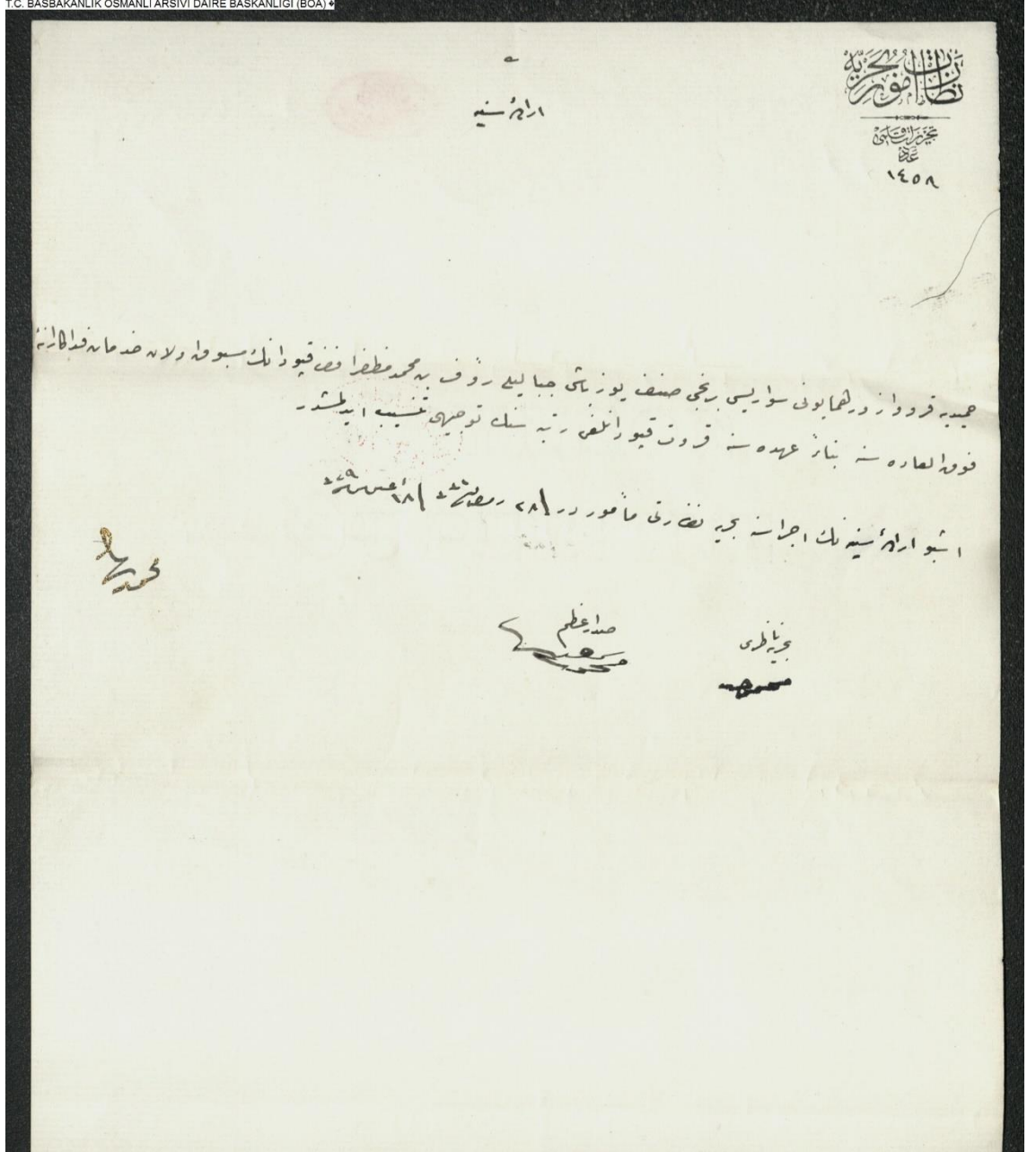

Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi, Müteferrik Evrak, nu: 25636

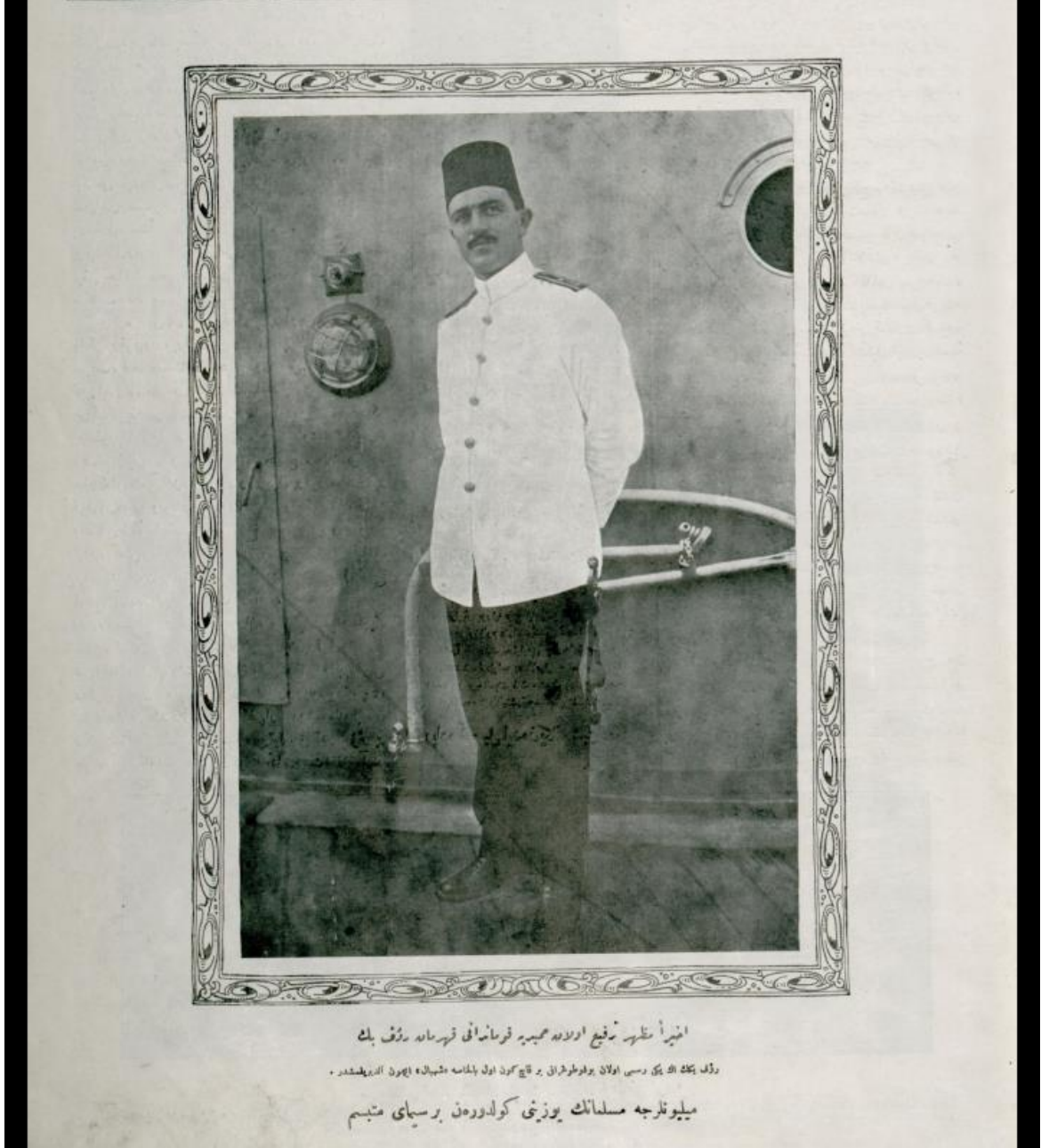
Ek-5: Rauf Bey'e Hamidiye Kahramanlığından Ötürü Binbaşı Rütbesi Verildiğine Dair İrade-i Seniyye

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.BH-12/35

Ek-6: Rauf Bey'in Hamidiye Harekâtı Sonrası Şehbal Dergisi'ne Verdiği Fotoğraf

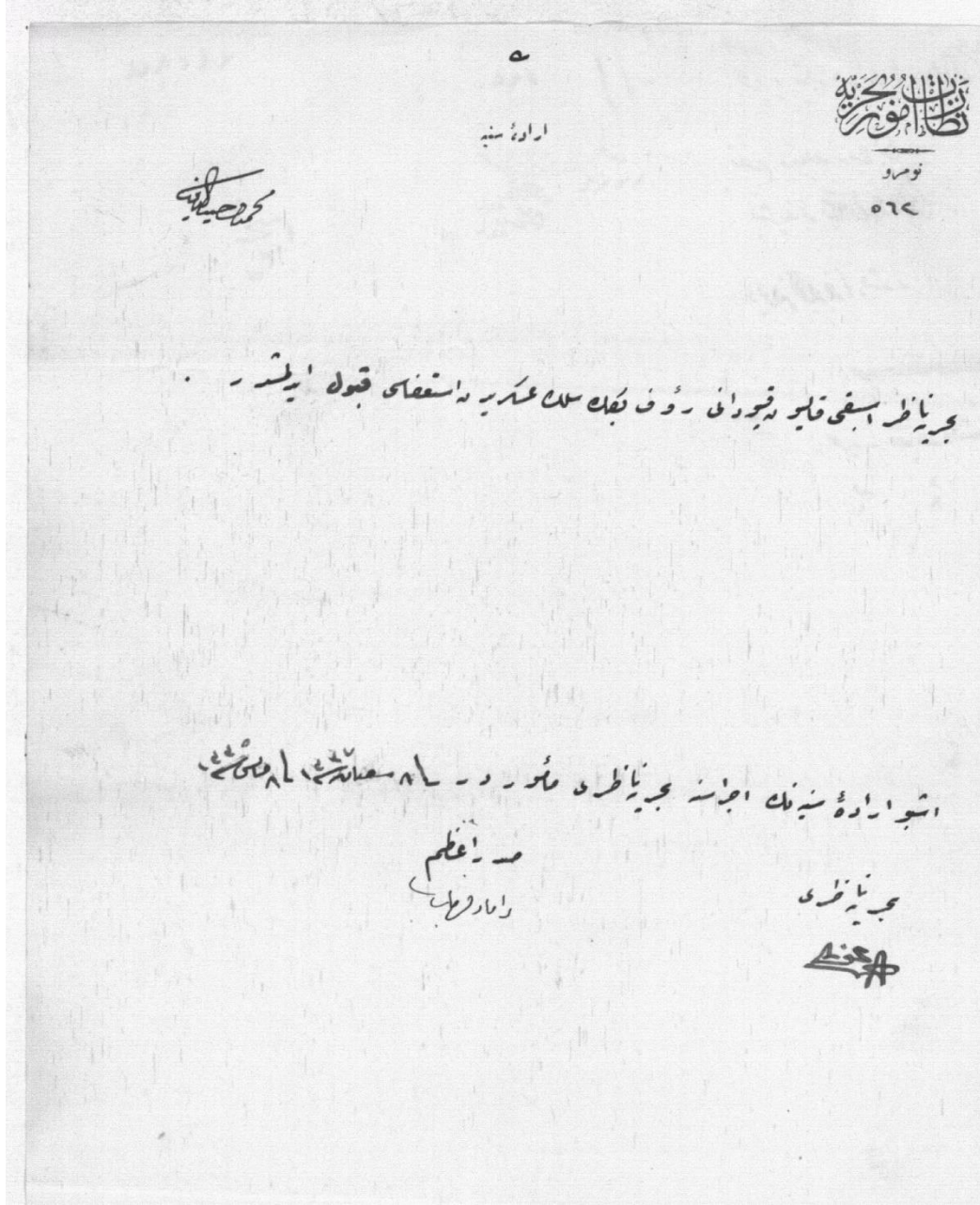

Şehbal, 15 Eylül 1329, sayı:82

Ek-9: Rauf Bey'in Askerlikten İstifasının Kabul Edildiğine Dair İrade-i Seniyye

BOA, DUIT, 186/19

Ek-10: Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi Sırasında

Ek-11: Rauf Bey'in Malta'da Sürgüneyken Çekilmiş Fotoğrafı

Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi, Mütreferrik Evrak,25790

Ek-13: Mustafa Kemal Paşa'nın Rauf Bey'e İthâfen Gönderdiği Fotoğrafı

Yakın Tarihimiz, c.III

Ek-15: Rauf Bey'in Kastamonu Mebusu Olduğuna Dair Vesika

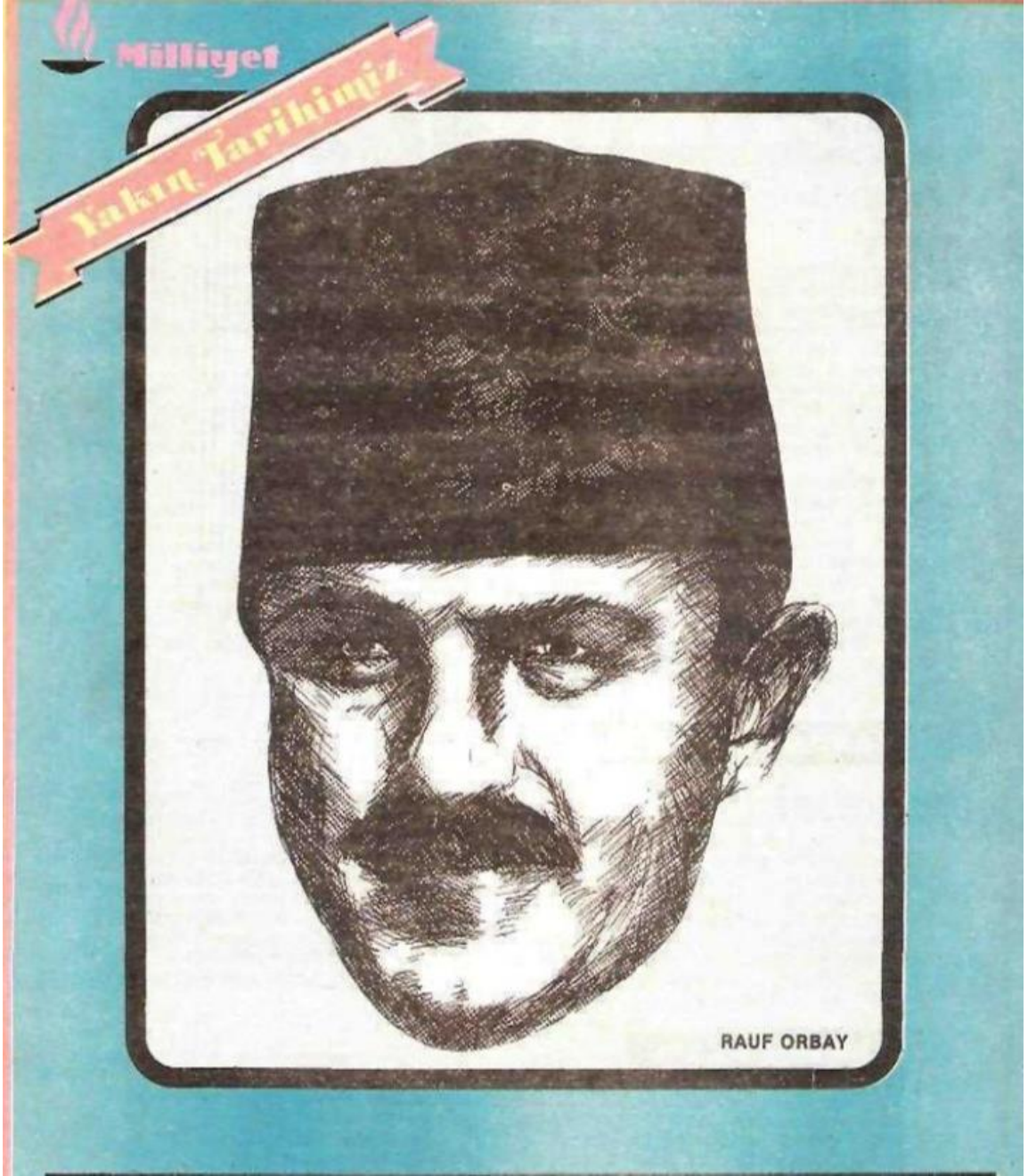
<p>T. C. DAHİLİYE VEKĀLETİ M. S. M. U. M. Ş. 2. M. Sayı 6761</p>	<p>22.10.939</p> <p>Hülasa : ..... Rauf Orbayın Kastamonu meb' usluğuna seçildiği H. .....</p> <p>78</p> <p>Başvekalet Yüksek Makamına</p> <p>C: 20.9.939 gün ve Yazı İş.6/5057 sayılı buyruklarına. Hüsnü Açıksözün vefatile açılan Kastamonu meb' usluğuna eski Başvekil Rauf Orbayın ittifakla seçildiğini ve mazbataların varudunda sunulacağını sonsuz saygılarımla arzederim .</p> <p>14. 11. 1939</p> <p>a.k. \$</p> <p>Dahiliye Vekili <i>Faizik Özyürek</i></p> <p>yazı işleri m. 25. 10 - 939</p>
--	---

Ek-16: Rauf Bey'in Londra Büyükelçiliği'ne Tayinini Gösterir Kararname

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ	
T. C. B A Ş V E K A L E T KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Sayı: <u>2</u> 17303	
Dosya işaretleri 107 115	
T. C. B A Ş V E K A N L I K CUMHURİYET ARŞİVİ	
Evrakın	Numarası <u>22199</u> <u>73</u>
Tarihi	<u>14.2.1942</u>
Yazan memur	<u>K. W. Orbay</u>
Yazı tarihi	
Muavin	
Beyaz eden	<u>K. W. Orbay</u>
Beyaz tarihi	<u>14-2-</u>
Karşılaştıranlar	<u>K. W. Orbay</u>
Sadıra No.	<u>6/</u> <u>628</u>
Merbutatı	<u>1</u>
Sevk tarihi	
Kaydeden	<u>16-2-42</u>
Düşünceler	
<p>Karar Resmî mühründen geldikten sonra D. M. M. Beisliğine arz olunacaktır.</p> <p>tez keesi layhidi.</p>	
Kararname	
<p><i>Şükriye</i> Tekrüt muamelesi derdesti ikmal olan Londra Büyük Elçisi Tefrik Rüştü Aras'ın yerine Kastamonu Meb'usu Rauf Orbay'ın tayini; Hariciye Vekilliğinin 14/2/1942 tarih ve 22149/73 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 14-2-1942 tarihinde kabul olunmuştur.</p>	
Hariciye Vekilliğine Neşriyat Md.	
<p>Tekrüt sevk edilmekte olan Londra Büyük Elçisi Tefrik Rüştü Aras'ın yerine Kastamonu Meb'usu Rauf Orbay'ın tayini <i>edilmesine dair olan</i> hariciye Vekilleri Heyetinin kararnamesi sureti sunulmuştur.</p> <p>Hariciye Vekilliğine yazılmış ve Resmî gazeteye verilmiştir.</p> <p>Başvekil namına Müsteşar</p> <p><i>Orbay</i> 14.2.</p>	

BCA, 30-18-1-2/97-116-1

Ek-17: Milliyet Gazetesi'nin Yakın Tarihimiz Fasikülünde Yayınlanan Rauf Bey'in Karikatürü

Milliyet Gazetesi, Tarih-Kültür Eki, Yakın Tarihimiz, Fasikül-10, 1980

Ek-18: Rauf Bey'in Kadıköy, Sahray-ı Cedit Kabristanında Bulunan Kabri

Ek-19: Rauf Bey'in Büstü, Nişanı ve Gümüş İmtiyaz Madalyası

Beşiktaş Deniz Müzesi Komutanlığı, Metal Eserler Koleksiyonu

ÖZGEÇMİŞ

Bahar Kır a, 1989 yılında Bursa'da doğdu. İlköğrenim, orta öğrenim ve liseyi Bursa'da tamamladı. 2008-2012 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Tarih bölümünde lisans öğrenimi gördü. 2014 yılında aynı üniversitede Pedagojik Formasyon Sertifikası aldı. 2016 yılında Sakarya Üniversitesi'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında başladığı yüksek lisans öğrenimini 2019 yılında bitirdi. Bahar Kır a, Açık öğretim Fakültesi Adalet Bölümü öğrencisi olup evli ve bir çocuk annesidir.